

የሩሴል ምፅዋ መግባት ለደጃዝማች ንጉሴ እንደተነገረ ደጃዝማች ንጉሴ በአንድ ከፍተኛ ሹም የሚመራ ሠራዊት ልከው በእባቸው ስም ታላቅ እቀባበል ተደረገለት ። ይህም የተላከው ሠራዊት ሩሴል ከኢትዮጵያ እስኪወጣ ድረስ ከማንኛውም እደጋ እንዲጠብቀው የታዘዘ ነበር ። ደጃች ንጉሴ ይህን ሠራዊት ለጥበቃ ያዘዙ በት ምክንያት ቅድም እንደተባለው እገር ወዳዱ መኳንንት ሩሴልን ይዞ ለቴዎድሮስ ለማስረከብ መስማማቱን ደጃች ንጉሴ አውቀው ስለነበረ ነው ። ሩሴልም ቢሆን ይህን የመኳንንቱን አድማ ሰምቶ ሰማቷል ። ይህን ስጋቱን ያወቁት እባ ያዕቆብም ምንም ነገር እንደ ማይደረግ እኔ ኃላፊ እሆናለሁ እያሉ የመኳንንቱን ኃይል እያንቋሹ ሸሹ ቢነግሩትም ሩሴል ግን ሁሉም ነገር ገብቶት ነበርና ለሊት የጀመረውን የወደብ ፍለጋ ጉዞ እቋርጦ ምፅዋ ገባ ።

ሩሴል ምፅዋ እንደገባ የደጃች ንጉሴ ተወካይና ባለሙሉ ሥልጣን ከሆኑት ከአባ እምነቱ ጋር ውል ተዋዋለ ። አባ እምነቱ ውሉን ሊዋዋሉ የቻሉት ከደጃች ንጉሴ የተሰጣቸውን ባለሙሉ ሥልጣን ወኪል መሆናቸውን የሚያስረዳ ባለማህተም ደብዳቤ ካላዩ በኋላ ነበር ። ከውሉ ውስጥ እንዳንዱን ለመጥቀስ የፈረንሳይ መንግሥት ዙላንና የዲሴን ደሴቶች፣ ከዊዳ እስከ ዘይላ ድረስ ያለውን የኢትዮጵያን ቀይ ባህር በር እንዲይዝ የሚል ነበር ። በውሉ እንቅፅ 5 ላይ ደግሞ በደጃች ንጉሴ ስም “...ይህ ለእናንተ የሰጠሁት ስጦታ ለፈረንሳይ ንጉስ እስከ ልጅ ልጅ ድረስ ፀንቶ ይቆያል ። ከባህር የሚመጣብኝን፣ ከእገር ውስጥ የሚነሳብኝን ጠላት (የፈረንሳይ መንግሥት) እስከ ልጅ ልጅ ድረስ ይጠብቁኛል...” የሚል ነበር ።

የኢጣሊያና የፈረንሳይ መንግሥታት ሁለቱም ከደጃች ንጉሴ ጋር ባደረጉት ውል የኢትዮጵያን ቀይ ባህር ዳርቻ መሬቶች ተከፋፍለው ቴዎድሮስ የሚጠፋበትን የጦር መሣሪያ ለደጃች ንጉሴ ለመስጠትና ለማድረስ በሚዘጋጁበት ወቅት አጤ ቴዎድሮስ ቀደም ብለን እንዳነበብነው ደጃች ንጉሴን ድል አድርገው ቆራርጠው ጣሉዋቸው ። ደጃች ንጉሴ ሲሞቱም ሃያ ዓመት ያህል የተሰፋበት የባህር በር የመያዙ ጥንሰስ ተደፋ ።

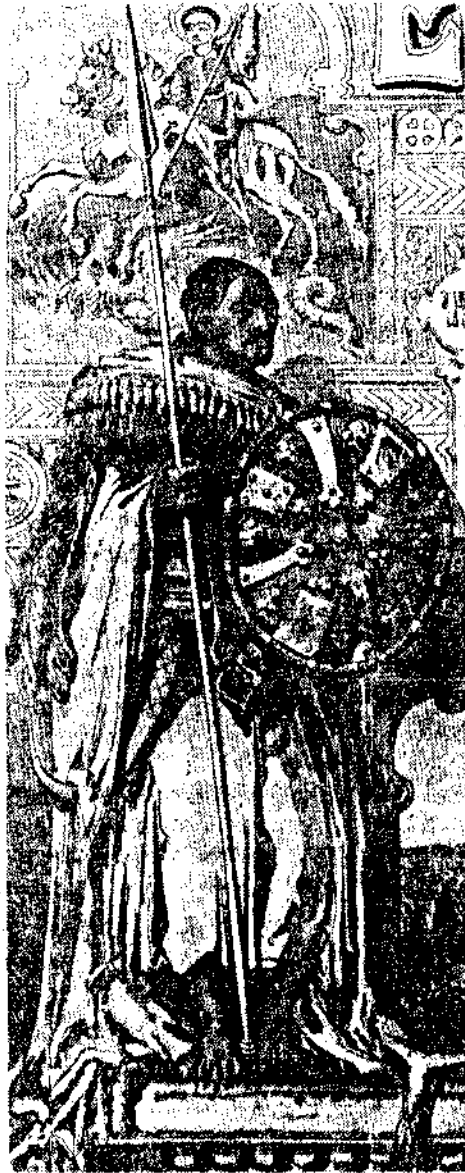
**ቴዎድሮስ ሰውነት-ጠባይ-ርህራሄ ፣
ጭካኔና-ፍርድ**

ቴዎድሮስ እንዴት ያሉ ሰው ነበሩ ብንል ሁሉንም ጠባይ አግልተው የያዙ ሰው እንደነበሩ እንረዳለን ። ይህም ግለት ደግናቸው ፣ ከፋም ናቸው ። ሩሀሩሀ ናቸው ፣ ጨካኝም ናቸው ። ፍርድ አዋቂ ናቸው ፣ ፍርድ ገምድልም ናቸው ። ሁሉንም በየተራቸው እናነባለን ። ቀድመን ግን እካላቸው ምን ዓይነት ወይም እንዴት እንደነበር እንመልከት ።

ያያቸው ዳፍተን ሲፅፍ “...ወደ ጥቁረቱ የሚያደሉ ናቸው ። ሻንቅላ ግን አይደሉም ። ...ራሳቸው ጥሩ ቅርፅ ያለው ነው ። ጠጉራቸው ከግንባራቸው ወደኋላ የተጉነጉነ ነው ። ግንባራቸው ወጣ ያለ ነው ። ...

“ዓይናቸው ጥቁር ነው ። ... አፍንጫቸው በመጠኑም ቢሆን የሮማውያን ቅርፅ አለው ። ... እፋቸው ውብና ፈገግተኛ (ሳቂታ) ነው ። ... ጤማቸውም ሆነ ሪዛቸው በጣም ትንሽ ነው ። ጠባያቸው ደስ የሚልና ትሁት ናቸው ። ... ኤሮፓውያኖች ሠራተኞች ለመጨረሻ ጊዜ የሚሠሩትን መድፍ ለመመልከት ንጉሱ መጡ ። በራሳቸው ላይ ምንም የለም ። እግራቸው ባዶ ያለውን ነው ። በዚህ እሾህና ቁጥቋጦ በበዛበት መጥፎ መንገድ ባዶ እግራቸውን ኮረብታውን ወጡ ። ... እሳቸው በእግራቸው እየሄዱ እኛን በየበቅሉ እኛን ላይ እንድንቀመጥ ነገሩን ። እኛም ለከብራቸው ስንል እምቢ ብለን እሳቸው እሁዱበት ድረስ በእግራችን አብረን እንጓዝ ጀመር ።

“... ታበር ተራራ ሥር ስንደርስ ቴዎድሮስ ፈረሳቸው ላይ ተቀመጡ ። ፈረሱ ላይ በወጡበት ጊዜ ከመሬት ዘለው ተቀመጡ በት እንጂ እርካብ አልረገጡም ። በፈረስ ግልቢያና አቀማመጥ ጥሩ

አጼ ቴዎድሮስ (በጦር ልብስ)

ችሎታ አላቸው ። ፈረሱ እየጋለበም ከፈረሱ ላይ መውረድ ይችላሉ ። . . . .”

ዶክተር ብላንክ ጽፎት አቶ ዳኚ ወልደ ሥላሴ እንደተረጎሙት ደግሞ “ . . . . በ1852 ዓ.ም. ለመጀመሪያ ጊዜ አጼ ቴዎድሮስን ስንገናኝ ዕድሜያቸው 48 ዓመት ይሆን ነበር ። መልካቸውም ከብዙ ዘመን አበሾች ጠቆር ያሉ ጠይም ፣ አፍንጫቸው ደፍጣጣ ፣ አፋቸው ሰፊ ከንፈሮቻቸው ትንንሽ ጠጋጋ ፣ ቀጠን ያሉ ። . . . . በፈረሰኛነታቸው ፣ በጦር አወራወር ስልታቸውና በወታደርነታቸው የተመሰገኑ ፣ ጠንካራ የሆነውን ጭፍራቸውን ለማሸነፍ ችሎታ ያላቸው ሰው ነበሩ ። ጎድጎድ ያሉት ጥቋቁር ዓይኖቻቸው እገላለጥ አስደንጋጭ ሲሆኑ በሰላም ጊዜ ደስ የሚያሰኙ ፣ የሰውን ፍቅር የሚያስገኙ ፣ ለስላሳ ሆነው በተቆጡ ጊዜ ደግሞ በርበሬ መስለው የሚያስደነግጡና የሚያሸብሩ እሳተ ገሞራ የሚወረውሩ ነበሩ ። በድንገት ሲቆጡ መላ እካላቸው የሰውን ልጅ ከፍ ካለ ድንጋጤ ላይ ይጥላል ። ጠይሙ ገላቸው ሲኮሰኩስ ፣ ስሱ ከንፈራቸው ሲንቀሳቀስና ጠጉራቸው ሲቆም በጠቅላላው ሰውነታቸው የአንበሳነት ጠባይ ይያዝ አስደንጋጭ ይሆናል ።

“ . . . . በተከታዮቻቸው ለመወደድ የሚችሉ የጦር ዘዴና መላ ያላቸው ሰው ነበሩ ። ሕይወታቸው ከማለፉ ከጥቂት ቀናት በፊት ባገኘናቸው ጊዜ ሙሉ የመረነት ባሕሪያቸውና ክብራቸው ፣ ከመልካም ቤተሰብ የወረሱት ባሕሪ ያልተለያቸው የመኳንንት ጠባያቸው አብሯቸው ነበር ። ከአንደበታቸው የሚወጡት ቃላት የሚጣፍጡ ፣ ሲስቁ የሚማርኩ ለዛ ያላቸውና በጠቅላላው ደስ ። የሚያሰኙ ከብር የተመላቸው ንጉስ መሆናቸውን ለመረዳት አዳጋች አልነበረም ቴዎድሮስ በሚያደርጉት በደልና የጭካኔ ሥራ ሁሉ ተገቢ ነው ተብሎ እንዲደገፍላቸው የሚጥሩና ምክንያት የሚፈጥሩ ሰው ነበሩ ። . . . .” ይላል ።

ብላንክ እንዳለው ሰውነታቸው የአንበሳነት ጠባይ ያለው ብቻ ሳይሆን ቴዎድሮስ የሚያጫውቷቸው ለማዳ አንበሶችም ነበሩዋቸው ። ራሳም በሁለተኛው ሾልዩም መጽሐፉ ላይ በደብረታቦር ሰላየው ስለአንበሶቹ ጉዳይ ሲገልፅ “ . . . . አንድ ቀን አራት አንበሶች እሰይዘው እንደመለከታቸው ወደ አለሁበት መጡ ። ከአጠገቤም ሲደርሱ የአንበሶቹ ጠባቂ አንበሶቹን አየፈታ እንዲለቃቸው አዘዙትና ‘ምን ያህል ለማዳ እንደሆኑ እያቸው’ አሉኝ ። እነኚህ አንበሶ

ሶች ሲለቀቁ ውሎአቸው ከከብተች ጋር ነው። ሁልጊዜም ፈረሰችን እየተከተሉ ይሁዳሉ። ንጉሱ ጥቂት ቆይተው ለአንበሳቸው ጠባቂ ምልክት ቢሰጡት ጠባቂው ሁሉንም ጠራና በማሰሪያቸው ያዛቸው። “...” ብሏል። አንዳንድ ሰዎች ቴዎድሮስ በአንበሳች መሀል ሆነው የተሳሉትን ሰዕል ሲያዩ ሰአሊው በልበወለድነት የላለው የሚመስላቸው አሉ። ነገሩ ግን አርግጥ ነበር።

አጼ ቴዎድሮስ ከአንበሳቸው ጋር

ጠባይ

አጼ ቴዎድሮስ ጠባያቸው ተለዋዋጭ ነበር። በማያስቆጣ ነገር ይቆጣሉ፣ ይሰላሉ፣ ይቀጣሉ። በሚያስቆጣው ነገር ደግሞ ይስቃሉ፣ ይምራሉ፣ ወይም ዝም ይላሉ። አለቃ ተክለ ኢየሱስም “... የአጼ ቴዎድሮስ ነገር ያስቸገረ ነበረ። ለምሕረት የተባለው ለመዓት፣ ለመዓት የተባለው ለምሕረት ይሆን ነበረ” ብለው ይጽፉና ይህንኑ ሲያብራሩት “አንዱ ያልታሰበ መዓት በመቅደላ የነበረውን እስር ገደል ሲጥል ከርስተስ የፈረደበት አንድ መንኲሴ አላገደደው መጥቶ ይህን ታሪክ እይቼ ለሂድ ብሎ በንጉሱ ትይዩ ቆመ እርሱ ሲመከር አለበ ነበረ። ንጉሱ ግን ተቋጭቷልና እርሱንም

አብረህ ጣለው አሉ። ደግሞ የተበደሰ ሰው ቢመሀሉት ፍርድ አዛብቶ ባፋ እረደው። የዚህ ጊዜ ሚስት ስታለቅስ

“አንተ እየተሟገትህ ዳኛው እያደላ፣ በፋረዱህ አንጂ እኔ ምን ልበላ” አሰች። ደግሞ ያልታሰበ ምሕረት እናት እባትዋ እት ወንድሟ በአላት ተቃጥለውባት የቆሜት የነደዳት አበራሽ የምትባል ሴት ስታለቅስ

ሺ ፈረሰ በኋላው ሺ ፈረሰ በፊቱ፣ ሺ ነፍጥ በኋላ ሺ ነፍጥ በፊቱ፣ ይህን ሳታይ ሞተች ኮሎ ሸጭ እናቱ። በሸዋ በትግሬ የተቀመጣችሁ፣ በጉጃም በላስታ የተቀመጣችሁ፣ አንድ ዛላ በርበሬ መንቀል ቸግሮአችሁ፣ በሉ እንዲህ ቆጥቁጦ ስብልቦ ይፍጃችሁ። ብላ ተሳደባች። ይህን ስድብ ንጉሱ በበማ ጊዜ ፈከረ። ካሳ አንድ የናቱ የሀበሻ ባል የኢየሩሳሌም ውሽማ እስና አሰመጣት። እርስዎም ተጨነቀች። ተን ቀጠቀጠች። ሰውም ልትቀጣ ነው ብሎ ቁርጥ አወቀ።

እርስዎ ግን አይሰማም ብዬ እንዴት በጉድ ወጣሁ፣ መንጠልጠያ ባገኝ ከሰማይ በወጣሁ፣ መውረጃ ባገኝ ከምድር በገባሁ እያሰች እለቀሰች። ምሕረት የታዘዘበት ቀን ሆኖ ማራት። ወዲያው ሸለማት። ብርም ባርያም ሰጣት። “... በማለት ጽፈዋል። አለቃ ወልደ ማርያም ይህንኑ የቴዎድሮስን የጠባይ መስዋወጥ ባጭር ቃል ጽፈው ሲያስረዱ “... ሰውም ከሰው ተጣልቶ ከቴዎድሮስ መዓት ይጣልህ እያለ ሲረገም፣ ሲመርቅም ከቴዎድሮስ በረከት ይክፈልህ ይል ነበር...” ብለዋል።

አለቃ ወልደ ማርያም ስለዚህ ሰስቴዎድሮስ ጠባይ ሲገልጹ “... በጉዞ ሲሄዱ በጭንቅ ሥፍራ ከመንገድ ላይ ወታደር ከባልደረቦቹ ብቻውን ተሰይቶ አንድ ፈረሰ ሁለት አህያ ሲነዳ ፈረሰ ለብቻ ወደቀ። አህያ ጭነቱን ጣለ። ይህን ጊዜ ያ ወታደር ስማናቸው ይሁን ተቸግሮ ጨንቆት ፈጣሪውን ሲያማርር ንጉሱ በኋላው ደርሰው ቢሰሙት ‘ለምን ፈጣሪህን ታማርረዋለህ’ ይህን ንጉስ ግደልልኝ እንዳርፍ ብለህ ስምነው እንጂ’ አሉት። እርሱም ሲመልስ ‘ጃንሆይ፣ አልሰማም አለኝ እንጂ እኔስ ሁልጊዜ ሰመንሁት’ አለ። ቴዎድሮስም እውነትህን ነው ብሰው ዝም ብሰውት

ሕዳ. . . .” በማለት ጽፈዋል ። የእንግሊዝ ቆንሲል ፕላውዲንም “... መጥፎ ባህሪያቸው ሳይታሰብ ድንገት ቴግ ብለው የሚቆጡት ነው. . . .” ሲል ጽፏል ።

አንዲት ሴት ባሌ ሸፈተ ብላ ብትነግራቸው ተናደው “ሰት ማከር ከርማ ነውት ። መቶ አምሳ ግረፍልኝ” ብለው አስገረፉዋት ። ከዋድላ አንድ የሸፍታ አሰቃ ከሁለት ተከታዮቹ ጋር ተይዞ መጥቶ ሽፍቶቹ ይቅር ይበሉን እያሉ ሲለምኑ ገበያ ላይ በጥይት አስደበደ ቡዋቸው ። ሚስቶቻቸውም ከወገብ በላይ ራቁት ሆነው ሰግርፍ በወታደሮች ተይዘው ቀርበው ሊገረፉ ሲተኙ ቴዎድሮስ “ተው አትገነካቸው ። ሚስቶች ምን ያውቃሉ ። ጥፋተኞቹ ባሉቻቸው ናቸው” ብለው በነፃ መልቀቃቸውን ራሳም ጽፏል ።

የቴዎድሮስን ጠባይ መለዋወጥ ያዩት አጫዋቻቸው የነበሩት ብላታ በቀቱ የተባሉት ሰው ፈርተው ከቴዎድሮስ አጠገብ መጠ ጋቱን ተዉ ። ቴዎድሮስም አንድ ቀን ወደ ብላታ በቀቱ መላክተኛ ልከው “ምነው እንደወትሮህ አታጫውተኝም ፣ ምነው ጠፋህ” ብለው ቢልኩባቸው ብላታ በቀቱ ሲመልሱ “ቀድሞ በዋዛው ጊዜ አውቅ ነበረ ። አሁን ግን ረሳሁት” አሉ ።

ዶክተር ብላንክ ጽፎት አቶ ዳኚ ወልደ ሥላሴ ከተረጉሙት ደግሞ “... አጤ ቴዎድሮስ በከተማ የሚኖሩትን ሁሉ ይጠሉዋቸዋል ። በልዩ ልዩ ቦታ እየሠፈሩ የሚዳዎችን ንፁህ አየር ማግኘት ስለሚወዱ በሚመርጡት ኮረብታ ላይ ሠራዊቱ ዙሪያውን ይሰፍራል ። ... ውብ በሆነ በአበሻ አገር አየር በየሌሊቱ መንቀሳቀስን ይመርጣሉ ።

“... ቴዎድሮስ በቤተ መንግሥታቸው ውስጥ ስቅርብ አገልጋይነት አዘውትረው የሚቀጥሩዋቸው ከኤርፓውያን ጋር የሠሩትን ሰዎች ነበር ። ... ዘወትር በአጠገባቸው ከማይለየው አሸከራቸው ሌላ ብዙ ጊዜ የቴዎድሮስን ጠመንጃ ፣ ጉራዴ ፣ ጦርና ጋሻ በጥንቃቄ የሚጠብቁ በቤተ መንግሥቱ ውስጥ የሚኖሩ የቤት አሽከሮች ነበሩ ።

“... አጤ ቴዎድሮስ ማንበብና መጻፍ የሚችሉ ንጉሥ መሆናቸው ቢታወቅም በብዕራቸው ከማንም ሰው ጋር ተጸጽፈው አያውቁም ። ነገር ግን በማንኛውም ጊዜ ብዙ ፀሐፊዎች ስለሚያስከትሉ ደብዳቤ ለመጻፍ ሲያስቡ በቃላቸው እየነገሩ ያፅፏቸዋል ። የቴዎድ

ሮስ አንጉል አስገራሚ በሆነ ሁኔታ የግስታወስ ችሎታ ስላለው የደብዳቤዎች መልስ በሚፀፉበት ጊዜ ከሳምንት ፣ ከወር ፣ ወይም ከብዙ ዓመታት በፊት ስደረሷቸው ደብዳቤዎች መልስ መስጠት ባስፈለጋቸው ጊዜ የተደረገውንና የሆነውን ሁሉ በትክክል እያስታወሱ የሚረዱትን መልስ መስጠት ይችላሉ ።

“... አጤ ቴዎድሮስ በጀግንነታቸው የማይጠረጠሩ ንጉስ ቢሆኑም በሚሠፍሩበት ጊዜ ሙሉ ጥንቃቄ እንዲደረግ ያዛሉ ። ድንኳኑ የሚተከልበት ኮረብታ ሁልጊዜ የተጣራ ነፍጥ በያዙ ወታደሮች ሲጠበቅ ያድራል ። ቴዎድሮስም ሽጉጣቸውን ከትራሳቸውና ብዙ የተለጉሙ መሣሪያዎች ከአጠገባቸው ሳያስቀምጡ እንቅልፍ አይወስዳቸውም ። ... መርዝ ከምግብ ጋር ተቀላቅሎ እንዳይሰጣቸው እጅግ ስለሚፈሩ ማንኛውንም ዓይነት ምግብ ንግሥቲቱ ወይም ምትኳ እንዲሠሩትና በሚቀርብላቸውም ጊዜ ብዙ ሴቶች ቀምሰው የምግቡን ንፁህነት ማሳየት ይኖርባቸዋል ። የሚጠጣውም ሁሉ ውሃም ይሁን ጠጅና አረቄ በዚሁ ዓይነት መንገድ መጠበቅ ስላለበት ሙጠጥ የያዘውን ዋንጫ ወይም ብርሌውን የሚያቀርበው አሳላፊ ከንጉሠ ነገሥቱ ፊት ቀምሶ ማረጋገጥ አስበት ።

“... አጤ ቴዎድሮስ በጣም ቀናተኛ የሆነ ባል ነበሩ ። ... ለንግሥቲቱ በጣም ስለሚጠነቀቁ ምንጊዜም ቢሆን ከሠራዊቱ ጋር አብረው እንዲጓዙ አያደርጓቸውም ። ንግሥቲቱ ደሀና ሆነው ተሸፋፍነው በሌሊት በብዙ ጃንደረባዎች ታጅቦው መጓዝ ይኖርባቸዋል ። በጉዞ ላይ ሳሉ ዓይኖቹን በንግሥቲቱ ላይ የሚያሳርፍ ወንድ ከፍ ካለ መከራ ላይ ይወድቃል ። አንድ ቀን ንግስቲቱን እጅቦ የሚጓዝ ወታደር ወደ ንግስቲቱ ድንኳን ተደብቆ ከተጠጋ በኋላ ድንገጠሯ (ገረጺቱ) ጠጅ እንድትሰጠው ለምኖ ሲጠጣ ባለ መታደል አንድ ጀንደረባ ስላየው ተከሶ ከንጉሱ ነገስቱ ፊት ቀርቦ ወንጀሉ ከተነገረ በኋላ ቴዎድሮስ በመልካም ሰሜት ላይ ስለነበሩ ወታደሩ ጠጅ ይወድ እንደሆነ ስለጠየቁት በፍርሃት ይርበደበድ የነበረው ወታደር የጠጅ ዓመልተኛ መሆኑ ስለተረጋገጠ ንጉሱ ሁለት ዋንጫ ጠጅ እንዲሰጠውና እንዲደሰት ከፈቀዱ ለት በኋላ አከታተሰው ስወደፊቱ ወደ ንግሥቲቱ ድንኳን እንዳይጠጋትም ሀርት እንዲሆነው ለምሳ ጅራፍ እንዲገረፍ አዘዙ ። አንድ ቀን መቅደላን በጉብኙ ጊዜ የአምባው አዛዥ ባቀረበው ከሶ አንዱ የአምባው መኮንን ከሚሰቱ መኖሪያ ቤት ገብቶ መያዙን ስለገለጸ ተዎድሮስ ሰቀው “ምን ቂል ነህ ። እኔ ንጉስ ነኝ ፣ ነገር ግን ስቴን በሚገባ አልጠብቅምን?” ሲሉ ተናገሩ ።

“...ግልጽው መነሳት ይወዱ ነበር። በመጠኑ እንቅልፍ ይወዳሉ። ከቀኑ ሁለት እስከ አሥር ሰዓት ድረስ የሚቀርብላቸውን ጉዳይ ሁሉ እያጠኑ ይፈርዳሉ። ከሰዓት በኋላ ጠባያቸው የሚለወጥ ስለሆነ በተለይም የቤተ ክህነት ሰዎች በሚቻላቸው ሁሉ ከፈታቸው ይሠወራሉ። ቴዎድሮስ የጥንት ልማታቸውን ያልረሱ ሰው ስለነበሩ ሊነጋጋ ወገግ ሲል ብቻቸውን ከድንጋይ ላይ ተቀምጠው በአሳብ ባህር እየዋኙ በፀጥታ ሲፀልዩ ይታዩ ነበር። በምግብ በኩል ብዙ የማይሰገቡበትና በቀን እንደ ጊዜ ብቻ መብላትን የሚወዱ፣ በጾም ጊዜ እንጀራና የእህል ወጥ፣ በፍስካም ቀን እንጀራና የአሳ ወይም የሰጋ ወጥ ይበላሉ።”

“...አጤ ቴዎድሮስ ተራ የሆኑ ልብሶችን ኩታና በአገር ውስጥ የተሠራ ሱሪና እጀጠባብ ይሰብሳሉ። ጫማና ባርኔጣ ግን አይወዱም። በጣም ረጅም የሆነው ጠጉራቸው በሶስት ረድፍ ተሠርቶ ከአንገታቸው ላይ ይደርስ ነበር። ወደ መጨረሻው ግን ስለ ጠጉራቸው የነበራቸውን ጥንቃቄና መንከባከብ በመተዋቸው ጠጉራቸው ብዙ ተጉሳቁሎ ይታይ ነበር። በሀዘቡ ብስጭት ምክንያት የተሰማቸውን ሀዘን ለመግለፅ ሲሉ በአበሻ ልማድ መሠረት ቅቤ በመቀባት የሚያደርጉትን የጠጉር መንከባከብ ትተው ነበር። እንደ ቀን ሲያነጋግሩን ልብሳቸው በጣም ተራ በመሆኑ ይቅርታ ጠይቀው ሰጥቂት ጊዜ አገራቸውን አበሻን በሰላም ሊገዙ ችለው ስለነበረ ለገንብ የሚገባውን የክብር ልብስ እየለበሱ ንጉስነታቸውን ይገልፁ እንደነበረ አንስተው አሁን ግን በሕዝቡ ብስጭት ምክንያት በየጊዜው ሰጦርነት ተሰናድተው ስለሚኖሩ እንደ አንድ ተራ ወታደር መልበስ መምረጣቸውን አስረዱን። ቢሆንም ቴዎድሮስ የዘመነ መንግሥታቸው ፍፃሜ እንደተቃረበና የሚወድቁ መሆኑን ስለተገነዘቡት ብዙ ጊዜ በንጉሳዊ ልብሳቸውና ጌጣቸው እያሸበረቁ መታየት ጀምረው ነበር። ይህንንም ማድረጋቸው ለሕዝቡ በሰልጣን ላይ መኖራቸውን ለማሳየት አስበው ይሆናል...” በማለት ፅፏል።

ዱፍተን ደግሞ “...እኛ የደረሰን ጊዜ ንጉሱ አልነበሩም። ወደ ደቡብ የሶስት ቀን ጉዞ ሄደው ነበረ። ከሳምንት በኋላ ይሆናል ደብረታቦር ተመልሰው መጡ።... ባልደረባዩ ዎልድሜየር ንጉሱን እንኳን ደህና መጡ ብሎ እጅ ከነሳ በኋላ አንድ ወጣት እንግሊዛዊ ከእርሱም ጋር ለመገናኘት ከውጭ ይጠብቃል ብሎ ነግሮልኝ ኖሮ ተጠራሁ። እንደታዘዝሁት ባርኔጣዬንና ጫማዬን አው

ልቁ ከደጅ አስቀምጧል ገባሁ።... ዝነኛው ቴዎድሮስ የታወቀው ጠረኛ፣ የታላቁ አገር የበላይ፣ ከጥጥ የተሰራ ሸሚዝና ሱሪ ስብሰባ ዋል። እነሱም ቢሆኑ በጣም ንዑህ አይደሉም። በዙፋን ላይ አልተቀመጡም፣ ከመሬት አንድ ሜትር ያህል ከፍ በምትል ድንከ ላይ ተቀምጠዋል። በመጀመሪያ ጊዜ ንጉሱ አይደሉም ብዬ አስቤ ነበር። እጅ የነሳሁትም ያለቦታው ሰሌላ ሰው ነው ብዬ ነበር። እንደቀመጥ እዘዙኝ። እግራን አጣምሬ ተቀመጥሁ። በመጠጥ በኩል አረቄና ጠጅ መጥቶ በሚገባ ተጋበዝን። በምግብም በኩል የጤፍ እንጀራና ስጋ እንደ ቁርስ ተብሎ በልተናል። ንጉሱም እየደጋገሙ አረቄ ይጠጣሉ።... ይህን ያህል አብዝተው ጠጪ አይደሉም። ደጋግመው ይጠጡ እንጂ ካንድ የተወሰነ ደረጃ ሲደርሱ ያቆማሉ። አብዛኛውን ጊዜም የሚጠጡት ከቴምርና ከማር የሚሠራውን የሱዳን አረቄ ነው።...” ብሏል።

በሌላ ጊዜ ስለሆነው ሁኔታ ዱፍተን ሲፅፍ “...በማግሥቱ ለፈረንሳይ ቆንሲል ለሌዥን ይፋ አቀባበል አደረጉለት። ለአቀባበሉም ስርዓት መድፍ ተተኩሶ በዙፋናቸው ተቀምጠው ተቀበሉት። የተቀበሉበትም ቤት ግድግዳው ረጅም ሆኖ የሚያማምሩ ምንጣፎችና ሽንጉርጉር ጨርቆች ተደርገውበታል። መሬቱም እንደዚሁ መሉውን ተነጥፏል። ከናፖሊዮን የተላከውንም የወዳጅነት ደብዳቤ ከሌዥን እጅ ተቀበሉ።”

“...ሌዥን አሸከሩን የሰጠታውን እቃ እንዲያቀርብ እዘዘ። ሽጉጦች፣ ውብ የሆኑ እቃዎች፣ በብዙ ሳጥን የተያዙ የሀር ልብሶችን አቀረበ።... ለስጦታው ጓጉተው በተመስጦ አይመለከቱም።... እንዴ ብቻ አንዱን ሽጉጥ እነሱና ወደ አይናቸው አሰጠግተው እያነጣጠሩ ተመለከቱ። ምንም ነገር ሳይናገሩም አጠገባቸው ሰቆ መው አሸከር ሰጡት። ሀር ጨርቆቹንም መለስ ብለውም አላዩዋቸውም። ከሳጥኑ መጨረሻ ያለው እስቲወጣም አልጠበቁም። “እንዲህ ዓይነቱ ነገር የሴት ስለሆነ ለአቴጌይቱ ይሁን” አሉ። ከሀር ልብስ ይልቅ በሳጥኑ መከደኛ ላይ የተሰበዱት ባለቀሰም ስለሎች ስሜት ሰጡዋቸው... በማለት ፅፏል።

ቴዎድሮስ በሴት በኩል ያላቸው ጠባይ እንደ አብዛኛው ወንድ ሁሉ መሀከለኛ ቢሆንም እንደሌላው ጠባያቸው ሁሉ ቆንጆ ካዩ የማታመልጣቸውና የሚንቁም ወንድ ነበሩ። በዚህ በኩል ያላቸውንም ጠባይ እንዲህ ዓይነት ናቸው ብሎ ለመደምደም አስቸጋሪ ነው። እንዳንዱን ሁኔታ እንመልከት።

ወይዘሮ የተመኙ የየጁ ተወላጅ ሲሆኑ ባላቸውም የየጁ አርዋ ነበር። ወይዘሮ የተመኙ በእስልምና ሃይማኖት የሚያምኑ ሴት ነበሩ። ቴዎድሮስ የእኚህን ሴት ቁንጅናና ዘንፋላነት እንደሰሙ ከባላቸው ነጥሉው አስመጡዋቸው። ከርስትና አሰነሰተውም ስማቸውን የተመኙ ብለው አስቀሩዋቸው። ባልዬውም ይገሉኛል ብሎ አገር ጥሎ ጠፋ። ቴዎድሮስ ግን እስከ ሕይወታቸው ፍጻሜ ድረስ የተመኙን ወድደዋቸው ይኖሩ ነበር።

ቴዎድሮስ የደንቢያዋን ወይዘሮ ሒሩትን በቁንጅናቸው አድን ቀውና ወደው ቁባት አድርገው አስቀምጠዋቸው ነበር። ወይዘሮ ሒሩት በቴዎድሮስ ተግባር ይበላጩና ያዝኑ ስለነበር ጠፍተው ከጣና ደሴት ደቅ ከሚባለው ገዳም ገብተው ተደበቁ። ቴዎድሮስም በያለ በት አስፈልገው ስለጠፉባቸው አዝነው ተቀመጡ። አቶ ገሪማ ታፈረ እንደጻፉት ይህን ሚስጥር የሚያውቀው የቴዎድሮስ አዝማሪ በግ ብር ላይ ሲዘፍን “ወድቃ ተሰብራ ያለ ውሉ።

ሒሩት ደቃለች አሉ” ብሎ በቅኔ ግጥም በመናገሩ ቴዎድሮስ ወይዘሮችን ሰብስበው በጀልባ ሰው ልከው ወይዘሮ ሒሩትን አስይዘው አስመጡዋቸው።

ይህን የመሳሰለውን ስናይ ቴዎድሮስ ለውበት ያላቸውን አድናቆትና ፍቅር እንረዳለን። በሌላው ሁኔታዎች ደግሞ ያን የመሰሉት ውበት አፍቃሪ ወንድ፣ መነኩሴ መሰለው እናገኛቸዋለን።

በገንደር ከተማ አቅራቢያ ቀሃ ወንዝ አጠገብ አጤ ሰቀላ ከተባለው ኮረብታ ላይ ቴዎድሮስ የቁንጅና ውድድር እንዲደረግ አዘዙ። ቴዎድሮስ ትእዛዙን ይስጡ እንጂ ነገሩ የመጣው ከኤሮፓ ውያኖቹ ከነቤል ይመስላል። የምርጫው ወይም የቁንጅና ውድድሩ ሊቀ መናብርት ኢትዮጵያዊው ገብርዬና እንግሊዛዊው ጆን (ዮሐንስ) ቤል ነበሩ።

ራሳቸው አጤ ቴዎድሮስ ባሉበት የቁንጅናው ውድድር ተካሒዶ 1ኛ ጣይቱ ይልማ ሆነች። ጣይቱ ይልማ ለውድድር የቀረበችው ከሰቀልት ወረዳ ከመቋሚያ ማርያም ሲሆን፣ የደጃዝማች ይልማ አስፋ ልጅ ናት። 2ኛ/ የወጣችው ወይዘሮ ተዋበች የተባለች ናት። ተዋበች አስላም ስትሆን ባልዋም መሐመድ ኩርማን ይባል ነበር። ተዋበች 2ኛ. ለመውጣት የቻለችው በጠጉርዋ ማጣር፣ በቁንጃላዋ አወራረድና በቸርባዋ አረዛዘም ነበር። እነኚህን የመሳሰሉ ከግንም የሚበልጡ ውብ ሴቶች ተመርጠውላቸው ሳለ ቴዎድሮስ

ከጉዳይም ሳያገቡዋቸው ተዋቸው። አቶ ቢወጣ ኪዳኑ በዘመኑ በያዙት ግስታወሻ እንደገለጡት ጣይቱ ይልማን በጋፋት የመድፍ ሠራተኞቹ አለቃ የነበረው ወርመር (አርማኤል) አግብቷት ብዙ ልጆች ወልዳሰታለች።

ርሀራሄ (ደግነት)

ቴዎድሮስ ደግ ሰው ነበሩ። ወዳጃቸው የነበረው ዎልድሚየር ሲጽፍ “...አንድ ቀን ከንጉሥ ቴዎድሮስ ጋር በየባላገሩ ስንዘዋወር አንዲት ደሃ ሴት አጋጠመችን። ሴትዮዋ ምንም ልብሰ ያለ በሰች ፈፅማ ራቁትዋን ነበረች። ንጉሱ ከበቅሎአቸው ወረዱና የለበሱትን ሽማ ከላያቸው ላይ አንስተው ሴትዮዋን አለበሷት። ከዚያም በኋላ ገንዘብ ሊሰጧት ፈልገው ገንዘብ አጡ። ወደኔም ዋር ብለው እስቲ ጥቂት ብር እንዳለህ አበድረኝ አሉኝ። እኔም ‘እሺ ጃንሆይ፣ አሁን ለግዜው አምስት ብር አለኝ። እሱን ልሰጠት’ ብዬ ሰጠኋቸው። እሳቸውም ገንዘቡን ከኔ ወስደው ለደሃይቱ ሴትዮ ሰጧት። ሴትዮም ደስ ብሏት ሄደች። ማታ በሠፈር ንጉሱ አንድ ሙቶ ብር ሰጡኝ። እኔም ‘ጃንሆይ እኔ የሰጠሁት አምስት ብር ነው ለምን 95 ብር አስበልጠው ይሰጡኛል?’ አልኳቸው። እሳቸውም ‘የመሰለኩልህና የሰጠሁህ እንደ ንጉስነቱ ነው።’ አሉኝ። አመሰግኜም እኔም እየተደሰትኩ ወደ ቤቴ ሄድሁ... ብሏል።

በሌላ ቀን ሰለሆነው ነገር ደግሞ ይሄው ዎልድሚየር ሲጽፍ “...አንድ ቀን ከንጉሱ ጋር በጋማ ከብት ተቀምጠን በአገር ውስጥ እንዘዋወር ነበር። አንድ ሰው ከመንገዳችን ላይ ቆመና ጃንሆይ ጃንሆይ እያለ ጮኸ። ንጉሱም ‘ምን ሆነሃል ተናገር’ አሉት። ሰውየውም ‘ከመንገድ ላይ ሃያ ብር አገኘሁ። ይህ ገንዘብ የማን አንደሆነ እኔ አላውቅም።’ በዚህ ምክንያት ገንዘቡን ወደ ጃንሆይ አመጣሁት’ አላቸው። ንጉሱም ‘ይሄ ያንተ የዋህነት ነው። አሁንም ገንዘብ የጠፋው ሰው እስቲገኝ ድረስ ገንዘቡን አንተን አስቀምጠው። ስላንተ ታማኝነት ግን እኔ ሌላ ሆኖ ብር አስጥሃለሁ’ ብለው ሰጡት። ሰውየውም እየተደሰተ ሔደ። ይህን ወሬ አንድ ሌላ ሰው ሰምቶ እንዲህ በቀላሉ ገንዘብ የሚገኝ ከሆነ የቀበርኩትን አርባ ብር አውጥቼ ለንጉሱ ላቅርብ ብሎ ይዞ መጣና ‘ጃንሆይ፣ ይሄንን ገንዘብ ከመሬት አገኘሁት። የማን ገንዘብ እንደሆነ ስለማላውቅ

ወደ እርሱም አመጣሁት' አላቸው ። ንጉሱም የሰውየው አታላይነት ገብቷቸው 'ገንዘቡን ወስደህ ለኔ ገንዘብ ያኹ ስጥ' አሉት ። ሰውዬ ውም እያዘነ ገንዘቡን ለንጉሱ ገንዘብ ያኹ አስረክቦ ወደ ቤቱ ሔደ... ። በማለት ጽፏል ።

ዱፍተን ለለ ቴዎድሮስ አዛኝነት ሲጽፍ "... ድሆችን እራሳቸው እየተቆጣጠሩ ይጠብቃሉ ። ድንኳናቸው በተተከለበት ቦታ ሁሉ የድሆችን አቤቱታ መሰማት ይወዳሉ ። ሁልጊዜ ሥራ ከመጀመራቸው በፊት የድሆችን ጉዳይ ይሰማሉ ። በጉዞም ላይ በሳምንት በሺዎች የሚቆጠር ብር ሰድሆች ይሰጣሉ ። ይህንንም ስጦታ በሚሰጡበት ጊዜ "ድሆችን ባልረዳ ለእግዚአብሔር ያሳጡኛል ። እኔም እራሴ ድሃ ነበርኩ ይላሉ ።..." ብሏል ።

ጥላውዲን አንደኛው ደግሞ "... አንድ ቀን ለጉዞ ልንነሳ ስንል ስጦታ ሰጡኝና አልቀበልም ብላቸው 'አንተ ልጄ ነህ ። ከኔ የምትፈልገውን ነገር ስሰጥህ ለምን አትቀበልም?' አሉኝ ። እኔም የታዘዝኩት ምን እንደሆነ ብነግራቸው 'ግድ የለም ። መልክተኞች ሁሉ ከመንግሥታቸው እንደሚከፈላቸው አውቃለሁ ። አገሪ ግን እንግዲህ እንደንቀበል ትጠይቀናለች ። የእንግዲህን እግር ማጠብ ይገባል ።... ከፍያ የምከፍልህ አይደለም ። የምስጥህ ለእህልና ለውሃ ነው ። መቀበል አለብህ ። ከኔ የበለጠ ህብታም መሆንህን አውቃለሁ ። ይህ ግን አሁን ብድር ነው ። አንተ ደግሞ በተግባር ትከፍለኝ ይሆናል ። ባንተም ረዳትነት ብዙ ቤቶችን እገነባለሁ' አሉኝ ። እኔም 'ምንም አይደለሁም ። ለእርሶ የሚጠቅሙ የኔ ንግሥት ናቸው' ። አልኳቸው ። አላቸውም 'ለማኝማ ። ያለ እግዚአብሔር ፈቃድ የምድር ነገሥታት ሁሉ በኔ ላይ ተቃውመው ለመነሳት አይችሉም ። ስለዚህ አልፈራቸውም ። ግን ያንተ ንግሥት አንተን ወደኔ ልከውልኛልና ክርስቲያን ናቸው ። እምነታችንም ያስተላስረናል ። ክርስቶስ ወዳጅነታችንን ፈቅዷል ። እግዚአብሔር በዚህ መልካም መንገድ ይምራኝ' አሉኝና ለብቻዬ ወስደው አንድ ሺብር ሰጡኝ ። ከዚያም እጄን ይዘው ሰው ሁሉ ሟች ነው ። አንድ ነገር በኔ ላይ ቢደርስ ልጄ ወዳጄ ሁነኝ ። ወደ አገርህም ሁላችሁንም የሚወድ ሰው ነው ብለህ ጻፍ ።... እወድሃለሁ ። አምንሃለሁ ። በል ሄድ ። ደህናዋል አሉኝ... ።" ብሏል ።

ጥላውዲን ጁን 25 ቀን 1855 ወደ አገሩ ባስተላለፈው ሪፖርት "... ንጉሥ ቴዎድሮስ በዕድሜ ወጣት ናቸው ።... ትሁ

ትና ደስተኛ ናቸው ። የባርያ ንግድን አጥብቀው የሚቃወሙ ናቸው ። የተሸጡትን ባርያዎች አላቸው እንደገና የተገዘቡትን ዋጋ እየከፈሉ በማስለቀቅ ነፃ ያወጡዋቸዋል ።... ወታደሩም ከሚከፈለውና እየሠራ ከሚያገኘው ገቢ በስተቀር ከገበሬው ዘንድ እንዳይደርስ ጥብቅ ትእዛዝ ሰጥተዋል ።... ።" በማለት ለሕዝቡ ያላቸውን ርህራሄ ገልጿል ።

ዎልድ ሜየር ስለ ባርያዎች ጉዳይ በጻፈው በጉንደር አካባቢ ባርያ ነጋዴዎች የሚወስዷቸውን አስጥሰው በብዙ መቶ የሚቆጠሩትን በነፃ ከለቀቁ በኋላ ጥቂቶቹን ለዎልድ ሜየር ሲልኳቸው በጻፉት ደብዳቤ "... እነኚህን ወጣት ልጆች ጥበብና ሃይማኖቶች እንድታስተምራቸው ይሁን ። እንደእነኝህ ያሉትንም ያልታደሉ ፍጥረቶች ባገኘሁ ጊዜ ሁሉ እልክልሃለሁ ። ደስ እንዲላቸው ። የሚያሰፈልጋቸውን ነገር ሁሉ የምችለው እኔ ነኝ... ።" ብለውታል ።

ቀደም ብለን እንዳነበብነው የደጃዝማች ከንፋ ልጆች መኩንንና ይልማ የጉጃሙን ገዥ ብሩ ጉሹን ቸንቲ በር ከተባላው ሥፍራ በተዋጉ ጊዜ ያን ጊዜ ካሳ ይባሉ የነበሩት ቴዎድሮስ ፣ ከደጃች ከንፋ ልጆች ጋር አብረው ነበሩ ። የደጃች ከንፋ ልጆች ድል ሆነው ጠራቸው በተበታተነ ጊዜ የያኔው ካሳም አምልጠው አለፉ ላይ ካንድ ሰው ቤት ተደብቀው ወር ሙሉ መቀመጣቸውን እንብበናል ። ብዙ ቆይቶ የያኔው ካሳ ከእቲጌ መነን ጋር ተዋግተው ድል ካደረጉ በኋላ ሠራዊታቸውን በየባላገሩ ቤት ምሪት ሰደዱት ። ምሪት ከገባቸው ባላገሮች መሀል ያ ድሮ ሰውሮ ወር ሙሉ ከደበቃቸው ሰው ቤት 12 ወታደሮች ገብተው ሠፈሩበት ። ይህ ሰው ሊቀለቡ የገቡበት ሰዎች ስለበዙበት በሰሊት ተነስቶ ወደያኔው ካሳ ዘንድ ሔደ ሮኸ ። ደጃች ካሳም ሰውየውን በድምጡ አውቀው ወታደር ልከው አስይዘው አስመጡት ። እንደመጣም አንተ እገሌ የምትባለው ሰው አይደለህም? ብለው ቢጠይቁት አምን ነኝ አለ ። ከዚያም የሠራላቸውን ውለታ ሁሉ ነግረው ከእልፍኝ አስገብተው ከባለቤታቸው ከወይዘሮ ተዋበች ጋር አስተዋውቀው ጋበዙት ። በመጨረሻም አንድም ወታደር እንዳይገባበት አድርገው ሃያ ብር ፣ ስምንት በሬ ፣ ስምንት ላም ፣ ሴትና ወንድ ባርያዎች ሰጥተው አገሩንም የሱ ግዛት ጉልት አድርገው ሰጥተው ሰደዱት ። ይህም ቴዎድሮስ አስታዋሽ አእምሮና ብድር መላሽ መሆናቸውን ያሳያል ።

በሽፍትነት ዘመናቸው ስማቸውም ካሳ በነበረበት ጊዜ ከወዳጃቸው ከሌላው ሽፍታ ከእንድረስ ጋር ሆነው አምበለይ ከሚባል

ከሻንቅላ አገር ዘመቱ ለከዚያም ብዙ ዘረፋ አግኝተው 600 የሚሆን ሻንቅላም ተማሪ ከተማዎች ለተዘረፈው ፍየልና በግም ለቁጥር አስቸግሮ ነበር። ይህ ሁሉ ሲሆን ከካሳ በኩል ሁለት ወታደሮች ሻንቅላ ሲያባርሩ በጦር ተወግተው ወድቀው መቅረታቸውን ካሳ ሰሙ ለእንደሰሙ ሰባት ያህል አሸከሮቻቸውን አስከትለው ሁለት ወታደሮቻቸው ወደ ወደቁበት ቦታ ሔዱ። ከቦታውም ሲደርሱ ሁለቱ ወታደሮች ከፋኛ ተወግተው ወድቀው አገኙባቸው ለንዱን የቆሰለ ወታደር አሸከሮች ሲሸከሙ አንዱን ግን አላቸው ተሸከመው ይጓዙ ጀመር። በጉዞው ጊዜ ካሳ የተሸከሙት ወታደር ከሚፈሰው ደም ብዛት የተነሳ ደሙ በካሳ ጀርባ እየተንቀረቀረ በእግራቸው እያሰፈ ይወርድ ጀመር። አለቃ ዘነበ እንደጻፉት በደም የተበከለው የልጅ ካሳ አግር “... በከረምት እንደሚሔድ ሰው ብዙ ጭቃ አነሳ”። ካሳ እንዲህ ለፍተው ከሠፈር ያደረሱባቸው ሁለቱ ወታደሮች ከሠፈር ሲገቡ ሞቱ።

ወሎ ውስጥ ለጋምቦ ላይ ጭቂ ጨሚ በተባለው ቦታ ሠፍረው ሳለ በኤሮፓ እንደሚዘንበው በረዶ አይነት ወይም እንደ አመድ የሚሰጥ በረዶ ዘንብ ለይህም በሰውም በከብቱም ላይ ሁሉ እየወረደ እንደ ጭቃ እየተመረጠ ተቀመጠ ለአቅመ ሲሶችና ሕመምተኞች በበረዶው ምክንያት ብዙዎቹ ሞቱ። በዚህ ጊዜ ቴዎድሮስ ድንኳናቸው ውስጥ ነበሩ። መጠጊያ ወይም መከለያ የሌለው ሕዝብ በበረዶው መመታቱን ያዩት ቴዎድሮስ ሕዝቡ በእንደዚህ ያለ ሥቃይ ላይ ሆኖ እኔ ከድንኳን ውስጥ ተጠልዬ አልቀመጥም ብለው ከደጅ ወጥተው በረዶው ከሚወርድበት ውስጥ ቆሙ ሠራዊቱንም እግዚአብሔር ብለው አዘው እግዚአታው ሲጀመር በረዶው ቆሞ ፀሐይ ወጣ።

ጭቂ

አጤ ቴዎድሮስ የበሬት ሚስታቸው አቴጌ ተዋበች ከሞቱ በኋላ ጠባያቸው ተለዋውጦ ጨካኝ ሆኑ የሚሉ አሉ። ፈረንጅ ፀሐፊዎችም መካሪያቸው ጀን ቤል ከሞተ በኋላ መካሪ በማጣት የጭካኔ ሥራ ጀመሩ እያሉ ፅፈዋል። እንደተባለው የተዋበችና የቤል መሞት ቴዎድሮስን ከብስጭት ላይ ቢጥልም አጠቃሎ የቴዎድሮስን ጠባይ ለወጠ ለማለት አይቻልም። ገና በሸፍትነት ሳሉ

ቀደም ብለን እንዳነበብነው በሀብረት እየዘረፉ አብረው ሊበሉ የተሰማሙባቸው ሽፍቶች ለየራሳችን ያገኘነውን እንብላ ሲሏቸው ተቆጥተው የተያዙትን ሰባት ሽፍቶች ጉልበት ጉልበታቸውን ቆርጠው ጣሉባቸው ለእንዲህ ዓይነቱ ቅጣት መግደል የተሻለ ነው። ከዚያም ሌላ የሱዳንን ወዳጃቸውን የእንድረስን ጠላቶች ድል አድርገው ከማረኩ በኋላ የአሳቸው መጨረስ እንጦ 210 ኢትዮጵያውያኖችን በፈለገህ መንገድ ግደላቸው ብለው ለእንድረስ ሰጡት ለእንድረስም ሁሉንም በሰይፍ ፈጃቸው ራሳቸው ካላም በዚህ ጊዜ ከተማረኩት ሰዎች መሀል አምሳዎቹን ሁለት ሁለት ጀርአቸውን እያስቆረጡ ግፍ ከሰሩ በኋላ ለቀቁባቸው ለይህን የመሳሰለውን ቅጣታቸውን ስናይ ቴዎድሮስ ጨካኝነታቸው ከመጀመሪያው ጀምሮ እንጂ ከተዋበችና ከቤል ሞት በኋላ አይደለም።

ወይዘሮ ተዋበችን ካገቡም በኋላ ሲሆን ብዙ የጭካኔ ተግባሮችን ፈፀመዋል። ቀኛዝማች ወንድይራድን ራትና ምሳህ ኮሶ ይሁን ብለው በእንስራ ሙሉ የተበጠበጠ ኮሶ ሰጥተው እያጠጡ በጭካኔ የገደሉባቸው ወይዘሮ ተዋበች ሳይሞቱ በፈት ነው። ጊምባ ላይ የተማረኩ 47 አሮሞዎችን ሁለት ሁለት እጃቸውን እየቆረጡና ቁራጩን በያንገቱ ላይ በገመድ እያሰሩ አገርህ ግብ ብለው የሰደዱት አቴጌ ተዋበችም ቤልም እያሉ ነው። ይህን የመሳሰለውን ብዙ ቅጣት ስናይ ቴዎድሮስ ከተዋበችና ከጀን ቤል ሞት በኋላ ጠባያቸው ተለወጠ የሚባለው አባባል ትክክል አይመስልም። ምናልባትም ከሁለቱ ሰዎች ሞት በኋላ የበለጠ ጨካኝ ሆኑ ቢባል ይሻላል።

አለቃ ገብረ ሥላሴ እንደጻፉት ደግሞ ቴዎድሮስ ጭካኔ ያበዙት የሸሞው ምኒልክ ካመለጡ በኋላ ነው ይላሉ። ይህንንም ሲያብራሩ “... ከእስክንድርያው ሊቀ ጳጳስ አቡነ ቄርሎስ ጋር... ከዕለታት ባንድ ቀን ሲነጋገሩ “አባቴ በሀገርዎ ሳሉ የኔን ወሬ ይሰሙ ፍርዋልን?” ብለው ጠየቁቸው ለአሳቸውም ‘ቸር ነህ፣ ጀግና ነህ ይሉሃል። ነገር ግን የሸለመውን የሸመውን ያስራል፣ ይገድላል፣ ይቆርጣል ይሉሃል’ አሏቸው። አጼ ቴዎድሮስም መለሱ ‘በሸፍትነቱ በረሃ ለበረሃ ስሔድ መነኩሴ አገኘሁ። ያም መነኩሴ ትነግሳለህ፣ ነገር ግን ያላደግኸው ሰው ከቤትህ የወጣ ዕለት መን ግሥትህ ያጥራል ብሎ ነገረኝ። ይህን የማደርገው ስለዚህ ነው’ አሏቸው። አቡነ ቄርሎስም ‘እግዚአብሔር የሚያነግሰውን ሽፍኖ ይጠብቀዋል እንጂ አንተ መቼ ታገኘሃለህ’... አሏቸው...”

ይላሉ ይህም እውነት ቢሆን እንኳ ቴዎድሮስ ጭካኔ የጀመሩት ምኒ ልክ ከመግረካቸው በፊት ገና በሽፍትነት ላሉ ነው።

አንዳንድ ሰዎች ቴዎድሮስ ጭካኔን የሆኑት የአገሪቱን እንደ ነት ለማስከበር ሲሉ ነው ይላሉ። ይህም እውነት ቢመስልም ሕዝብ የሚያብረው በሰላም መንገድ እንጂ በኃይልና በጭካኔ አይደለም። የኃይል ሥራ ለጊዜው ላይ ላይን መልካም ውጤት የሰጠ ቢመስልም ውስጡ ግን የሚያመረቅ ይሆናል። ለቴዎድሮስም በሰላም የገቡላቸው ሁሉ የኃይል ሥራቸውን በመመልከትና በመስማት ነግ በኔ እያለ ከዳቸው እንጂ ለጥ ሰጥ ብሎ አልተገዛላቸውም። ኢትዮጵያን አንድ አድርጌ አገዛለሁ ያሉት ቴዎድሮስ በመጨረሻው ሰዓት የእንግሊዝ ጦር በመጣ ጊዜ ሰላምን ላይ ሆነው “... ወደ እም ባው አመልክተው ግዛቴ ያ ብቻ ነው። ስለዚህ ከዚህ አቆያቸው ስህፃን ከዚያም በኋላ እግዚአብሔር ያለው ይሆናል...” ብለው መናገራቸውን ደክተር ብላንክ ጽፏል።

የቴዎድሮስን የአስተዳደር ሁኔታ አያየ ሠራዊቱና መኳንንቱ ባይከዳቸው ኖሮ የኢትዮጵያ ወሰን ለእንግሊዝ ጦር ከፍት ሊሆን ለት ባልቻለ ነበር። እንግሊዞችም ቢሆኑ አስረኞቻቸውን ለማስፈታት ለመግባት የደፈሩት የመኳንንቱን መለያየት በማየትና ምቹ ከፍት ጉዳይና በማግኘታቸው ነው እንጂ በጉልበታቸው ብቻ ተመክተው ቢመጡ ኖሮ ምናልባትም በኢትዮጵያ ውስጥ ከፍ ያለ የደም መፋሰስ ይደርስ ነበር። ግን የሁሉም በቴዎድሮስ ላይ ማደምና የሁሉም መከፋፈል የቴዎድሮስን መንግሥት አዳካመ። ደክተር ብላንክ ሲጽፍ “... አጤ ቴዎድሮስ ከጥቂት ወራት በፊት ይገዙት የነበረው ግዛት ሁሉ ቀረና በጣም ትንሽ እርሷንም ሊከላከሉዋት የማይችሏት መሬት ቀረቻቸው። በሰኔ ወር 1859 ዓ.ም. ያለ ግዛት ጌጉስ፣ ያለ ጦር ሠራዊት ጀኔራል ሆኑ። መቅደላና ዙር አምባ በእርሳቸው ወታደሮች እንደተጠበቁ ነበሩ። ከእነዚህ በታዎች በስተቀር ግን የኔ ነው የሚሉት አንድም ቦታ አልቀረ...” ብሏል። ያኔ በቴዎድሮስ ጉን ጥሩ አማካሪዎች ቢኖሩና ቴዎድሮስም ተቀባይ ቢሆኑ ኖሮ የቴዎድሮስ መንግሥት ቶሎ ለመውደቅና በየ ጊዜው ከመዋጋት ባልደረሱ ነበር። ነገር ግን ዙርያቸውን የከበቧቸው ወዳጆቹ የሚሉዋቸው ሁሉ የእስት ጥቅማቸውን ፈላጊዎችና መስሎ አዳሪዎች በመሆናቸው ለቴዎድሮስ አወዳደቅ መሰላል ዘር ጣሎች ሆኑ። ቴዎድሮስም ቢሆኑ “የሚጠሉህን ሰዎች ከማጥፋት ይልቅ የሚጠሉብህን ነገር አጥፋ” የሚለውን የምሥራቃውያንን ምክር አልተከተሉም።

ቴዎድሮስ ከሠሩዋቸው የጭካኔ ተግባሮች ጥቂቶቹን አንመልክት። የሸፈተባቸውን ቸኮልን ለመውጋት ወደ ደንበሜ ሔደው ላለ ቸኮል አመለጣቸው። ከአሸከሮቹም ሰድስት ሰዎች ተማርከው ስለ ነበረ እነሱን በገበያ ላይ ለቀሉዋቸው። አንደኛው ከቴዎድሮስ አሸከር ጠመንጃ ሲቀማ ተይዞ ነበርና ያንን ሰው ከመድፍ እፍ ላይ አስጠግተው አስቆመው የመድፉ ጥይት አንዲተኮስ አዘዙ። ሲተኮስም ሰውየውን ብትንትኑን አውጥቶ ገደለው በማለት ጸሐፊ ትእዛዛቸው አለቃ ዘነበ ጽፈዋል። ከአለቃ ዘነበ መጽሐፍ የምናን በው ሌላም አለ።

ግራዝማች ዓለሜ የሸፈቱ ጊዜ አንዱ አሸከራቸው ተይዞ መጣ። ከንጉሱ ችሎት በቀረበ ጊዜም ቴዎድሮስ የሞት ፍርድ ካስፈረዱበት በኋላ “... መቅደላ፣ ወረሃመና፣ ደላንቴ፣ ዳውንቴ፣ ዋደሌ ጦርህን ከዚህ ሰው ደም ያላስነካህ ጠላቴ ነህ...” ብለው በመናገራቸው ያ ሁሉ ሕዝብ በንጉሱ ትእዛዝ መሠረት ሁሉም በጦር ሲወጋው ብትንትኑ ወጥቶ ለምልክት እንኳ የሚታይ ሥጋው ከመሬት ላይ ጠፋ።

አለቃ ወልደ ግርዖም እንደጻፉት ደግሞ ቴዝባ ከሚባለው አገር ሕዝብ መሀል ጥቂቶቹ ከቴዎድሮስ ዘንድ ቀርበው “ጃን ሆይ፣ ሁሉንም እንደ አባትህ አደር ብለውታል። እኛም ያባታችን ማደሪያ ሌሊት ገስግስን በረት ከፍተን፣ ላም ነድተን፣ ሰው ሲተኛ ግድግዳ ምሰን፣ ያገኘነውን ወስደን እንኖራለንና ይሄው ይፈቀድልን ብለው አመለከቱ። ቴዎድሮስም “አሁን ያላችሁት ጥቂቶች ናችሁና ሁላችሁም አንድ ሁናችሁ ንገሩኝ” ብለው በቀጠሮ መለሱዋቸው። በቀጠሮው ቀን ሽማግሌና ሕፃን ሁሉ ላይቀር ሕዝቡ በሙሉ መጣ። ቴዎድሮስም በለው ብለው ሲያዙ ወታደሩ ያን ሁሉ ሕዝብ በጦርና በጉራዴ ፈጀው። በፊት የቀረቡት ተንኮላኞች ወይም አላጋሎች ብቻ መቀጣት ሲገባቸው ምንም የማያውቀውን ባላገር ሁሉ በማሰ ጉምጀት አሰብስበው ማስፈጀቱ መልካም ድርጊት አልነበረም።

ደጃች ተደላ ጓሉን ለመያዝ አጤ ቴዎድሮስ ገስግሰው በድን ገት ደርሰው በተዋጉ ጊዜ ስምንት ሺ ሰዎችን ማረኩ - ይህን ሁሉ ምርኮኛ እንጅባራ ላይ ሰብስበው ራሱን ሲያስቆጠው ወለው ጊዜው ሲመሽ የተረፈው ሰው ተቆጥሮ አደረ። ሲነጋጋ ንጉሉ ተነስተው ያደሩትን ሰዎች አምጣ ብለው አስቀርበው ሁሉንም አሰደቡደቡው ፈጁት። ያን ሁሉ ከምር ሬሳ እየተዘዋወሩ ሲያዩ ከፈላጊዎቹ መሀል አንዱ አልሞተ ኖሮ ሲንፈራገጥ አዩት። ቴዎድሮስም “ሁሉንም

እንዲሁ ሳትገድሱ ነው የጣላችኋቸው” ብለው ያን የሚንፈራገጠውን ራሳቸው ገድለው ሌላው ሁሉ እየታየ ያልሞተው እንዲገደል አዘዙ። ሁሉም ካለቀ በኋላ “ይህን ሁሉ ጠላቱን በጂ ጥሎ እንዲህ አስተኝቶ ያሳየኝ እግዚአብሔር ደመሰገንን” ብለው መራት ሰመው ከድንኳናቸው ገቡ ። አልቃሽም

“አንጥረኛው ብዙ ከንጉሱ ቤት ባል አልባ አደረጉት ይህን ሁሉ ሴት” ብላ ገጠመች ።

በ1859 ዓ.ም. የአማራ ሳይንት ሰዎች ሊከዱ ነው ብለው ሰለነገሩዋቸው ቴዎድሮስ ከአማራ ሳይንት መኳንንት 400 ሰዎች አስይዘው ሁሉንም በጎራዴ አሰደብደቡ ፈጁዋቸው ። አንድ ሰው ከዋድላ ሰዎች ጋር ሲጣላ ከቴዎድሮስ ዘንድ መጥቶ ዋድሎች ሲከዱ ያዎት ነው ብሎ ነገራቸው ። ቴዎድሮስም “ለዋድላ ሰዎች ገንዘብ እሰጣለሁና ሁሉም ተሰብስቦ ይምጣ” ብለው አዋጅ አሰነገሩ ። ይህንንም አዋጅ የሰማው ሕዝብ እረኛ እንኳ ሳይቀር በሙሉ ተሰብስቦ መጣ ። አጤ ቴዎድሮስም በራሱ አዲሱ የሚመራውን የየጁን ጦር ዙሪያውን አሰከብበው ሰድሰት መቶ ሰዎችን በጎራዴ አሰደብደቡ ፈጁዋቸው ። ይህን የግፍ አገዳደል ያዩት ራሱ አዲሱ ሰሊቱን አምልጠው መሸፈታቸውን አለቃ ተከሰ አ.የሱስ ጽፈዋል ። ከአለቃ መጽሐፍ ሌላም እናነባለን ።

የሚጫና የአገው ሰዎች ሊሸፍቱ ነው ብሎ አሳባቂ ነገራቸው ። ቴዎድሮስም አራት መቶ የሚጫና የአገው መኳንንት ሰብስበው ዙሪያውን በሾህ አጥር አጥረው ሱሪ ብቻ እየሰታጠቁ ራቁታቸውን እንደ ከብት አገሩዋቸው ። እህልና ውሃም እንዳይሰጣቸው አዘዙ ። በረሃብና በውሃ ጥም የሚሰቃየው ሕዝብም ከአሥር ቀን በኋላ መሞት ጀመሩ ። በ15ኛው ቀን ግን ሁሉም በረሃብና በውሃ ጥም አለቁ ። ወሰን ቢሰውር የሚባሉት የሚጫ መኰንንም “ጃንሆይ ፣ አምስት መቶ ብር ልከፈልና አንድ ዋንጫ ውሃ ይሰጠኝ” ቢሏቸው ቴዎድሮስ ሰምተው ዝም ብለውት አለፉ ። ወሰን ቢሰውር ከሞቱም በኋላ ሚስትየዋ “ጌታ የጌታው ልጅ ወሰን ቢሰውር ውሃ ልግዛ ይላል በአምስት መቶ ብር”

ብላ ገጠመች ።

ቴዎድሮስ ቃሮዳ ከሚባል አገር ሔዱ ። ቃሮዳ በአትከልት አብቃይነቱ በተለይ በወይን ሰብል የታወቀ አገር ነበር ። ቴዎድሮስ ቃሮዳ እንደደረሱ ሕዝቡን ሰብስቦልኝ ብለው ሕፃናት ሳይቀሩ

1700 ሰዎች ተሰበሰቡ ። ይህን ሁሉ ሰው ቤት እስክቻሉ ድረስ በየቤቱ እያሰገቡ ሁሉንም በእሳት እያቃጠሉ መጨረሻቸውን አለቃ ወልደ ማርያም ፅፈዋል ። ሌላም አለ ።

ማህደረ ማርያም በወረዱ ጊዜ ካህናቱ ንጉሱን ለመቀበል ከለቻ ከሚባል ሜዳ ላይ ቆመው በፀናፅልና በከበር እያመሰገኑ አቀባበል አደረጉላቸው ። ይህን ያዩት ቴዎድሮስ በልልኝ ብለው ወታደሩን አዝዘው 450 ካህናት በጎራዴ ተደብደቦ አለቀ ። ከዚያ ተመልሰው ደብረታዮር በወጡ ጊዜ ከርብ ጀምሮ እስከ ፍርቃ በር ወታደራቸውን አሰማርተው ሲቆፍርም በመንገድ ሲሔድም የተገኘውን ሁሉ 7700 ሰዎችን አሰበሰቡ ። ይህን ሁሉ ሰብስበው በየቤቱ ውስጥ እያገቡ የታገቡትን ቤት በማቃጠል ሲያሰፈጁ ዋቸው ዋሉ ። ሰዉ ተቃጥሎ ሲያልቅ ጊዜው ሰለመሽ ተራራውን ከሚዳ ላይ እየተጠበቀ ራቁታቸውን እንዲያድሩ አዘዙ ። ለሊቱንም ዝናብ ስለዘነበ ሕፃናትና እመጫት ሳይቀሩ በዝናብ ሲደበደቡ አደሩ ። በማግስቱ ቴዎድሮስ ያደረውን ሕዝብ ለማቃጠል መጥተው ሰዉ ከሚቃጠልበት ቤት እየተከፈለ ሲገባ አንድ የአምስት ዓመት ልጅ እናቱን እየጎተተ “ነይ እንደትናንቱ ዝናብ እንዳይመታን ቶሎ ከቤት እንግባ” እያለ ሲያለቅስ ፣ እናቱም ስታለቅስ ቴዎድሮስ አይተው “ለምን ያሰቅላሉ” ብለው ጠየቁ ። ልጁ የተናገረውን ቢነግሯቸው “ፈጣሪዬ ምነው እንዲህ ታደርገኛለህ ። ወይ እኔን ቶሎ ግደልና ፍጥረትህ ይረፍ ብለው አልቅሰው ሊቃጠሉ የቀረቡትን ሁሉ ማሩት ። ይህ ከሆነ በኋላ ጣና ሐይቅ ውስጥ ከምትገኘው ምፅርሐ ወደምትባለው ደቤት ሔደው በደሴቲቱ ውስጥ ያሉትን ሰዎች በሙሉ በቤት ውስጥ እያሰገቡ ቤቱን በማቃጠል ጨረሱት ።

ደክተር ብላንክ ሰለቴዎድሮስ የጭካኔ ተግባር ጽፎት አቶ ዳፕ ከተረገሙት ብንመለከት “ሀዳር 21 ቀን 1859 ዓ.ም. ከሰዓት በኋላ አጤ ቴዎድሮስ የተመረጡ ጥቂት ፈረሰኛና እግረኛ ወታደሮች አስከትለው ጎንደርንና ከጎንደር ግንብ ውስጥ እየተደበቁ የሚያስቸግሩዋቸውን ሽፍቶች ለማጥፋት መገሰገስ ጀምረው አሰራ ሰድሰት ሰዓት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ ሰማንያ ማይልስ ርቀት ያለውን ጎዳና አንድ ጊዜ ስንኳ ሳይቆሙ ሲጓዙ አድረው ወገግ ሲል የጎንደር ከተማ ከሚገኝበት ተራራ ሥር ደረሱ ። ምንም እንኳን በድንገት ለመድረስ አቅደው የመጡ ቢሆንም የጎንደር ነዋሪ ሕዝብ ወሬውን ሰምቶ ስለነበረ በመጨነቅና በመሸበር ሴቶች

ወጥተው በእልልታና በደስታ ሲቀበሉባቸው በፋሲል ግምብ ውስጥ ተሰግስጉ የነበረውም ሽፍታ ሽሽቶ ከጉንደር ወጣ። ወዲያውም ሽፍቶችን ለማግኘት ሠራዊቱ ቤቱንና ቤተ ክርስቲያኑንም ሳይቀር መበርበር መዝረፍ ያዘ። ዳሩ ግን ሽፍቶቹ ባለመገኘታቸው ከአስር ሺህ በላይ የሆነውን የከተማውን ነዋሪ ሕዝብ እንደ ከብት ሰብሰበው ነዳት። ከዚህም በኋላ የጥፋት ሥራቸውን ጆምረው ሕዝቡን፣ ቤቱን፣ ቤተ ክርስቲያኑንና ቤተ መንግሥቱንም ጭምር በእሳት አቃጠሉት። ከቀሳውስት መካከል እንዳንዶች የደፈሩ እጉረም ርመው የንጉሠ ነገሥቱን አፈጻጸም በግልፅ ተቃውመው በላወገዙ ብዙ መቶ ሽማግሌ ቀሳውስት ወደ እሳቱ ተወርውረው ተቃጠሉ። የማቃጠሉ ነገር ከዚህ ላይ ባይቆም “እልል እያሉ የተቀበሉት ሴቶችስ የት አሉ? እነርሱ እልል ባይሉ ኖሮ ሽፍቶቹ መምጣታችንን የት ያውቁ ነበር?” በማለት ሴቶቹ ሁሉ ተይዘው እንዲመጡ አጤ ቴዎድሮስ በማዘዛቸው ሁሉም ከነ ሕይወታቸው ወደተቃጠለው ቤት እየተወረወሩ ነደዱ።...” ብለዋል።

ይህን የመሳሰለውን የቴዎድሮስን የጭካኔ እስተዳደር ስንመለከት ቴዎድሮስ ጠላት ሳይኖርባቸው በራሳቸው ላይ ጠላት የሚፈጥሩና የሚያበዙ ሰው ነበሩ። ብዙ ፀሐፊዎች እንደጻፉት ቴዎድሮስ የሚፈፅሙት የጭካኔ ተግባር ሁሉ በትክክል የተፈፀመ ትክክለኛ ተግባር ይመስላቸው ነበር። ሲናገሩም “ለእገሬ እድገት ብዬ ነው” ይሉ ነበር። ወዳጃቸው ጥላውዲን እንደጻፈው “... ባንድ አጋጣሚ ንጉሱ ሲያሟውቱኝ “አንተና ቤል ብቻ ትወዳኛላችሁ። አበሾች ግን የሚገዙት በእግዚአብሔር ፈቃድ ነው። ግን ገና ብዙ የምሠራው አሰ። ዛሬ ማታ ብሞት ወይም በመነኩስ እንኳ ይህ የሚሆነው በእግዚአብሔር ፈቃድ ነው። በዚህ ቤት ሙሉ ወርቅ ብትሰጠኝ ጥቅሙ ምንድነው? እምመኘው ጥበብን ነው። ቅጣት የማበዛውም አገሬ በሥርዓት እንድትተዳደር ለማድረግ ነው።... ለእኔ ለአንድ ደሃ ይህን ዙፋን የሰጠኝ እግዚአብሔር ጥበብን ደግሞ ይበጠኝ” አሉ።...” ብሏል። ቴዎድሮስ በንዶት ወይም በሌላ ጊዜ የጭካኔ ተግባራቸውን ይፈፅሙ እንጂ በጥምናው ጊዜ ባለፈው ተግባራቸው ይፀፀቱ እንደነበር ብዙዎች ጽፈዋል። ብዙ ንፁሃን ሰዎች ፈጅተው ከጨረሱ በኋላ “እኔን ግደለኝና ሠራዊትህ ይረፍ” እያሉ ይፀልዩ ነበር። ጥላውዲንም “... ባንድ አጋጣሚ ደግሞ እንደሚወዱኝ ነገረውኝ እግዚአብሔር ጥሩ ልብ እንዲሰጣቸው እንድፀልዳቸው ለመኔኝ...” ይላል።

አጤ ቴዎድሮስ ሁሉን ነገር በኃይል እስፈጽማለሁ። ወይም በኃይል ሥራ ፀጥታውን አስከብራለሁ እያሉ ነገሩን ሁሉ እበላሹት እንጂ ለአገራቸው ፈጣን እድገት አሳቢና ለሥራውም ታታሪ ነበሩ። በተለይም ወይዘሮ የተመኙን ቁባት ካስቀመጡ በኋላ ከወይዘሮ የተመኙ ዘንድ እየቆዩ ብዙ አረቁ መጠጣት ስላበዙ በሞቅታ በሚሰጡት ፍርድና ተፈጻሚነት ጠላታቸው እየበዛ ሔደ። ይህ ባይሆንና ቴዎድሮስ ሁሉንም ነገር በጥምና ነገር በመቻልና በማሳለፍ አገሪቱን ቢመሩ ኖሮ ለአገሪቱ የፈለጉት እድገትና ሥልጠና ሁሉ በሰላም በተከናወነላቸው ነበር።

ፍርድ

ቴዎድሮስ ከነገሱ በኋላ በ1846 ዓ.ም. ደብረ ወርቅ ላይ ሠፍረው ባለ ሁለት ሰዎች ተከሰው ለፍርድ ቀረቡላቸው። ከሳሽ ሹምዬ ጃሎ ሲባል ተከላሽ ደግሞ ጠቦ ወልደ ሚካኤል ይባላል። ሹምዬ ጃሎ አንድ ፈረስ ለጠቦ ሰጥቶታል። ሹምዬ ጃሎ የራስ አሊ እሽ ክር ነበረና ከራስ አሊ ጋር ሆኖ ካሣን የወጋ ሰው ነው። አሊ ድል ሲሆኑ ሰዎቸው ሲዘረፍ ሹምዬም ልብሱን ሳይቀር ተገድ ከባድ ድህነት ላይ ወደቀ። ሀብት ባለው ጊዜ ፈረስ ከሰጠው ወዳጁ ከጠቦ ዘንድ ሔዶ እባክህ ልብሴን የምገዛበት እንድ ብር ስጠኝ ብሎ ለመነው። ጠቦም አልሰጥህም አለው። ውለታውን ቆጥሮ ቢለምን ውም እምቢ አለው።

ከዚህ በኋላ አቶ ሹምዬ የደሀና ቀን ወዳጁን ጠቦን ከሰበከ ቴዎድሮስ ዘንድ አቀረበው። ከዚያም ቀርበው ሲሟገቱ ሹምዬ በደሀናው ቀን ፈረስ መስጠቱን አመልክቶ አሁን ተዘርፎ ድህነት ሲጫነው ስልብስ መግዣ አንድ ብር ቢለምነው እምቢ ማለቱን አመለከተ። ጠቦ ወልደ ሚካኤልም ነገሩን ሸፈጠና ፈረስ አልሰጠኝም ብሎ ካደ። ሹምዬ ጃሎ ሲመልስ ፈረስ “ለመስጠቴ ምስክር አለኝ። ምስክራም እግዚአብሔር ነውና እግዚአብሔርን ምስክር አጠራብሃለሁ” አለው። የዚህ ጊዜ ጠቦ ወልደ ሚካኤል ደነገጠና “እግዚአብሔርን ምስክር ከጠራህህ አዎን ሰጥተኸኛል” ብሎ አመነ። ይህን እግዚአብሔርን መፍራቱን የሰሙት ቴዎድሮስ “እግዚአብሔርን ፈርተህ እውነቱን ስለተናገርክ እኔ እከፍልልሃለሁ” ብለው ለሹምዬ ጃሎ አስር ብር አንድ ፈረስ እንድ በቅሎ ሰጥተው ገላገሉባቸው።

ቴዎድሮስ ጋይንት ላይ ሠፍረው ሳለ ወታደሮቻቸውን በባላ ገሩ ላይ ተሰሪ አገቡ ። በባላ ገሩ እንዲቀልብ በየቤቱ ማስገባት ማለት ነው ። ተሰሪ ከገቡት ወታደሮች መሀል አንዱ ወታደር አንዱን ባላገር ገደለው ። የሚች ወገንም ከቴዎድሮስ ዘንድ መጥቶ አመለ ከት ። ቴዎድሮስም ወታደራቸውን ሁሉ አፈርሳታ አስቀምጠው ገዳዩን አውጣ ብለው ያዙ ። ወታደሩም በመላው አድሞ ገዳዩን እላየንም እያለ በቁስ እየተገዘተ ወጣ ። የሚች ገዳይ ወታደር በመጥፋቱ ቴዎድሮስ ተናደው “ወታደር ብላ፣ ባላገር አብላ ያልሁ እኔ ነኝ ። ደመኛህም እኔ ነኝና እኔን ግደል” ብለው ተነስተው ለከላሹ ነገሩት ። ከሳሹም “እኔ ንጉስ መግደል አይቻለኝም” አለ ። ቴዎድሮስም እንግዲያውስ ደም በከንቱ አይቀርም ብለው ለሚቹ ወገን የደም ገንዘብ ዋጋ ሰጥተው ሸኙት ።

አቶ ገሪማ ታፈሪ አንዳንድ የቴዎድሮስን ፍርዶች ጽፏል ። አንድ ጊዜ ቴዎድሮስ አንድ ታማኝ ወታደራቸውን ጠርተው “በፍርቃ በር በኩል እርጉዝ ሴት እንኳ ብትሆን እንዳታልፍ ጠን ክረህ ጠብቅ” ብለው አዘዙት ። በሌላ ቀን ደግሞ ሌላውን ወታደር ጠርተው “ፈረስ እያለዋወጥህ ይህን ወረቀት የጁ ሰጥተህ በአስቸኳይ በለድስት ቀን ውስጥ ተመልሰህ እንድትመጣ ብለው ሳኩት ። ይህ የታዘዘ ወታደር በፈረስ እየጋለበ ሔዶ ፍርቃ በር ደረሰ ። የፍርቃ በሩ ጠባቂ ዘበኛ አታልፍም ብሎ ከለከለው ። የተላከው ወታደር ደግሞ “ከንጉሱ ተልኬ ነው ። በስድስት ቀንም የጁ ደርሼ እንድመለስ ለአስቸኳይ ጉዳይ ለከውኛልና ልለፍ” አሰ ። ዘበኛውም “ከተላከህ አትከልክሉት የሚል ማህተም እንዳለህ አሳየኝና ታልፋለህ እንጂ ያለዚያ አታልፍም” ብሎ ከለከለው ። የተላከው ወታደር በግዴታ አልፋለሁ ብሎ መንገድ ሲጀምር ዘበኛው ጥይት ተኩሶ ገደለው ።

የሚች ወገኖች የንጉሱ መልክተኛ ወንድማቸው ንጉሱ ልከውት ሲሔድ በመገደሉ ጉዳዩን ከሰሰው ቴዎድሮስ ዘንድ አቀረቡት ። ቴዎድሮስም ችሎት አስቸለው ፍርድ እንዲፈረድ አደረጉ ። በችሎቱ ላይ የተቀመጠው ፈራጅ ሁሉ እየተነሳ ገዳዩን “በደለኛ ነህ ። እምቢ አልፋለሁ ቢልህስ ለንጉስ ታሰማ ነበር እንጂ ራስህ ፈርደህ እንዴት የንጉስ መልክተኛ ትገድላለህ? አሁንም ስትሞት ይታየናል” እያሉ ፈረዱ ። አንድ ፈራጅ ግን ከተቀመጡበት ተነስተው “... ማየት የሚገባን በመጀመሪያ ከንጉሱ የተሰጠውን ትእዛዝ ነው ። አንዳን ጠርቶ በዚህ ሰር ያለኔ ፈቃድ ወንድ ይቅ

ርና የዐነሰች ሴትም ብትሆን እንዳታልፍ ብሎ ማዘዝ ፣ እንደገና ሁለተኛውን ወታደር ጠርቶ ቀንና ለሊት ሳታርፍ በስድስት ቀን የጁ ደርሰህ እንድትመለስ ብሎ ማዘዝ አግባብ በላልሆነ ጥፋቱ የሚመለከተው ንጉሠ ነገሥቱን ነው ። ነገር ግን ብርሃን ናቸውና ምን ይደረግ” ብለው ተቀመጡ ።

አጤ ቴዎድሮስ ይህን ንግግር ሲሰሙ ከመቀመጫቸው ብድግ ብለው “እንዲህ ነው መሸምገል፣ ሁለት ጠጉር ማብቀል ። በደለኛው እኔ ነኝ ። ፍረዱብኝ” ብለው በተከሳሹ ወታደር ቦታ ወርደው ቆሙ ። ወዲያውም ፈራጆች በፈሪዱት ፍርድ መሠረት ለሚች ወገኖች 500 ብር የደም ዋጋ ቴዎድሮስ እንዲከፍሉ ተፈርዶ በሰምምነት አሰቀ ። ለዚያን ዘመን ዋጋ በቴዎድሮስ ላይ የተፈረደው 500 ብር አጠፊታ ዋጋ መሆኑ ነው ።

አንድ ቀን ደግሞ አንድ ሌባ ከአንድ ሀብታም ቤት ሊሰርቅ ገባ ። ከበረት ገብቶ ሲያንጉዳጉድ ባለቤቱ ነቃና ወጣ ። ባለቤቱ ሲወጣ ሌባው ሸሽ ። ሰውዬውም ሌባውን እያባረረ ሲደከመውና መድረስም ሲያቅተው “በቴዎድሮስ አምላክ ቁም” ብሎ አወገዘው ። ይህን ሲሰማ ሌባው ቆሞ ጠበቀው ። ሀብታሙ ሰውዬም ከሌባው ዘንድ እንደደረሰ በያዘው አንካሴ ሌባውን ደጋግሞ ወጋውና ጥሉት ሄደ ።

ሌባው አልሞተ ፍሮ እየተጉተተ አርዋ ሚካኤል ደብር ገብቶ ተኛ ። ሌባው ሻል ሲለው ቴዎድሮስ እንፍራንዝ መጥተው መስፈራቸውን ሲሰማ እያዘገመ ሔደ ። ታሪኩን ለቴዎድሮስ ተናገረ ። ቴዎድሮስም ታሪኩን በጥሞና አዳምጠው “የለሊት ጅብ፣ ከበው በረት ምን ልታደርግ ገባህ? አበጀ ። ደግ አድርጓል” ብለው አስደኝ ገጡትና በሚሰጥር ሀብታሙ ሰውዬ ተይዞ እንዲመጣ አዘዙ ።

ሀብታሙ ሰውየ እንደመጣም ቴዎድሮስ በፈገገታ “እህእ አንተ ጉበዝ፣ ይህን ሌባ እንዴት አድርገህ ወጋሽው?” ብለው እየሳቁ ጠየቁት ። ሰውዬውም ደስ ብሎት “በረቱን ከፍቶ ገብቶ ከብቶኝ ሊነዳ ሲል ነቃሁና ምዝራጤን (አንካሴየን) ይዠ ልወጋው ስል ኩቴዩን ሰምቶ አብለክ እለ (ሮጠ) እኔም ተከታትዬውብሮጥ የማልደርስበት መሆኔን ስላወቅሁ በቴዎድሮስ አምላክ ብለው መሮጡን ትቶ ቀጥ ብሎ ቆመልኝ ። እንደ ደረሰኩም በያዘኩት ምዝራጥ ወደወድኩት(ወጋሁት) ብሎ ተናገረ ።

አጤ ቴዎድሮስ የሰውየውን ንግግር ሰምተው ሲጨርሱ

“ወንጀለኛ ነህ = እንዴት በሰሜ ቆዋልህ ትገድለዋለህ = መሞት ይገባህ ነበር = ግን ምሪሃለሁና ያለህን ሀብትና ንብረት በሙሉ ለወጋሽው ትለቃለህ” ብለው ፈረዱ።

አንድ ነጋዴ ወገራ ዳና ከተባለ ገበያ ውሉ ሲመለስ አንድ አይጠጣሽ ከሚባል ቦታ ሲደርስ ወንበዴ ቀማኛ ይዞ ይደበድበው ጀመር = ነጋዴውም “ገንዘቤን ውሰድና ልቀቅኝ = እየነገድሁ ልጆቼን ላሳድግበት ተወኝ” እያለ ቢለምነውም እምቢ ብሎ ገደለው = ይህን ነገር ተደብቆ ይሰማ የነበረ ሰው ሁኔታውን ሰሟች ሚስት ነገራት = የሟች ሚስትም ለቴዎድሮስ አመለከተች = ወንበዴው ተይዞ ሲመጣ ቴዎድሮስ በሽግግሌ ይታይለት ብለው አዘዙ = ሽግግሌዎቹም ሰማንያ ብር ካሣና አርባ ብር የዳኝነት በወንበዴው ላይ ፈረዱበትና ውሳኔውን ለመንገር ቴዎድሮስ ዘንድ ቀረቡ = ቴዎድሮስ ውሳኔውን ሰምተው ሴትየዋን ቢጠይቁት በውሳኔው መስማማቷን ነገረች = ቴዎድሮስም “ወይ ሴት መሆን? ገንዘቤን ውሰድና ለቀሽኝ ልጆቼን ላሳድግ ሲለው በጭካኔ የገደለውን ሰው በገንዘብ ትታረቁያለሽ?” ብለው ሰማንያውን ብር ከራሳቸው ሰጥተው ወንበዴውን አስቀሉት።

አንድ ገበሬ ሞተ = ሚስቱ የቤቱን ኃላፊነት ወሰዳ ሰታሰተዳ ደር ያላት አንድ ወይረን ብቻ ነበርና ወይረኑ ሴት ፍሰጋ እያለ አላርስ አለ = የመንደርዋን ሰዎች አከላሹልኝ ብላ ብትለምንም የመንደሩ ሰዎች የወይረኑን ቁመና አይተው ሰርቢ ስለሚሆን ሰጥቅ ማቸው ሲሉ እምቢ አሏት = ከዚህ በኋላ ያ ወይረን እየዞረ የሠፈሩን ላሞች ሁሉ ሲያስወልድ ከረመ = አንድ ቀን ካንድ በሬ ጋር ሲዋጋ ያን በሬ ገፍቶ ገደል ጨመረውና በሬው ሞተ = በሬው ገደል የገባበት ሰው የወይረኑን ጌታ ያቺን ሴት ከሰሳት = “ተዋጊ በሬህን፣ ተናካሽ ውሻህን ያዝ ይላልና የበሬዩን ዋጋ ትከፍይኛለሽ” አላት።

ሴትየዋ በሽግግሌዎችም በዳኞችም ስለተፈረደባት ቴዎድሮስ ዘንድ ሔዳ ሮሽት = ቴዎድሮስም “ሕጉ ያላልና መከፈሉን ትከፍ ያለሽ” ብለው ፈረዱና “ለመሆኑ ከዚህ ወይረንሽ የተወለዱትን ከብቶች ታውቁያቸዋለሽ?” ቢሏት አዎን አውቃችዋለሁ ብላ መሰሰች = ቴዎድሮስም አጋፋሪያቸውን ጠርተው “ገሳማ፣ እሷ የምታሳይህን ከብቶች ሁሉ እየያዝህ አንድ ለሷ፣ አንድ ለባለ ላም እያደረግህ አካፍላቸው” ብለው አዘዙ = ሴትየዋም በአንድ ጊዜ ሀብታም ሆነች።

ከደብረ ታቦር ተነስተው ሲሔዱ ጊዜው ብርድና ንፋስ ሆኖ አላሰኬድ ሰላሳ ጉና ከሚባለው ሠፈር ሲደርሱ ሠፈር ሆነ = ቴዎድሮስ የሚያደሩበት ቤት አልነበረምና ከደንኳን ይሻላል ተብሎ ካንድ ቁስ ቤት ገብተው አይሩ = ለሊቱን የዚያ ቁስ ቤት ትኳን ሲበላቸው አደረ = በማግስቱ ቴዎድሮስ ከውጭ ሆነው የቤቱን ጌታ ቁስን አሰጠርተው ከአልጋህና ከመቀመጫህ በስተቀር ሌላውን ዕቃህን አውጣ ብለው አዘዙና ዕቃው እንደወጣ ቤቱ እንዲቃጠል አዘዙ = ቤቱ ሲቃጠልም እያዩ “ትኋን እንዳንገባገብሽኝ አንገባገ ብኩሽ እያሉ ቆይተው ለቁሱ ቤት ሥሩላት ብለው አዘዙ = ወዲያውም ሠፈረታቸው ተረባርቦ በጣም ደስ የሚያሰኝ ቤት ባንድ ቀን ተሠርቶ ተሰጠውና ዕቃውን አሰገባ።

አንድ ሴትየ አርባ ካንድ ርዝመት ያለው መቀነት አሠርታ ለቴዎድሮስ ሰጠታ ሰጠች = ቴዎድሮስም ስጦታውን ተቀብለው “እንዴት በአርባ ካንድ መቀነት ወሰንሽኝ = እንደተራ ሰው ቆጥረሽኝ ነው?” ቢሏት “አይደለም ጃንሆይ = ደሃ ብሆን ነው እንጂ ለአርሰዎ መቶ ካንድም አይበቃም” አላቻቸው የሴትየዋን መልስ የሰሙት ቴዎድሮስ ተደስተው ሽልማት ሽልመው ሰደዱት።

ይህን ታሪክ የሰማች ሌላ ሴት ለዚያች መልክ ጥፋ ያን ያህል የሸለሙ የይንማ ቁንጅና ሲያዩ የበለጠ ይሸልሙኛል ብላ ከቴዎድሮስ ዘንድ ቀርባ እጅ ነሳች = ቴዎድሮስም “መያሽ ምንድነው አቱ?” ብለው ጠየቁት = ሴትየዋም “የከተማ ቅሬ (ሴትኛ አዳሪ) ነኝ እንጂ ሥራ የለኝም” ብላ መለሰች = ቴዎድሮስም “እግዚአብሔር ሁለት እጆች የፈጠረልሽ እንድትሠራላቸው ነበር = ለመብል ብቻ ከሆነ አንድ እጅ ይበቃሻል” ብለው አንድ እጅዋን አስቆረጧት።

የዘመኑ ዘፋኞችም

“ማረሰ ይሻላል መገበር፣
እጅ አግርን ይዞ ለመኖር =
አላርሰም ያሉ አልነገድ
ተመለመሉ እንደ ግንድ።” እያሉ ይዘፍኑ ነበር።

የአረቦች ጥንሰስ

ግራኝ መሀመድ በኢትዮጵያ ላይ በሸፍትነት ተነስቶ በአረቦች በተለይ በቱርኮች እርዳታ በመላ ኢትዮጵያ ከተንሰራሩ በኋላ ቱርኮች በኢትዮጵያ ዳርቻ በተለይ በምዕቀና ባካባቢዋገር መያዝና መስፈር ጀመሩ። የቱርኮች ኃይል በሚደከምበት ጊዜ ግብጾች እየተረከቡ በመፈራረቅ ይይዙ ጀመር።

ይህን የአረቦችን በኢትዮጵያ ዳርቻ ላይ መስፋፋት የኢትዮጵያ ነገሥታት በነገሩ ቢቆጩበትም የባህር ላይ መዋጊያ መርከብ ሽለሌላቸው ብቻ መርከብ ላላቸው መንግሥታት እያመለከቱ ውጤቱን ይጠባበቁ ጀመር። የሚጠበቀው የባለ መርከብ አገር እርዳታም ውጤቱ አጥጋቢ ባይሆንም በየጊዜው የተነሱ ነገሥታትና መሳፍንት ከመለመን ያቋረጡበት ጊዜ አልነበረም። እንዲያውም ከአረቦች መስፋፋት ይልቅ ሌላ ክርስቲያን የሆነ መንግሥት ቢይዘው ይመኙ እንደነበረ ለማስረጃ ያህል ከትግራይ መስፍን (ገዢ) ከደጃዝማች ሰባጋዲስ ደብዳቤ መረዳት እንችላለን።

በ1820 ዓ.ም. ግድም ዊልያም ኮሬን ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ወደ አገሩ በሚመለስበት ጊዜ ለእንግሊዙ ንጉሥ ለጆርጅ 4ኛ ደጃዝማች ሰባጋዲስ አንድ ደብዳቤ ልከው ነበር። ደብዳቤውም “...የምዕቀን ወደብ እርስዎ ይውሰዱና ለኛ ይሰጡናል። ባይሆንም ደግሞ በእርስዎ በንጉሥ እጅ ቢሆን ይሻለናል...” የሚሉ ቃላት ይገኙበት ነበር።

ከዚያም በፊት የትግራይ ገዥ (መስፍን) የነበሩት ራስ ወልደሥላሴ በ1802 ዓ.ም. ግድም በሚያዝያ ወር ለእንግሊዛዊው ለሶልት ሲያጫውቱት “... በመሬት ላይ ስላለው ጉዳይ አታሰቡ። ምዕቀን ስለያዙት ቱርኮች ግን አስቡበት። እንግሊዞች ምዕቀን ቢይዙና መርከቦቻቸው አካባቢውን ቢጠብቁ ከዳርቻው ወዲህ ላለው አገር እኔ ጠባቂ እሆን ነበር...” ማለታቸውን ራሱ ሶልት ፅፎታል።

መሐመድ አሊ ግብፅን ማስተዳደር እንደጀመሩ በግራኝ መሀመድ ጊዜ በጆሃን ጦርነት አስከ ሰሜን ኢትዮጵያ ድረስ በአረቦች (በእስላሞች) ተይዞ እንደነበረ አስታውሰው አረብን ሁሉ አጠቃልዶ እገዛሰሁ በሚለው ሐሳባቸው መሠረት ኢትዮጵያንም ደርሰው ለመያዝ ፈለጉ።

መሐመድ አሊ ግብፅን በገዢነት ይያዙ እንጂ በትውልድ ግብፃዊ አልነበሩም። ቱርካዊ ናቸው። መሐመድ አሊ በ1769 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) ከቱርክ ወላጆቻቸው ቱርክ ውስጥ ተወለዱ። የቱርክ ጦር በ1799 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) ግብፅ ሲገባ መሐመድ አሊ ገና የሰላሳ ዓመት ጉረምሳ ስለነበሩ በፈቃደኝነት ከጦሩ ጋር ዘምተው ግብፅ ምድር ገቡ። ግብፅ ምድር በገቡ በአራተኛው ዓመት ማለት በ1803 ዓ.ም. የግብፅን መንግሥት ያዙ። የግብፅን መንግሥት አመራር ሲይዙ በቀላል ሁኔታ አልነበረም። አስር ሺ አልባናውያን ወታደሮችና ሌሎችም ነበሩዋቸው። እነዚህንም ወታደሮች በበላይነት የሚመሩላቸው ከ95 ልጆቻቸው መሀል ከመጀመሪያ ሚስታቸው የተወለዱትን ሦስቱን ልጆቻቸው ማለት ኢብራሂም፣ ቱኩን፣ አስማኤል የተባሉትን የጦር ትምህርት አስተምረው የወታደሩ የበላይ አድርገዋቸው ነበር።

መሐመድ አሊ ተቃዋሚዎቻቸውን እያጠፉ ሥልጣን ቢይዙም ሥልጣን ከያዙም በኋላ ብዙ ተቃዋሚዎቻቸው ኃይለኛዎቹ ማምሉኮች ከባድ ምሽግ እየሠሩ የማይገብሩና የማይበገሩ ሆኑባቸው። እነኝህንም ማምሉኮች በእርቅና በሰላም ለመስማማት ብለው ሰላም ከመሠረቱ በኋላ ታላቅ በዓል አዘጋጅተው 500 የማምሉኮች አለቆች በበዓሉ ላይ እንዲገኙ ጥሪ አደረጉ። ማምሉኮቹም እውነት ሰላም የወረደ መስጧቸው በ1811 ዓ.ም. በዓሉን ለማክበር ካይሮ ተሰበሰቡ። በዓሉ ተከብሮ ካለቀ በኋላ በትልቁ ልጆቻቸው በኢብራሂም የሚታዘዙትን ወታደሮች አዘው አምስት መቶዎቹን ማምሉኮችና ቡብዙ ሺ የሚቆጠሩ ሰዎችን በጥይትና በሰይፍ አሳርደው ባንድ ቀን ሁሉንም ፈጁዋቸው። ይህ ከሆነም በኋላ በዚሁ በኢብራሂም የሚታዘዘው ወታደር እስከላይኛው አባይ ድረስ ዘምቶ የተረፉትን ማምሉኮች ሁሉ ጨረሳቸው።

ተቃዋሚዎቻቸውን በዚህ ሁኔታ ከጨረሱ በኋላ መሐመድ አሊ ታላቁን ሕልግቸውን እውን ለማድረግ አሰቡ። የመጀመሪያ አሳባቸው ቀይ ባህርን ከዳር እስከዳር መያዝ ነበር። ቀይ ባህር ከተያዘ

የአራብን አገር በሙሉ ለማሰገበርና የባህሩም መንገድ ለንግድ እስከ ሕንድና ሩቅ ምሥራቅ ድረስ እንደሚያዘልቃቸው በማሰብ ገባር = ሁለተኛው ሕልማቸው ወይም አባባቸው በጥቁርና በነጭ አባይ(ፍይል) ሸሸቆ ያሉትን አገሮች በሙሉ ሰመደዝ ነበር = እነኝ ህም አገሮች በሚያዙበት ጊዜ ወደሰሜን ኢትዮጵያ ገብቶ ጣናን ለመያዝ ጉንደር መድረሻ በመተማ በኩል እንዲሆን ተወጠነ =

በዚያው ዘመን የነበረው የዲንግተን ያን ሐሳብ ሲተነትን ፍ... የመሐመድ አሊ አሳብና ምኞት በፍይል አካባቢ ያሉ አገሮችና ደሴቶች ሁሉ በአጁ እንዲገቡለት ነው = ከአበሻ ምድር ጀምሮ እስከ ሜዲትራኒያን ባህር ድረስ ያሉ የፍይልን ውሃ የሚጠጡ ሰዎች ሁሉ የእሱ ተገዢ ሆነው እሱ ጌታቸው እንዲሆን ነው = ... በማለት ጁርናል አፍ ኤ ቪዚት ቱ ሰም ፓርትስ አፍ ኢትዮጵያ በሚል ርእስ ገልጾታል =

በዚህ ሐሳብና ውጥን መሠረት መሐመድ አሊ 3ኛ ልጃቸውን አሰማኤልን በ25 ዓመት ዕድሜው አባይን ለማሰገበር ሾሙት = አባይ ስል የኛን ጥቁር አባይ ነው = ፍይል ግን ከነጭ አባይ እስከ ሜዲትራኒያን ባህር ድረስ ያለው የኛንም አባይ ጨምሮ ነው =

የአባይ ዳርቻን እየያዘ ኢትዮጵያ ድረስ ለማሰገበር የታዘዘው አሰማኤል ወታደሮቹን በሚገባ እደራጀ = የቱርክና የአልባኒያ ተወላጆች የሆኑት ወታደሮቹ ቀይ ወይም አረንጓዴ ባርጌጣ ያደርጉና ወርቃማ ክፈፍ ያለው አጭር ኮት ይደርባሉ = በወገባቸው ላይ ነጭ ሐር ታጥቀው ቁምጣ ሱሪ የሚለብሱ ነበሩ = ጫማቸው ቀይ ነበር = እነኝህንም ወታደሮች እያንዳንዳቸውን አንድ ባርያና አንድ አህያ አንዲከተላቸው ይደረጋል = ሌሎቹ ወታደሮቹም ቢሆን እንደ ነኝህ በጣም ያጌጡ አይሁኑ እንጂ አሰባባቸው አንድ ዓይነት ነበር = ከእነኝህ ከታወቁት ወታደሮች ሌላ ለዝርፈያና ለምርኮ ሲል ብቻ የሚዘምተው ሲቪል ሕዝብ በጣም የበዛ ነበር =

አሰማኤል ጦሩን አዘጋጅቶ ለመዝመት በሚነሳበት ጊዜ አባቱ መሐመድ አሊ ጦሩን እንዲያሰናብቱለት አደረገ = መሐመድ አሊም ጦሩን በሚያሰናብቱበት ጊዜ አንድ የሰው ጆሮ ላመጣ ወታደርም ሆነ ሲቪል የዘመኑን ገንዘብ 50 ፒያስተር አሰጣለሁ ብለው አወጁ = አሰማኤል መሐመድም ጦሩን እየመራ ወደ ላይኛው አባይ ወደ ሱዳን ጉዞውን ጀመረ = አቅም ያላቸው የሱዳን ባለባቶችም መጠነኛ ቁርቁስ እያደረጉና እያሰቁ የአሰማኤል ወታደር ተጓዘ ወደ ኢትዮ

ጵያ ጠረፍ በሚቃረብበት ጊዜ ግን ሻጊያዎች ያላቸውን ጦር አዘጋጅተው በሴትዋ ሚህራ አቡድ መሪነት ተሰልፈው ጠበቁ = በ1822 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) የአሰማኤል ወታደሮች ቆርቲ (ኮርቲ) ከሚባል ቦታ ሲደርሱ ሚህራ ከግመልዋ ላይ ሆኖ ጦርዋ እንዲገጥም አዝዛ ታላቅ ጦርነት ተደረገ = 800 ያህል የጥቁሮች ሬሳም በቆርቲ ሜዳ ላይ ወደቀ = በጦርነቱ ጊዜ አብሮ የነበረው የዲንግተን እንደደፈው በጦሩ ሜዳ የወደቁት 800 ጥቁር ሬሳዎች እንዳቸውም ጆሮ አልነበራቸው = ከቆርቲ ጦርነት በኋላ በነበረው ዘረፋና ግድያ ሶበት ሺ ጆሮዎች ባንድነት ሆነው ወደ ካይሮ ተላኩ = አምባ ፒያስተር ለማግኘት ጆሮዎቹ የሚቆረጡት ከሞተ ሰው ላይ ብቻ ሳይሆን በሕይወት ካለም በው ላይ ነበር

የአሰማኤል ወታደሮች በሱዳን ውስጥ ታላቅ ድል ካገኙ በኋላ የሱዳኑ ንጉስ (ሜክ) ኒምር የመጣበት ጠላት እንደማይበገር አውቆ ሰላም እንዲወርድ በእርቅ ለመግባት ተበማግ = ይሄው የኒምር አሳብ ወደ ካይሮ ተልኮ ከመሐመድ አሊ የመጣው መልስ 30,000 ጥሬ ብር ፣ ስድስት ሺ ባርያዎችን በእርባ ስምንት ሰዓት ውስጥ እንዲገብር ፣ ካልገበረ ግን ጦርነቱ እንዲቀጥል የሚል ሆነ

ኒምር ሥልጣን የያዘው በ1806 ዓ.ም. ግድም ነው = ቁመቱ 6 ጫማ ርዝማኔ ያለው ሲሆን የላይ ልብሱ የነብር ቆዳ ነው = ይህም የአባይ ዳርቻ ሹማምንት ምልክት ነበር = ወደ ውጭ ሲሔድም ታላቅ ዣንጥላ ተይዞለት ነው = ጠባቂዎቹም ሶስት መቶ ፈረሶች ይሁኑ እንጂ ያላቸው ጠመንጃ ከሃያ አይበልጥም = ከሻጊያዎች ጋር ሁልጊዜ በውጊያ ስለሚኖር የአሰማኤል ጦር ጉረቤቶቹን ሻጊያዎችን እያረደ ሲጨርስ ኒምር በሱ የማይደርስ መስሎት ሳያገዝ ቀረ = ሻጊያዎች ድል ሲሆኑ ሻጊያዎችን የደበደበው በትር ወደሱ ሲዞር ከሻጊያዎች ባገኘው ትምህርት ልገብር አለ =

ኒምር ከካይሮ ከመሐመድ አሊ የመጣውን የግብር ጥያቄ ለሕዝቤ ላሰረዳ ብሎ በአሰማኤል እጅ ከወጣ በኋላ ሕዝቡን ሰብስቦ አማክረ = ሕዝቡም እንኳን ባንድ ቀንና ለሲት ባመትም ቢሆን ያን ያህል ግብር ለመስጠት ባለመቻሉ ከመገበር ይልቅ ተዋግቶ መሞቱን መረጠ = ሌሊት ሲሆንም ሕዝቡ አሰማኤል የሠፈረበትን ሠፈር በእሳት አቃጠለው = አሰማኤልም ከዚያ ለመውጣት ሞክሮ ሳይሆንለት ቀርቶ ሞተ = የአሁኑ ትረካ በመተማ በኩል ስላለው ብቻ ነው =

እስግኤል አንደኛው በቦታው መሐመድ ቤይ ተተክቶ ሱዳኖችን ፈጽሞቸው ። በተለይ የቁም ሥቃይ ለማሳየት በማለት ወንድምን እየሰለበጡ ፤ ሴቶቹን ጠታቸውን እየቆረጡ ለቀቁዋቸው ። ኒምርም ሸሽቶ ወደ ኢትዮጵያ ግዛት ገብቶ በተራሮች ውስጥ ተደብቀው ። እነ መሐመድ ቤይም ወደፊት እየገፉ መተማ ድረስ መጥተው ኒምርን ቢያጡ መተማ ከተማን አቃጠሉት ። በጠቅላላው አምስት ሺህ ሱዳኖችንም ገደሉ ።

ይሄው ከግብፅ የመጣው ጦር የኢትዮጵያን ወሰን አልፎ ገባ። ለአገባባቸው ሰበብ ያገኙት ኢትዮጵያ ውስጥ ገብቶ የተደበቀውን ኒምርን እንደዛለን በማለት ነው ። የግብፅም ጦር ከኢትዮጵያም ድርገብ ተቆይቶ ማሰገብ ጀመረ ። ይህን ነገር ደጃች ውቤ እንደሰሙ የግብፅን ጦር ከኢትዮጵያ ምድር ለማስወጣት አስበው ትግራይ ውስጥ በተነሳባቸው የተቃዋሚዎቻቸው የሥልጣን ሽኩቻ ምክንያት ሳይዘምቱ ቀሩ ። ኒምር ግን ወልቃይት ሆኖ የተቻለውን ያህል የግብፅን ጦር አላሰገባ ብሎ ሲከላከል ቆየ ። በኋላም የደምቢያ ገዥ የነበሩት ደጃዝማች ክንፋ ደርሰውለት የግብፅን ጦር ከወሰን አርቀው አባረሩ ።

ደጃዝማች ክንፋ ይህን ወሰን አልፎ ገብቶ የነበረውን ጦር አባረረው ወደ ግዛታቸው ሲመለሱ በሱዳኔ ቅኝ ገዥ በአህመድ ቃሊምና ከካይሮ በመጣለት ረዳቱ በረሸድ የሚመራ ጦር ባንድነት መጥቶ በኢትዮጵያ ግዛት በመግባት እየዘረፉና እያሰገቡና ስላለቸ ገሩ ደጃዝማች ክንፋ እንደገና በ1829 ዓ.ም. በሚያዝያ ማለቂያ ዘመተው ዋድ ቃልተቡ በተባለ ሥፍራ ጦርነት ገጥመው ታላቅና ዝነኛ ያደረጋቸውን ድል አገኙ ።

የደጃዝማች ክንፋ ድል ማድረግ በካይሮ ከተማ በተሰማ ጊዜ አሊ ቀርሸድ ፓሻ የሱዳን ገዥ እንዲሆን ተሹሞ ጥሩ መሣሪያ የያዘ አዲስ ጦር ይዞ በግብፅ ድል ለሆነው ሠራዊት ደረሰለት ። ይህም አዲስ ጦር መተማ አካባቢ ደርሶ ወሰን ሳያልፍ ሠፈረ ። ደጃች ክንፋም እንደገና ጦራቸውን ይዘው ለመዝመት ሲሉ ወሬው ከግብጾች ዘንድ ስለደረሰ በአስቸኳይ ኢትዮጵያን ለመውረር ያለ ምጣታቸውንና አሁንም የሰፈሩት ወሰን ሲያልፉ መሆኑን የሚነግር መልክተኛ ልከው ደጃች ክንፋን ከመዝመት አስቀሩዋቸው ። ከዚህ የተረፈው በቴዎድሮስ ትረካ ውስጥ አለ ። ትንሽ ለመጨመር ቢያስፈልግ አጤ የሐንሰ ሕይወታቸውን አስከ መሰዋት የደረሱት በዚህ ወሰን በኩል ከመጣው የአረብ ጦር ጋር ሲዋጉ ነው ።

ልግት

አጤ ቴዎድሮስ ኢትዮጵያ ውስጥ ገብተው የነበሩትን ፈረንጆች አስባሰበው ለኢትዮጵያ እድገት የሚሆን ተግባር በውዴታ ብቻ ሳይሆን በግዴታም ጭምር እንዲሠሩ አደረጉ ። እነኝህም ሚሰዩናውያን እና ለአገር ጉብኝት የመጡት ፈረንጆች በእጅ ጥበብ በኩል እምብዛም እውቀት ስላልነበራቸው የቴዎድሮስን ፍላጎት እንደምቻቸው ሲፈፁላቸው እልቻሉም ።

ከሚሰዩናውያኖቹ አብዛኛዎቹ ደጃች ውቤ ትግራይን በሚገዙበትና በራስ እሊ የምስፍንና ዘመን ወደ ኢትዮጵያ የገቡ ናቸው ። የፕሮቴስታንቱ ጳጳስ ጉባት በ1823 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ መጥተው የአገሪቱን ሁኔታ ካጠኑ በኋላ ወደ አገራቸው ተመልሰው ሔዱ ። በ1827 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ ተመልሰው ሲመጡ ሶስት የፕሮቴስታንት ሚሰዩናውያንን ማለት ከራፍ ፣ ኢሰንበርግ እና ብሎምሐርት የተባሉትን ይዘው ገቡ ። እነኝህም ሚሰዩናውያን ከቀላውስት ጋር በተነሳው ያለመግባባትና ጭቅጭቅ ምክንያት ትግራይን ለቀው እንዲወጡ ታዘዙ ። ሔንሪ ዱፍተን በደቡብ ኢትዮጵያ ያሉትን ሕዝቦች ወንጌል ለማስተማር የመጣ ነበር ።

ሚሰዩናውያኖቹ ከትግራይ ወጥተው ወደሸዋና ጉንደር በሐዱበት ጊዜ ማለት በ1830 ዓ.ም. የታወቀው የጀርመን የተፈጥሮ ተመራማሪ ፍፔል ከፍራንክፈርት ተነስቶ ኢትዮጵያ ገባ ። ከፍፔልም ቀጥሎ ጀርመናዊው የእጮዋት ተመራማሪ ዶክተር ሼምፐር ለእጮዋት ምርመራና ጥናት ተግባር ወደ ኢትዮጵያ መጣ ። ከ1831—1835 ባለው ዘመንም ለፈብሬገር እና ፔቲ የተባሉት ሳይንቲስቶች ለሳይንስ ምርመራና ጥናት ተግባር ኢትዮጵያ ገቡ ።

ፈረንሳይኛዎቹ ኢንጂነሮች ፌሬ እና ጋሊኒየር በምጽዋ በኩል አድርገው በትግራይ አልፈው ጉንደር ገቡ ። ማንሰፊልድ ፓሮኪንስ ከ1835 ጀምሮ እስከ 1840 ትግራይን እየጉበኘ የኢትዮጵያን ታሪክ ሲያጠና የቆየ ሰው ነበር ። አጤ ቴዎድሮስ እነኝህንና ሌሎች

ቸንም አሰባሰበው ያለ እውቀታቸው የእጅ ሥራ እንዲሠሩ አዘዙ
 ሞቸው ። እነኚህ ሰዎች ግን ጥቃቅን ነገሮችን ከመሥራት በስተ
 ቀር የቴዎድሮስን ሐሳብ ሊያሟሉ አልቻሉም ።

ከሚሰጥናውያናቹ አንዱ ፍላጎት የሚባለው ታሞ ስለነበረ መገደ
 ውጭ አገር ሔዶ ታክሞ እንዲመለስ ቴዎድሮስን ፈቃድ ጠየቀ።
 ፍላጎት ለቴዎድሮስ ወዳጅ ነበርና ሕመሙን ታክሞ በሚመለስበት
 ጊዜ የጅ ሥራ አዋቂዎች ይዘላቸው እንዲመጣ ቴዎድሮስ ለመኔት ።
 ፍላጎትም ፈቃደኛ ሆኖ በመገኘቱ አጤ ቴዎድሮስ አድራሻ የሱለው
 ለፍላጎት የምስክር ወረቀት የሚሆን የእሳቸው መልክተኛ መሆኔ
 ንና ጠቢባን እንዲያመጣላቸው መታዘዙን የሚገልጽ ቀጥሎ ያለውን
 ደብዳቤ ሰጡት ።

በ ስ ሙ ፡ አ ግ ፡ ወ ጠ ል ሄ ፡ ወ ሙ ሃ ራ ስ ፡ ቅ ጽ ስ ፡
 ል ስ ም ሳ ክ ፡ ሃ ስ ግ ዢ ስ ግ ጠ ሔ ር ፡ ፍ ጠ ፡ ር ፡ በ ር ሂ
 ሠ ፡ ያ ያ ሞ ጎ ፡ የ ሰ ሱ ግ ም ሃ ፡ ል ጅ ፡ ፡ ሃ ግ ሠ ፡ ፤ ግ
 ሠ ጎ ፡ ሳ ግ ጽ ራ ስ ፡ ፡ ዘ ስ ጎ ግ ጽ ጽ ሂ ፡ ፡ አ ግ ፡
 ፍ ግ ግ ሃ ፡ በ ስ ጽ ራ ጅ ፡ ል ጎ ፡ ሰ ጽ ጅ ሃ ለ ሁ ፡ ፡ ግ
 ል ህ ፡ ሠ ራ ጎ ግ ፡ ፈ ል ጎ ስ ለ ሁ ፡ ፡ ከ ሂ ፡ ሃ ሀ ሃ ፡ ሠ ግ ግ
 ሃ ፡ ሠ ራ ጎ ግ ፡ ሁ ሱ ፡ ፡ በ ሂ ስ ጎ ፡ አ ት በ ለ ሃ ለ ሁ ፡
 በ ሩ ም ር ም ፡ ሂ ስ ፡ አ ስ ግ ግ ግ ፡ አ ሩ ራ ም ለ ሁ ፡ ፡ ግ
 ል ሀ ጎ ግ ም ፡ አ ስ ጎ ግ ግ ፡ ወ ሂ ፡ አ ግ ራ ፡ አ ሀ ሰ ስ
 ስ ለ ሁ ፡ በ ል ፡ ፡ ጸ ሙ ወ ዝ ግ ፡ ሠ ግ ግ ፡ ፡ ሂ ስ ፡ አ
 ስ ግ ግ ፡ ስ ግ ግ ፡ አ ስ ግ ግ ግ ፡ ፡ በ አ ግ ዢ ስ ግ ግ ፡
 ር ፡ ሃ ግ ል ፡ ፡ የ አ ግ ዢ ስ ግ ግ ፡ አ ም ጎ ጎ ፡ ጽ ሁ ግ ግ ፡ ፡

በ ር ስ ግ ግ ፡ በ ጎ ግ ግ ፡ በ ሂ ግ ፡ ተ ሂ ሃ ሃ ግ ፡ በ ሙ
 ፡ በ ሙ ግ ፡ ማ ር ግ ፡ ስ ፡ በ ሙ ግ ፡ ስ ግ ፡ በ ጎ ግ ፡ በ ጎ ግ ፡
 ግ ግ ፡ ፡ ጎ ግ ግ ፡ ፡

ፍላጎት ይህን ደብዳቤ ይዞ ወደ ኤርፓ ሔዶ ። ሕመሙን
 ድኖ ሚስት አግብቶ በዓመት ከመንፈቁ ወደ አትዮጵያ ሲመለስ
 ምልድሚያ ፡ ቤንደር ፡ ኪንሲስ ፡ ሚያር ፡ ሳልሙለር እና አስኮርዝ
 ከነልጁ ሆነው አብረውት መጡ ። ምልድሚያር ለወንጌል ሰብከት
 ሥራ ከጳጳስ ጉባት የተላከ ቢሆንም ሌሎች ግን የእጅ ሥራ
 ሞያ የነበራቸው ነበሩ ። ሆኖም በጉዞ ላይ እንዳሉ የአስኮርዝ
 ልጅ ሞተ። አትዮጵያ ውስጥ ገብተው ወጭኔ ላይ ሲደርሱ መንገ
 ደኞቹ በሙሉ ታመሙ ። ከጥቂት ቀናት በኋላ አስኮርዝ በያዘው
 ሕመም ምክንያት ሲሞት ሌሎቹ ድኔው በበላሳ ሁለት ግመሎች
 የተጫነውን ንዛቸውን ይዘው ጉንደር ገዙ ። ከግመሎቹ ጭንት
 አብዛኛው የአግርኛ ሙጽሐፍ ቅዱስ ነበር ።

በጆን ቤል አማካይነት ከቴዎድሮስ ጋር ተገናኙ ። አጤ ቴዎ
 ድሮስም በደስታና በአክብሮት ተቀበሉዋቸው ። በመንገድ ለለሞ
 ቲት ሰዎችም በጣም ማዘናቸውን ገልጸው “ እግዚአብሔር የኔን
 ኃጢአት ቆጥሮ ነው እነዚህን ሰዎች ከኔ የወሰዳቸው ” ማለታቸውን
 ምልድሚያር ጽፏል ። ከዚያም የእያንዳንዳቸውን ችሎታ ጠይቀው
 በችሎታቸው መሠረት እንዲሠሩ አዘዙ ። ቴዎድሮስ
 የሚጠጣውን የውጭ አገር ሰው ሁሉ ሲገናኙ ዋናው ጥያቄያቸው
 “ ምን ሥራ ታውቀለህ ? ” ማለት ነበር ። ምንም አለውቅም ካለ
 ዳግመኛ አደንጋግሩትም ። ፈጥኖም ከአትዮጵያ እንዲወጣ ያዛሉ ።

ሶምሳሌ ሽንገል ዱፍተን የመጣ ጊዜ ከቴዎድሮስ ጋር ተገናኘ ራሱ ሽንገል ዱፍተን እንደጻፈው “ የባሩድንና የእርሳሱን አሠራር ባች ሳለህ ?” ቢሉት “ የለም = እንዲህ በማለት አገናለሁ እንጂ አላውቅበትም = በአገሬም ቢሆን በገምሩክ ጸሐፊነት እሠራ የነበር ኩኝ ነኝ” አላቸው = አጤ ቴዎድሮስም “ ይሄም መልካም ነው = አንድ የእንግሊዘኛ ፀሐፊ እንዲኖረኝ ብዙ ጊዜ አስብ ነበር = አሁን አንተ በዚያ በኩል ታገለግለኛለህ” አሉት =

የጋሩት መንደር (የብሪታንያ)

ቴዎድሮስ የሰበሰቡዎቸውን ፈረንጆች መቅደላ አስቀመጡዎቸው = በዚያም ያለው ብርድና ሌላውም ሁኔታ ለፈረንጆች አልመች ስላለ ጆን ቤል ከቴዎድሮስ አስፈቅዶላቸው ከመቅደላ ተራራ ላይ እንዲወርዱና ጋሩት እንዲኖሩ አስደረገ = ጆን ቤል በዚህ ልመና የገባው ከኢትዮጵያዊት የወለዳት ሴት ልጁ ዎልድ ሜየርን አግብታ ከባሏ ጋር መቅደላ ስለነበረች በሲም ውትወታ ጭምር ነው = ከቴዎድሮስ ፈቃድ እንደተገኘም በሰኔ ወር 1852 ዓ/ም ፍላጎት ከነሚሉት፡ ዎልድ ሜየር ከነሚሉት፡ ቢንደር፡ ሳልሙላር፡ ኩንገላንጊ ሜየር ከነሚሉት፡ (ቴዎድሮስ በትርጉሙ ከንቲባ ይሉት ነበር) ወደጋሩት ሔዱ = በዝናብና በጭቃው ምክንያት እየተገለጹ ከበባት

ቀን በኋላ ጋሩት ደረሱ = በዚያም በሀብረት እየሆኑ 12 ትናንሽ ቤቶች ሠሩ = በሀብረት ሥራውም አንዱን ቤት ሠርተው የሚገኘው ርሱት በአምስት ቀን ነበር = በዚህ ዓይነት የሀብረት አሠራር እያንዳንዳቸው ሁለት ጉጂ አገኙ = አንዱ ቤት የመኝታና ጸሎት (ሳሎን) ሲሆን አንደኛው ማድቤት ነበር = ጋሩትም የኤርፓውያን ሠፈር ሆነ =

አንድ ቀን ንጉሱ ዎልድ ሜየርን “እናንተ የኤርፓ በዎች በጣም ብልህች ናችሁ = ግን ችሎታችሁን ደብቃችኋል = አሁን በጣም ትልቅ የሆነ መድፍ እንድትሠሩልኝ አፈልጋለሁ = መሥራቱን እና ውቅብትም ብትሉ ሁላችሁም ዋሽዎች መሆናችሁን አረዳለሁ = እነኝያን ያናደዱኝን ምን እንዳደረግኋቸውም ታውቃለህ” ብለው በድንገት ማዘዛቸውን ራሱ ዎልድ ሜየር ጽፎታል =

ዎልድ ሜየር ስለራሱ አስተሳሰብ ሲጽፍ “እናውቅበትም ብልህ ሁላችንንም ይገድሉናል = እናውቅበታለንና እሺ እንሠራለን ብልም ከልሠራን ያው መገደላችን ነው ብዬ ጥቂት አስብኩና ለመሥራት የምንችለውን ሁሉ ለማድረግ እንሞክራለን አልኳቸው” ብሏል = ቴዎድሮስ በዎልድ ሜየር አመለካከት ተደስቶ = ሥራው እንዲጀመርም አዘዙ = አንዳንድ ሰዎች እየመጡ “ንጉሱ መድቶ ከተሠራ በኋላ እነኚህን ባርያዎች ደብረ ታቦር ተራራ ላይ እገባቸዋለሁ ሲሉ ሰማን” እያሉ ለፈረንጆቹ ይነግሩዋቸዋል = ፈረንጆቹም ንጉሱ ምን ዓይነት ተለዋዋጭ ጠባይ እንዳላቸው ያውቃሉ = ከፈረንጆቹ ጋር ሆነው ተማሪዎችን ያስተምሩ የነበሩትን ደብተራ ሣህሉን ያለምንም ጥፋትና ጥያቄ ጠርተው አጅና እግራቸውን ቆርጠው ጥለዋቸዋል ይህ ከፈረንጆቹ አእምሮ አልጠፋም = የፈረንጆቹንም አሸከሮች እያስጠሩ አስገድለዋቸዋል = አስረዋቸዋልም = ይህን ሁሉ የሚያውቁት ፈረንጆች ሰዎቹ እንደነገሩዋቸው መድቶ ከተሠራ በኋላ ይገድሉናል ብለው ቢሰጉም፣ ባይሠራም ደግሞ ያው መገደላቸው ስለሆነ ሥራውን ሞክረው የሚመጣውን መጠባበቅ እንደሚችል ወሰኑ = በውሳኔያቸው መሠረትም የመድቶን ሞዴል በወረቀት ላይ ሠርተው ዎልድ ሜየር ለቴዎድሮስ አቀረበ = ንጉሱም ስዕሉን አይተው ከተሰማው በኋላ በአስቸኳይ እንዲሠራ አዘዙ = የጉልበቱን ሥራ የሚረዱዎቸውም በሺ የሚቆጠሩ ሰዎችን ሰጡዋቸው =

ሽንገል ዱፍተን በመጽሐፉ ስለዚህ ጉዳይ ሲገልፅ እንዲህ ይላል = “... ለዚህ ስመድቶ ሥራ ምንም ዓይነት ችሎታ ቀርቶ

አሳብም የሌላቸው ስለነበረ... ከንጉሱ ዘንድ ቀርበው መድፍ መሥራት ቀርቶ ሁኔታውን እንደማያውቁ አሰረዱ። በእንግሊዝ፣ በጀርመን ወይም በፈረንሳይ አገር በፋብሪካ ስለሚሠሩ በንግድ ልውውጥ ማስመጣት ስለሚቻል በዚያ በኩል አጠያይቀው ለማስፈፀም እንደሚችሉ ነገርናቸው። ንጉሱ በዚህ መልስ አልተደሰቱም። ምኞታቸው በአገራቸው ውስጥ መሥራት እንደሚቻልና ከሌላ ጥገኝነት ለመውጣት መሆኑን ተናገሩ። ኤሮፓውያኖቹ እያቅማሙ ስላስቸገሩ የኤሮፓውያኖቹን አሽከሮች በሙሉ ሰብሰበው በሰንሰለት አሠሩዋቸው። ይህም ጌቶቻቸው የንጉሱን ምኞት ለስከፈፀሙ ድረስ መሆኑ ተነገሯቸው።

“... ከሁሉም የተሻለ እውቀት ያለው ሞርዝ ነው። የብረት ማቅለጫውም ምድጃ ከሸከላ እንዲሠራ ተወሰነ። ... ከዚያ ስለሚቀጥለው ሥራ እውቀት የላቸውም ነበርና እየተሰበሰቡ ራሳቸውን ገጥመው ከየመጽሐፉ መረጃ ይፈልጉ ጀመር። ... በአሸዋ በተደባለቀ አፈር ሸከላ(ጡብ) ሠርተው ምድጃውን ካሰጁ በኋላ አፈር ለማቅለጥ ቢማከሩ ብረቱ ቢቀልጥም አልወርድ አለ። አሁን የቀራቸው ዕድል እንደገና በሌላ ዘዴ መሞከር ነው። በየባላገሩ እየዞሩ ለሸከላ መሥርያ የሚሆን ጥሩ አፈር ይፈልጉ ጀመር። አፈሩን አግኝተው በዚያ አፈር ሸከላ እንደገና ምድጃው ተሠራ። አሁን ከማቅለጫው ብረቱ እየቀለጠ ይወርድ ጀመር። አሁን ሁሉም ተደሰቱ። ንጉሱም እየተመላለሱ በማየት ውጤቱን ይጠባበቁ ነበርና ከዚያ ወዲያ ልጆቹ እያሉ ይጠሩዋቸው ጀመር። ...” ይላል። ሞርዝ በፊት የራሽያ ወታደር የነበረና በኋላም የፖላንድ ወታደር የነበረ ነው። ወደ ኢትዮጵያም የመጣው ለጉብኝት አገር ለማየት ነበር።

ምንም እንኳን ሽንረ ዱፍተን እንደገለፀው በብረቱ መቅለጥ ምክንያት ገና በውጥኔ ቴዎድሮስ በደሰቱም በዚያን ጊዜ የእንግሊዝ ጦር እስረኞቹን ለማስለቀቅ ወደ ኢትዮጵያ ሊመጣ ነው እየተባለ በሰፊው ይወራ ነበርና ቴዎድሮስ እየተሰላጩ ብዙ ሰዎችን ይገድሉ ጀመር። ይህን የግድያ ብዛት ያዩት ፈረንጆችም በፍርሃት ሥራቸውን ያጣድፉ ጀመር። ቴዎድሮስም በየቀኑ እየተመላለሱ የምድጃዎቹን የብረት ማቅለጥ ሥራ ይመለከታሉ። ይቆጣጠራሉም። አለቃ ተክለ ኢየሱስ እንደጻፉት “... መድፋ የተሠራው ከጉንደር በተዘረፈው ንዋየ ቅድሳት ነቅሳ ባለው መስቀልና ቃጭል፣ በሰንና በብረት ነሐስ ነው...” ይላሉ።

ብረቱ በብዛት ቀልጦ ከመጨረሻው ደረጃ በደረሰበት ጊዜ ቴዎድሮስ መጥተው ከሁለቱ ምድጃዎች መሀል ከቆሙት ፈረንጆች አጠገብ ሆነው የዎልድሚየርን እጅ ያዙና “አሁን ምን እንደሚደረግ ንገረኝ። ትእዛዝ እንድሰጥላችሁ” አሉት። ዎልድሚየር ራሱ እንደጻፈው ንጉሱ በድንገት እጅን ሲይዙት በጣም መደንገጡን ገልጿል። ከምድጃው ይጨምሩኛል ብሎ አሰባም ነበር። በዚያን ጊዜ ደግሞ ዎልድሚየር ሥራው ባይሳካም “... ብረቱን ካቀለጡት ምድጃዎች ውስጥ ይጨምሩናል...” እያለ ያሰብ ነበር።

ብረቱ ደህና ሆኖ መቅለጡን ያየው ዎልድሚየር ወደ ቴዎድሮስ ጠጋ ብሎ የምድጃዎቹ በየች እንዲከፈቱ እንዲያዙ ነገራቸው። በቴዎድሮስ ትእዛዝ ሲከፈትም የቀለጠው የብረት ወንዝ ሃያ ደቂቃ ያህል ከወረደ በኋላ የሞደል ጉድጓድ ሞላ። ንጉሱም ተደስተው የሠድፉን ስም ሰባስቶጋል ብለው ሰየሙት። ብረቱ ቀልጦ የገባበት ሞደል ቦታ ከሶስት ቀን በኋላ ሲከፈት ጥሩ ፎርም ይዞ ተገኘ።

ይህ መድፍ ተሠርቶ ካለቀ በኋላ ስላለው ሁኔታ ዎልድሚየር በጻፈው መጽሐፍ እንዲህ ይላል። “... ሠርተን እንደጨረሰን አንዱ ጅምቻው ‘ጃንሆይ፣ አሁን የምንፈልገውን ሁሉ አገኘን እርስዎም ትልቅ ታሪክ መሠረቱ። እንዲህ ያለ ነገር ከዚህ ቀደም በኢትዮጵያ አልተሠራም። ለመሥራት የበቃው በእርስዎ ዘመን መንግሥት ነው። ከእንግዲህ ወዲያ ከእነኚህ ነጭ አህዮች የምንፈልገው የለም’ አላቸው...” ይላል የሰውየው አስተሳሰብ ፈረንጆቹን ለማስገደል ነበር። ቴዎድሮስ ግን ዎልድሚየር እንደጻፈው “... ይቆዩ። በፊት ለመድፋ መሔጃ ጋሪ ይሥሩ” አሉ። በመድፋ ሥራ ላይ ለተካፈሉት ኤሮፓውያንም የከብር ቀሚስ፣ በወርቅና በብር ዕቃ ያጌጠ ፈረስና በቅሎ ሸለሙዋቸው። ለእያንዳንዳቸውም እንዳንድ ሺህ ብር ሰጡዋቸው። የመጡበትንም የሚሰየን ሥራ እንዲሠሩና እንዲያስተምሩ እየተሰበሰቡም እንዲፀልዩ ፈቀዱላቸው።

ቴዎድሮስ ፈረንጆቹን በሽልማት ካስደሰቱ በኋላ ለመድፋም ሆነ ለሌላ ዕቃ ማጓጓዣ የሚሆን ጋሪ እንዲሠሩ ጠየቁዋቸው። እነሱም ተረባርበው አስራ አራት ጋሪዎችን ሠሩ። የጋሪዎቹን ሥራ ከጨረሱ በኋላ ቴዎድሮስን ወደ መጥፎ ተግባር ኮሚቴዎቻቸው እው ደድ ባይ ሰዎች አንዱ ቀርቦ “ከእንግዲህ የምንፈልገው ነገር የለ

ምና እንኳን ነጭ አሀዮች ይገደሉ” ብሎ እንደገና ቢያስታውሳቸው “ጅል = መድፋት የሚሔድበትን መንገድ ማን ሊያሠራው ነው?” ቀለው መለሱለት ።

ቴዎድሮስ መድፋት ተተኩሶ ምን ያህል ርቀት ለመምታት እንደሚችል ለማየት ፈለገ ። መድፋትና ጥይቱ በሚሞክርበት ቀን ቴዎድሮስ ወደ ጋፋት መጡ ። ከደብረታቦር እስከ ጋፋት ያህው የመንገድ ርቀት አምስት ኪሎ ሜትር ያህል ይሆናል ። ስለመድፋት አተኳኮስ ሁኔታ ዲፍተን ሲናገር “... እኛም ሚስተር ሳልሙለር ግቢ ሆነን ተቀበልናቸው ። ግቢው አርቆ ለማየትም አመቺ ነበር ። ምንጣፍ ወጥቶ ተነጠፈና ንጉስ ነገስቱ ተቀመጡ ። ሙሴ ሌገን አጠገባቸው እንዲቀመጥ ፈቀዱለት ሌሎቻችንም በያገኝንበት ቦታ ተቀመጥን ። ... ይህ ጥይት በተተኮሰበት ጊዜ ንጉሱ በአሳብ ተመሰጠው ነበር ። ራሳቸውንም ደፍተው ከማንም ጋር አያነጋገሩም ነበር ። አስተነክካቱም ከንፈራቸው እንኳ ሲከፈት አላየሁም ። ... ሁኔታቸው ተኩሱ እስተሳካ ድረስ አልተለወጡም ። ከተተኮሰ በኋላ ዙሪያቸውን ተመለከቱ ። አጠገባቸውም በተቀመጠውም ላይ ዓይናቸው ፈገዘ ቀረ ። ኤሮፓውያኖቹም ፈዘዙ ። ንጉሱም ከዚህ የበላጠ ጥይት እንዲሠራላቸው ጠይቀው የተሻለ ትልቅ መሥሪያ ቤት እንደሚሠራና የፈለጉትን ነገር ሁሉ እንደሚቀርብላቸው ነገሩዋቸው ። ይህ ሁኔታ በሚካሄድበት ጊዜ ቴዎድሮስ ከምንጣፋ ላይ ካጠገባቸው ከእሳቸውና ከሙሴ ሌገን መሀል ከተቀመጠው ከሙሴ ቡርጋርድ ልጅ ጋር ይጫወቱ ነበር ። ይህም እንግዳ ነገር ነበር ። ... የዚህ ጦረኛ ሰው ከንድ፣ በሺዎች የሚቆጠሩ ሰዎችን የገደለ፣ አስር ሺህ ሰዎችን ያህል ገደል የጨመረ ከንድ ካንድ ትንሽ የነጭ ልጅ ጋር ሲጫወት ማየት ድንቅ ነገር ነው...” ብሏል ።

አለቃ ወልደ ማርያም እንደጻፉት ደግሞ “... በተጨረሰም ጊዜ ንጉሱ ሠሪዎቹን እንደወሰደላቸውና ተኩሱትና ድምፁን ልሰማው፣ የአረሩንም መንገድ ልየው ቢሉ እነዚያም በተንኮል ጥበብ ሲያታሉ አሁን በንተኩሰው በከተማ ሀገር መካከል የድምፁ ኃይል የቀረበች እርጉዝ ያስወርዳል ። የደከመ በሽተኛ ይገደላል እያሉ እውነት አስመስለው ሳይተኮስ ቀርቶ... ከደብረ ታቦር ተነስቶ በሰባት ወር በብዙ ድካም ሰውም እየሞተበት እስከ መቅደላ ድረስ ይላሉ ።

እዚህ ላይ ዲፍተን ተተኩሶ መልካም ውጤት አሳየ ሲል አለቃ ወልደ ማርያም ደግሞ የሙከራው ተኩሶ ያለመተኮሱን

ያገልጻሉ ። ግን ማንኛውም ገማች እንደሚገምተው ቴዎድሮስ ያንን ያህል በጉጉት የጠበቁት ለአገሪ ትልቅ ሥራ እስራላታቸው ብለው ያሰቡለትና ያሠሩት መድፍ ሥራው ካለቅ በኋላ ሳይሞክር ቀረ ብሎ ለመገመት አስቸጋሪ ነው ። ቴዎድሮስን የመሰለ ሰው ቀርቶ ሌላውም ቢሆን ያን የመሰለ ሥራ አሠርቶ ለእርጉዝና ለበሽተኛ አስቦ አይሞክር የሚል የለም ። ዶክተር ብላንክ እንደጻፈውም “... በሚገባ በመተኮሱ አጤ ቴዎድሮስ በጣም ተደስተው ለሠራተኞቹ የሚያስደስት ሽልማት ስጦታ አድርገው መድፍን ከእሳቸው ጋር ይዘው ለመሔድ መሰናጸግ ጀመሩ...” ይላል ። ይህም አስተማማኝ የሆነ ምስክርነት ነው ። ምክንያቱም የእንግሊዝ ጦር መጣ እየተባለ በሚወራበት ጊዜ ቴዎድሮስ ያን መድፍ ሲያስሞክሩ የእንግሊዝን ጦር ሊገጥሙበት ወደ መቅደላ እፋፍ በብዙ ችግር አያስገዙትም ነበር ። ተተኩሶ በውጤቱ ባይደሰቱም ኖሮ እንደሙቀጫ የመሰለ ድብልብል ከባድ ብረት በታላቅ ችግርና መከራ ወደ መቅደላ ባልተጓዘ ነበር ። የመድፍ ክብደት 80 ከግታል ወይም 8000 ኪሎ ግራም ነው ።

የእንግሊዝ ጦር ዙላ ጠያብ መከማቸቱን ቴዎድሮስ ሰው ። ይህን እንደሰውም ያን፣ ያሠሩትን ታላቅ መድፍ ወደ መቅደላ ለማሰገዝ ጀመሩ ። ወደ መቅደላ የሔደበት ዋናው ምክንያት መቅደላ ተራራ ቡርያውን ሙጥጥ ያለ ገደል በመሆኑ ጠላት ከዚያ ቦታ በቀላሉ ለመድረስ እንደማይችል ታሰቦ ነው ። ወደ ተራራው ለመውጣትም ያለው በር አንድ ብቻ ነው ። ይህም በመሆኑ አጤ ቴዎድሮስ የእንግሊዝን ጦር መቅደላ ተራራ ላይ ሆነው ለመግጠም አስቦው ነው ።

መስከረም 21 ቀን 1860 ዓ.ም. መድፋት በጋሪ ላይ ተጭኖ የመቅደላው ጉዞ ተጀመረ ። ከጋፋት እስከ መቅደላ ድረስ ያለ የመንገድ ርቀት 320 ኪሎ ሜትር ያህል ይሆናል ። ይህ ርቀት ደግሞ እንደ 8000 ኪሎ ግራም የሚከብድ መድፍ የጫነ ጋሪ የሚጉተተበትና ሌጣ የሆነ ሠራዊት የሚጓዝበት መንገድ የለም ። ይህን ሁሉ ቴዎድሮስ ያውቃል ። በመንገዱ ምክንያት ችግር እንደሚደርስም ተገንዝበውታል ። ቢሆንም ቴዎድሮስ ደፋርና ችኩል በመሆናቸው ሠራዊቱ እየቀደመ መንገድ ሲሠራ መድፍ ከኋላ እንዲከተል አዘዙ ።

መስከረምን ለመድፋት መግባት የሚሆን ገጠጥ ከጭራና ከበግ ሰርጭ ሰዎች ሲገጠሙ ሲገጠሙ ከርግል ። ጋራው በቀልቀለት

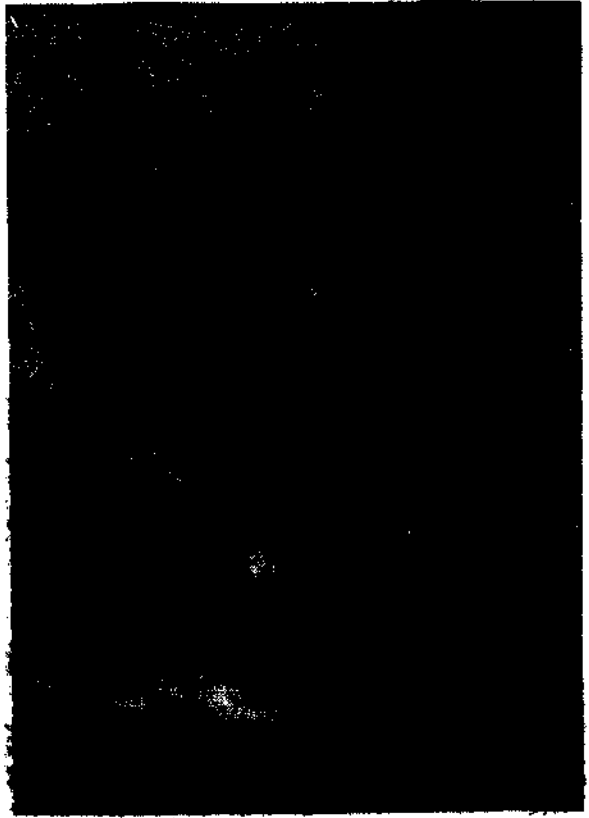

የቴዎድሮስ መድፍ (ሰባሰቶፖል)

እንዳይሸከረከር፣ በዳገት ወደኋላ እንዳይመለስ ማገጃ ወይም የፍጥነት መቆጣጠሪያ አለው። ብዙ ገመዶች ክጋሪው ፊት ከታሠሩ በኋላ 800 ጋሪ ጉታች ሰዎች ተመደቡ። አብዛኛው ክፊት እየጉተተ ጥቂቱ ከኋላ እየገፋ ያ ታላቅ እስኛጋሪ ጉዞ ተጀመረ። ችግሩ የመንገዱ ብቻ ሳይሆን በዚያን ጊዜ ቴዎድሮስን ብዙ ሰዎች ከድተዋቸው ስለነበረ መንገዱ በሙሉ በሽፍቶች የተሞላ ነበር። ስለዚህም ጉዞው መንገድ እየሠሩ መድፍ የተሸከመውን ጋሪ መጉተት ብቻ ሳይሆን ከሽፍቶች ጋር ጦርነት እየገጠመ መንገዱን ማስለቀቅም ነበር። በዚህ ምክንያት በቀን ውስጥ ረጅም ጉዞ ተደረገ የሚባለው የሶስትና የአራት ኪሎ ሜትር ርቀት ብቻ ነበር። ሌላው ችግር ደግሞ ጊዜው ገና ስብል ያልተሰበሰበበት ወቅት በመሆኑ ለሠራዊቱ ብቁ ስንቅ አልነበረውምና ደክሞ እየዋለ የምግብ ችግር ሠራዊቱን ያጋጥመው ነበር። ይህን ችግር ለመፍታትም አጤ ቴዎድሮስ ያገኙት ዘዴ ራሳቸው በሰብል መሀል እየገቡ እሸት እየቆረጡ በመምገብ ለሠራዊታቸው እርእያ ሆኑ።

እስከ ጨጨሆ ድረስ ያለው መንገድ እምብዛም እስኛጋሪ ባይሆንም ከዚያ በኋላ ግን ያለው መንገድ የተራራ መውጣት ነበር።

በዚያም ከባድ የሆነ የመንገድ ሥራ ችግር አጋጠመ ከንጋሪ ጀምሮ እስከ ምሽት ድረስም ሠራዊቱ በሙሉ መንገድ በመሥራት ይውላል። የአገሬው ባላገርም እየታዘዘ በመውጣት ይረዳል። እጤ ቴዎድሮስም ከሠራዊቱ መሐል ሳይለዩ ድንጋይ በመፈንቀልና እፈር ለውደልደል ሥራ ሲያግዙ ይውላሉ። ይህን መንገድ ከመነሻው

አጤ ቴዎድሮስ ለመንገድ ሥራ ላይ

እስከ መድረሻው ሔጀበት እንዳየሁት በዚያ ዘመን በእንደዚያ ያለ ጥሩ ምሕንድስና ይሠራል ተብሎ የማይታሰብ ነው። ምንም እንኳን እኔ በቦትሎ በምንዘበት ጊዜ መንገዱን ጢሻ ወርሶት አንዳንድም ዘንድ ጉርቶ በርብር ያበላሸው ቢሆንም የአግድመት አያያዝና የመጠምዘንገው ጥላን ለኔ አስደንቆኛል።

ጓዙ ተንታ በደረሰ ጊዜ ወዳጃቸውና የሚወዱት ዎልድሚየር ከእንግሊዝ ጦር ጋር መዋጋቱ እንዲቀርና ነገሩ በሰላም እንዲያልቅ ወደናፔር መልክተኛ እንዲላክ አጤ ቴዎድሮስን አማክራቸው ። ቴዎድሮስ ባቀረበው አሳብ ተናደው ሽጉጣቸውን መዝዘው ዎልድሚየርን ሊገድሉት ካነጣጠሩበት በኋላ ሽጉጡን መልሰው ከቦታው ከተቱ ። ወዲያውም የያዙትን ጦር ቢወረውሩበት ጦሩ ለጥቂት ሰቶት ከመሬት ገብቶ ተቀረቀረ ። ከዚህ በኋላ ለዎልድሚየር ይቅርታ ቢያደርጉለትም ዳግመኛ በቴዎድሮስ ፊት የሰላም ሁኔታን የማይነሳ ጠፋ ፣ ገዚያን ጊዜ ግን የእንግሊዝ ቀዳሚ ጦር ከበሽሎ ሽለቆ ደርሶ ነበር ። እንደ ቀንም ቴዎድሮስ ዎልድሚየርን ጠርተው የሩቅ ማመልከቻ መነጥራቸውን ሰጡትና “... የበሽሎን ወንዝ አካባቢ ተመልክቶበት እነኝያ እኔን ለመገደል የተላኩትን መልክቶች ታያቸዋለሁ? የለበሱትን ቀይ ልብሶች በማየቴ ተደስቻለሁ ። የተደሰትኩበትም ዋናው ነገር ያ ቀጣሬ ካሜሮን ያመጣልኝን መልስ ለማምጣት የእንግሊዝን አገር ይመሩ በማንቀሳቀስ ነው” ይሉት ።

መድፋ ከሰድስት ወር ተከል ገዙ በኋላ ሰላምን ደረሰ ። ሰላምን ከመቅደላ ግርጌ ያለ ሰፊ ያለ ቦታ ነው ። ወደፊትም ቢሆን ስማቸው የሚጠሩት ፋላ፣ እርጌ፣ ሰላሴ እነኝህን የመሳሰሉት ሁሉ በመገደል ተራራ ወገብ ላይ የቦታዎች ስም ናቸው ።

መድፋ እየተጉተተ ሰላምን ከደረሰ በኋላ ስለነበረው ሁኔታ ደክተር ብላንክ ሲዕፍ “... መጋቢት 16 ቀን 1860 ዓ.ም. ጋሪዎቹን መድፍቹንና አዳፍኔውን ደዘው ሰላምን ተራራ ሥር ሠፈር አድርገው ወደ አምባው ለመውጣት የሚያስፈልጋቸውን መንገድ ግንዛቤ ጀመሩ ። ... ከሰላምን ተራራ ላይ የተሠራው መንገድ ለፊ ሆኖ ቀጥ ያለ ተራራና ከግማሽ መንገድ ላይ በጋዶል ስለሚጠመዘዝ ምናልባት ከባድ ጋሪዎችን ለማዞር የሚያስችግር መስተን ሰጋን ። አጤ ቴዎድሮስ የሥራውን አካሄድና አመራር አተኩረው ደመለከቱ ስለነበረ ብዙ ንግግር አላደረጉም ። ኋላ ግን ትልቁ እዳፍኔ መድፍ እየተጉተተ ብቁ ሲል እንደናዩ አመልክተው የሚስተር ራሳምን አስተያየት ጠየቁ ። ይህ ትልቅ ነገር ሁላችንም አደነቅ ነው ። ሚስተር ራሳምን አደናቀው ከሆነው ጋር ከገለጸላቸው በኋላ በቅርቡ የመጡት ሰዎች ተመልክተው እንደሚያደንቁት ስለተናገረ ። ... አጤ ቴዎድሮስ የቀው ግ ሙዚላ ወደ ዎልድሚየር ለንዳወርደና ራሳም ያሰውን እንዲነገረው ከዘዙት ። ... ከዚህ በኋላ

አጤ ቴዎድሮስ አስቸጋሪ ቀጥተኛ ወደሆነው ቦታ ወርደው ሠራተኞቹን መምራት ያዙ ። ... ያን የመሰለ ከባድ ዕቃ እንደዚያ ካለ ተራራና ገደል ሥፍራ ጉትቶ ለማውጣት ከቴዎድሮስ አመራር በስተቀር ሌላ ሰው ሊያደርገው እንደማይችል በፍፁም አምናለሁ ። መጉተቻው መጫኛ ጠፍሩ ብዙ ጊዜ የሠራ በመሆኑ አሁንም ቅድምም ስለሚቆረጥ በዚህ በመጨረሻው ሰዓት ላይ አደጋ ደርሶ ይህ የደከመበት ትልቁ ስባስቶፕል ገደል ሲገባ ግርማዊነታቸውን ሊያበሳጭና ሊያሳዝናቸው እንደሚችል በመገመት ሁኔታው እኛንም ከአደጋ ላይ ሊጥሉን ስለሚችል እግዚአብሔር በሰላም እንዲያወጣው መጸለይ ገድ ሆነብን ። አጤ ቴዎድሮስ ከእንደ ትይዩ ከሆነ ድንጋይ ላይ ሠራቸውን ተደግፈው ቁመው በሥራው ላይ ሆነው ጠፍሩን ለሚሰቡት አምስተና ስድስት መቶ ሰሚሆኑ ሰዎች መልክት እየላኩ ሥራውን መምራት ያዙ ። አንዳንድ ጊዜ የሠራተኞቹ ድምፅ ሲበዛ ወይም መምሪያ ለመስጠት ሲፈልጉ እጃቸውን ወደ ላይ ብድግ ባደረጉ ጊዜ ያ ሁሉ ድምፅ ባንድ ጊዜ ፀጥ ስለሚል ከዚህ በኋላ ግልፅ በሆነ ድምፃቸው መናገርና መምራት ይጀምራሉ ።

“በመጨረሻ ትልቁ አዳናኔ መድፍ በሰላም ሰላምን ደረሰ ሰፍጥነት ወጥተን ግርማዊነታቸው ላከናወኑት ትልቅ ሥራ ምሥጋናችንና እድናቆታችን እንደገለጸን ወደ መድፍ ሒደን እንድንመለከት ታዘዝን ሰበቃችንም ከመድፍ መጥተቻ ጋር ላይ ወጥተን እድናቆታችንን በቃለ አጋፍ ለሰገለጸን በዙሪያው የነበሩት ሁሉ ተገረሙ ማርማዊነታቸውም ያስደለቃቸውን መሣሪያ እኛም ሰላ ደነቅንላቸው ከተቀመጡበት ከሰላምን እፋፍ ላይ ቀረብ ብለን እንድንቀመጥ አዘዙን ለ...” በማለት ሁኔታውን ገልጿል ለ

ዶክተር ብላንክ እንደጻፈው “ሰበቃችንም” ብሏል ለእነሱም ራሳም ፣ ራሱ ብላንክና ፕሪዲውክስ ነበሩ ለብላንክ እንደጻፈው ሰበቃም ከቴዎድሮስ አጠገብ እንደተቀመጡ ቴዎድሮስ ወደራሳም ዘወር ብለው ስለ እንግሊዞች መድፍ ሁኔታ ይጠይቁ ጀመር ማዎቹቸው የመድፍቻቸው ኃይል ምን ያህል ነው? ምን ያህል ርቀት ስለ ይተኩሳሉ? ወታደሮቻቸው ስለ እንዴት ናቸው? እያሉ ነበር ለራሳምም ራሱን ከመከራ ለማዳን ሲል ባጭሩ ስለወታደር ነገር ምንም እንደማያውቅ መናገሩን ራሱ ጽፎታል ለእኔ ቴዎድሮስ የራሳምን መልስ ችላ ብለው “... እንኳህን የሄን የማይረቡ ወታደሮች እንዴት እድርጊ የእናንተን ጥሩ የለበሱትን ወታደሮች ላላያቸው እችላለሁ... እንደ ጊዜ ኃይለኛ እንደነበርኩበት ጊዜ ቢሆን ፍር በእርግጥ የእናንተን ወታደሮች ለመገናኘት ካረፉበት ከጠረፉ በታ ድረስ እሔድ ነበር ለወይም ደግሞ መልክተኛ ልኬ በአገሪው ስጥ ምን እንደሚፈልጉ አለጠይቃቸው ነበር ለሆነና አሁን እበሻን በሙሉ አጥቻለሁ ለሁን የቀረኝ ይሄ ድንጋይ ብቻ ነው ለሉት ለምን መድፍ ያሠሩትም እንግሊዞችን ለመውጋት ላይሆን የአገራቸውን ሽፍታ ለማጥፋት እንደነበረ ገለጹለት ለ

ምንም እንኳ በዘመናቸው ባለሞተር መኪና ቀርቶ ሕዝብ የሚመላለሰበት ሠረገላ እንኳ በኢትዮጵያ ውስጥ ባይኖርም ቴዎድሮስ ኢትዮጵያን በሙሉ በመንገድ ለማገናኘት ከፍተኛ ምቹትና ሐሳብ ነበራቸው ለሽንጋ ዱፍተን በኢትዮጵያ ውስጥ ያሉት ሚሊዮናውያንን መንገድ እንዲሠሩ በብዙ መቶ የሚቆጠሩ ረዳት መንገድ ሠሪዎች መስጠታቸውን በመጽሐፉ ይገልጻል ይህም ሊሆን የቻለው ሚሊዮናውያኖቹ “... እንደ ቀን ከንጉሱ ጋር በአጀብ ሲሔዱ ብዙ ድንጋይና ቋጥኝ ካለበት በታ ደሩሱ ለዚያም ሆነው ኤሮፓውያኖቹ በኤሮፓ መንገድ ላይ እንዲህ ያለ መሰናከል ያለው ፍሩንና መንግሥት መንገድ ማሠራቱን ነገሩዋቸው ለቴዎድሮስም

ወዲያው ከበቅሎታቸው መውረዳቸውንና ድንጋይ ማንሳታቸውን ያየ ሁሉ ከበቅሎና ከፈረሱ እየወረደ ድንጋዮቹን ያነሳ ጀመር ወዲያውም ድንጋዮችም ሆኑ ቋጥኞች ተነስተው ጥቂት ማይሎች ርዝመት ያለው ሥፍራ ጥሩ መንገድ ሆነ ለ... እንደ ቀን ደግሞ በመንገድ ሲሔዱ መሬቱ ተሰነጣጥቆ ፈረሰና በቅሎ አላለኪድ ሲል ተመልክተው ያንጊዜ በእግራቸው ነበርና የሚጓዙት ቆም ብለው በያዙት ጦር መሬቱን እየቆፈሩ ሲያስተካክሉ ያየው ሠራዊት ባንድ ጊዜ መንገዱን ያልድሎ ጥሩ መንገድ አደረገው ለ...” ይላል እንዲያው ለአብነት ያህል ይህን ጠቀስኩት እንጂ የቴዎድሮስ የመንገድ ሥራ በዚህ የተገታ አልነበረም ለ

መኪናም—ሆነ ሠረገላ በሌለበት እገር መንገድ ለመሥራት ቴዎድሮስን ምን እላለባቸው? ለቴዎድሮስን መንገድ ለመሥራት ያላለባቸው ለ... መንገዱ ሁሉ በያቅጣጫው በየዱሩ ውስጥ በመሆኑ ሽፍታውና ሌባው ነጋዴዎችን እየዘረፉ በማስቸገሩ ደንበኛ መንገድ በሚለዩናውያኖቹ ለማሠራት ፈለጉ ለፍውን ከተማቸውን ደብረ ታቦር እድርገው መንገዶች ሁሉ ከደብረ ታቦር ጋር እንዲገናኝ ለማድረግ ወጠኑ ለከጉንደር ከጉጃምና ከመቅደላ ጋር በእውራ ጉዳና ለመገናኘትና ከእነዚህም መንገዶች ቅርንጫፍ ከሌሎች ክተሞች ጋር እንዲያገናኝ እንዲደረግ ጥላን እወጡ ለ... ሲል ሽንጋ ይገልጻል ለቴዎድሮስ ወደ ዋድሳ ሲሔዱ ከሚሰየውያኖቹ አንዱ ሳልሙለር የሚያሠራውን የቤተሐራን መንገድ ሊጉበኙለት ሔዱ ለዚያም እንደደረሱ ሳልሙለር “የሚረዳኝ አጥቼ ብቻዬን ሆንኩ” ብሎ ለእኔ ቴዎድሮስ እመለከተ ይህን የለሙት ቴዎድሮስ በጣም ተቆጥተው “ይሄ ከሩቅ እገር መጥቶ ሲሠራ ያገራ ሰው እምቢ ሲል” ብለው የዋድሳውን ምሰለኔ ይመር ጉዳና የተባሉትን ገርፈው እንዲታሠሩ ማድረጋቸውን አለቃ ዘነበ ጽፈዋል ለሳልሙለርም የራሳቸውን የሚቀመጡበትን በቅሎ ከነሙሉ ዕቃው ሽለሙት ለፌጫሆን መንገድ ለሚሠሩት ለፍላጅ 300 ብር ፣ ለቤንደር ፣ ለኪሲል እና ለዎልድሚየር 600 ብር ቀሚስ ፣ ድርብ እያለበሉ ሽለሙዋቸው ይህን ስናነብ ቴዎድሮስ ለአገራቸው እድገት ምን ያህል አለቢ እንደነበሩ እንገምታለን ለ

ጊሰየውያኖቹን በገዴታ ይዘው ያሠሩዋቸው በነበረ ጊዜ ለጊሰየውያኖቹ ረዳት የሚሆኑ በብዙ ሺህ የጊቆጠሩ ኢትዮጵያውያኖችን ሰጥተዋቸው ነበር ለጊሰየውያኖቹም መንገድ ከመሥራታቸውም ሌላ በሠሩት መንገድ ዕቃ የሚያመላልስ ጋሪም ሠር

ተው ነበር ። ይህም ብቻ ሳይሆን በውሃ ኃይል እየሠራ ልዩ ልዩ መንኮራኩሮችን የሚያዘር መኪናም ተሠርቶ ነበር ። በዚያን ዘመን የቅጥቀጥና ልዩ ልዩ ሞያ አላቸው የሚባሉ ኢትዮጵያውያን ሁሉ በሚስዮናውያኖቹ ዘንድ ተሰብስበው እንዲሠሩና እንዲማሩም ተደርገው ነበር ። ሳልሙላር እና ዎልድሚየር ኢትዮጵያውያንን በጊገባ የጅ ሥራ በማስተማራቸው ቴዎድሮስ ተደስተው በየጊዜው ሥራው ወደ ጊሠራበት ወደ ጋፋት እየተመላሸሉ ይገቡኝ ሞቸው ነበር ። አዳዲስ ሥራዎች ተሠርተው በሚያዩበት ጊዜም ዎልድሚየር እንደጻፈው “ የሚያላዝኑ እጆች ። አሁን እነኝህንም አፈር ይበላቸው ይሆናል ” እያሉ የዎልድሚየርን እጅ ይስሙ እንነበረ ጽፍዋል ።

ወዳጃቸው የነበረው ጥላውዲን እንደ ኤሮፕ አቆጣጠር ሰኔ 25 ቀን 1855 ዓ.ም. ወደ እንግሊዝ ወዳገሩ ባሰተላሰፈው ሪፖርት ላይ ሲገልጽ “... የአበሾችን አለባበስ እንኳ ላመለወጥ ጀምረዋል ። ሰዎቻቸው ሁሉ ከጋሎች በወሰዱት አለባበስ ግማሽ ራቂት መሆናቸው ቀርቶ ሙሉ ልብስ እንዲለብሱ አዘዋል ።... በያውራጃው ያለውን ወታደር ሁሉ ባንድ አዛዥ ሥር እያደረጉ ለመፍረድና ለመቅጣት ሥልጣን በሌላቸው በታማኞቻቸው ሥር እንዲታዘዝ አድርገዋል ።... ለወታደሩም ግንዛብ በመስጠት በደሞዝ እንዲተዳደር ወስነዋል ። ለሹማምንትም እንደየደረጃቸው ከመቶ ብር እስከ ሺህ ብርቋሚ ከፍተኛ ወስነውላቸዋል ።... ይህም ቢሆን እንደሚያስቡት በጊገባ ሆኖ አልተቋቋመላቸውም ።... ወታደሩም በጠመንጃ ብቻ እንዲሰሰፍ እንጂ በጦርና በጎራዴ እንዳይሆን ያስባሉ ። ጦርና ጎራዴንም ወደማረሻነት ለመስወጥ ይመኛሉ ።... ” ብሏል ።

መጋቢት 6 ቀን 1858 ዓ.ም ቴዎድሮስ ስራሳም በጸፉት ደብዳቤ “... ቱርኮች አገሪን ይዘውብኝ ባላንጋራ ሁኔታና መርከብ የለኝ በባህር አልቸላቸውም... ” ብለው ነበር ። በዚህ ምክንያት የእንግሊዝ እስረኞችና ሚሲዮናውያኖቹ መርከብ እንዲሠሩላቸው ትእዛዝ ሰጡ ። ስለዚህ ጉዳይ ዶክተር ብላንክ ሲጽፍ “... የጋፋት ሰዎች መርከብ መሥራት እንዲጀምሩ ቢታዘዙ ስለመርከብ ሥራ ምንም እንደማያቁ ገልፀው ነገር ግን ችሎታ ያለው ሰው ከመራን ለመሥራት ፈቃደኛ ነን ብለው በተጨማሪም ለመርከብ ሥራ ችሎታ ያለው ሰውና መሣሪያ ከእንግሊዝ አገር

ጊስተር ራሳም እንዲያመጣቸው እንዲጠይቁት... የሚጠይቁትንም ጊስተር ራሳም በደስታ እንደ ጊፈጽም እረጋገጡ ።

“... ከጥቂት ቀናት በኋላ አጤ ቴዎድሮስ ስሚስተር ራሳም ደብዳቤ ጽፈው የመርከብ ሠራተኞች ከእንግሊዝ አገር እንዲያስመጣላቸውና ሠራተኞቹ እስኪመጡ ድረስ እንዲቆይ ስለጠየቁት... ሚስተር ራሳምም... ወደ እንግሊዝ አገር ቢመለስና የግርማዊነታቸውን ፍላጎትና ጥያቄ ለንግሥቱ አስረድቶ ለማስፈሪያም የሚቀሰው መሆኑን ካስረዳ ዘኋላ ግርማዊነትም ከዚህ እንዳለሁ ደብዳቤ እንድጽፍ ከረገጡም ልጽፍ ሲል መልስ ሰጠ ።

ቴዎድሮስ በዚህ የረጅም ጊዜ ልሳብ አልተሰማሙም ። የእንግሊዝ እስረኞችም ተጠይቀው መርከብ መሥራት ያለመቻላቸውን ገልፀዋል ። ሚሲዮናውያኖቹም እናወቅበትም ብለዋል ። ለዚህ ሠድራንት ወይም ሠፍቻው ቁልፍ ራሳቸው ቴዎድሮስ በመሆናቸው ለመስራት ሥራውን መጀመር እንዳለባቸው ተገንዝበው ቴዎድሮስ የመርከብ ሥራቸውን ጀመሩ ። ልሳባቸውም እሳቸው ሥራውን በጀምሩ ሌሎች አገራት ወያኔም ስለሚረዱ ሥራው ከፍጻሜ እንደሚደርስ በመተማመን ሙሉ ብላንክ ሲጽፍ “... ራሳቸው ወርደው መርከብ መሥራት ጀመሩ ።... ” ይላል ። ሌሎችም አገራት ወያኔ በመረባረብ ለሙሉ ጊዜ ታላቅ መርከብ ተሠራ ። “ እንዲያውም ” ይላል ብላንክ ። “ እንዲያውም ያድል እስኪሠር ፈልስፈው ሠርተው ነበር ። ዳና ሙሉ ለተማቲቹ ሳይሠራ ቀረ ።... ጀልባዎን የሚያንቀሳቅሰው ሙሉ መንኮራኩር በጣም ትልቅ ስለነበር ወደ ውግው ወሰን ለሌላ እንዲገባ ለማድረግ በመቶ የሚቆጠር ሰው ያስረገገው ነበር ። ይህ ጀልባ ሥራ መንፈሳቸው በጣም ተሰሰው ስለጠነበረ ፣ ጊዜ ገባውን በሙሉ ለዚህ ተግባር ስላዋሉት ከሠራራቸው አራት ማይጽፍ ርፅ ከሚገኝ ሥፍራ ላይ ኃይለኛ ጠላት ተነስቶ ሳይሰጡ ቆይተዋል... ” ይላል ።

ይህ በኢትዮጵያ ለመጀመሪያ ጊዜ በሞተር የሚንቀሳቀስ ጀልባ የተሠራው በጥቅም 9 ዓ.ም. በሚያዝያ ወር ነበር ። ራሳም ስለነዚህ መርከቦች ሥራ ሲገልጽ “... በሥራው ቴዎድሮስም ተካፋይ ነበሩ ። 60 ሜትር ርዝመትና 20 ሜትር ስፋት ያላቸው ሁለት ጀልባዎች ተሠሩ ።... ለዚህ 2 ጀልባዎች እያንዳንዳቸው እንደመቶ ሰዎች ሲሚጠቀሙ ጀልባዎ ወደባህሩ ውስጥ ያዘቀጠችው አራት አገኝ ያህል ብቻ ነበር ።... ሚሲዮናውያኖቹና ሕዝቡ ተሳ

በሰቦ በአድናቆት ጀልባዎቹን ሲመለከት ቴዎድሮስ ደግሞ በጣም ደስ ብሏቸው ነበር ። ጀልባዎ በምትሞከርበት ጊዜ እኛን ይዘውን አልፎም ። መልክተኛ ልክውም እናንተን የተውኩበት ምክንያት ምናልባት ጀልባዎ የሰጠሎች እንደሆነ ውሃ ውስጥ ትገቡና ትበሰብሳባችሁ (ትረጥባላችሁ) ብዬ ነው አሉን ። . . . በደህና ከተመለሱም በኋላ አንድ የባህር ኃይል አንድናቋቋም ጠየቁን ። . . . . ብሏል ።

በቴዎድሮስ ታሪክ ውስጥ በኢትዮጵያ ሕዝብ ዘንድ ጉልቶ የሚታየው መድፍ ማሠራታቸው ብቻ ነው ። ግን ብዙ ሥራ አሠር ተዋል ።

ፈረንጆቹ ለምን ታሰሩ?

አጤ ቴዎድሮስ ፈረንጆቹን ያሰሩበት ምክንያት ምንድነው? በእብሪት ተነባብተው ነው ወይስ ምክንያት አላቸው? የአንድን መንግሥት ያውም በዚያን ዘመን የሚፈረውን የእንግሊዝን መንግሥት ቆንቤል የሆነውን ሰው ማሠር የማይገባ ቢሆንም ቴዎድሮስ ያሠሩበት ዋናው ምክንያት ግን በኢትዮጵያ ላይ ጠላት ስለሰዛና ኤሮፓውያንም እየናቋቸው ስለሰቸገሩዋቸው ነው ።

ቴርኮችና ግብጾች ኢትዮጵያን በቅኝ ግዛትነት ለመያዝ ለያ ለበት ይራወጣሉ ። በባህርም ሆነ በምድር የኢትዮጵያን ወሰን እያለፉ አገር ይዘዋል ። በዚህ ላይ የካቶሊክ ሚስዮናውያን በእባቸው ላይ ሌላ ፕሮፓጋንዳ ይሠራሉ ። ፈረንሳዮች ከኢትዮጵያ ጠላቶች ጉን ተሰልፈው በኢትዮጵያ ጠላቶች የመሣሪያም ሆነ የማበረታታት ዕርዳታ ያደርጋሉ ። ፈረንሳዮች በኢትዮጵያ ጠላቶች የሚረዱበት ዋናው ምክንያት የኢትዮጵያ ኃይል ሲዳከም በደከመው ጉልበት ላይ በእዲስ ኃይል ዘምተው ኢትዮጵያን ለመያዝ ባላቸው ጉጉት ነው ። ይህም ጉጉት በቴዎድሮስ ዘመን የተጀመረ ሳይሆን የቆየ ነው ።

ቴዎድሮስ ገና ከመንገባቸው በፊት ደጃች ካሣ ይባሉ በነበረበት ጊዜ የሮማ ካቶሊክ ሚስዮን የላካቸው ያዕቆብ(ጃኮቢስ) በአገር ጉዳይ እየገቡ በብክትና በሌላ ስልጅመሩ ከኢትዮጵያ አንዲት ለዘዙዋቸው ። ያኔ የካሣ ግዛት ኢትዮጵያን ለሙሉ አይጠቃልልም ነበርና ካሣ ያባረሩዋቸው አቶ ያዕቆብ ወደ ትግራይ ሄደው ከዳጃች ውቤ ዘንድ ተቀመጡ ። ቴዎድሮስ ደጃች ውቤን ድል አድርገው ከነገሱ በኋላ አባ ያዕቆብ ኢትዮጵያን ትተው ወጡ ።

አባ ያዕቆብ የደረሰባቸውን በደል እየገጠሙና በጥረት ላይ የካቶሊክ ሊቀ ጳጳስ አመቆከቁ ። አኋሎች አንድ ዜጋችን ያለፈውን ግንዛቤ ስለተሻሻረ ጉዳዩ ይታይልኝ ሊሉ ስለሚችሉ መገኘት

ይሻላል... ይህም አዲስ ገና የተቋቋመው ሕፃን መንግሥት ማንኛውንም ኃይል መቋቋም የሚችል አይደለም ። በሰዚህ ግብጾች ቢመቱቸው ጉዳዩ ቀላል ይሆናል...'' ብሎ ነበር።

ጥላውዲን እንዳመለከተው ቴዎድሮስ እየተደጋገመ ቢጠየቁና ብዙ ማስፈራሪያ ቢቀርብላቸውም ኤርፓውያንን የሚፈልጉባቸው ሀገራትን በማልማት በኩል ብቻ መሆኑን እየገለጹ ያውም ቢሆን ባላቸው ትእዛዝ መሠረት እንጂ ማንንም በበላይነትም በሰብከትም እንደማይቀበሉ አስታወቁ ። ይህንንም የቴዎድሮስን ገታራነት ያየው ጥላውዲን ጉዳዩን እየዘረዘረ ወደ እገሩ አስታወቀ ። የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርም ያሰበውን ለማድረግ እንዲያመችው መጀመሪያ ቆንሲሉን ማንሳት በላለበት ጃንዋሪ 1860 ለጥላውዲን በጸፈው ደብዳቤ ጥላውዲን ከኢትዮጵያ እንዲወጣ አዘዘው ። ጥላውዲንም በታዘዘው መሠረት በሕመም አሳቦ ከኢትዮጵያ ለመውጣትና ወደ እገሩ ለመሔድ ገዛ ሲጀምር በጋረድ አሸከሮች በጦር ተወግቶ ተያዘ ። ጥላውዲንም ከሞተ በኋላ ቴዎድሮስ ለንግስት ሸክቶሪያ በጻፉት ደብዳቤ ''... እነ አቶ ቡላዲን፣ እነ ሊቀ መኳስ ዮሐንስ... የጠሉኝ ሰዎች እኔን ይከፋው ሲሉ ገደሉባቸው ። እኔም በእግዚአብሔር ኃይል ደመኞቼን እንድ ላልተው ፈጀኋቸው ። የገዛ ዘመዶቼን በእግዚአብሔር ኃይል የርሰዎን ዝምድና ስፈልግ...'' በሚሉ ቃላት ለጊዜው ይነሳ የነበረውን የእንግሊዝን ድንፋታ ገቱት ።

ቴዎድሮስን ከውጭ መንግሥት ጋር በማበር እጅግ ያበላጩ ዋቸው የነበሩት የካቶሊክ ወይም የፕሮቴስታንት እምነት ተከታዮች ብቻ አልነበሩም ። የኦርቶዶክስ እምነት ተከታዮች ደግሞ አገርዎን ይልቀቁ በሚለው አሳብ ከሁሉ የበለጠ ያሳዝኑባቸውና ያበላጩባቸው ነበር ። የፈረንሳይ መንግሥት ለደጃች ንጉሴ ዕርዳታ ሰጥቶ አገር ለመቀበል ከመስማማቱ በፊት ሌላ ውጥን ነበረው ። የአሌክሳንድርያው የኦርቶዶክስ ሊቀ ጳጳስ ወይም ፓትርያርክ የሆኑት አቡነ ቄርሎስ ወደ ሃይማኖት ልጆቻቸው ወደ ኢትዮጵያ ሔደው መሔድም ባይችሉ መልክተኛ ልከው የኢትዮጵያውን ግብጻዊ ጳጳስ አቡነ በላማንና ቴዎድሮስን መክረው የካቶሊክ ሚስዮናውያን በኢትዮጵያ ውስጥ እንደ ፈለጉ እንዲሰብኩ እንዲያስደርጉ ጠየቁ ። አቡነ ቄርሎስም አ.ኤ.አ. አክቶበር 2 ቀን 1853 በተጻፈ ደብዳቤ አቡነ በላማ የካቶሊክ ሚስዮናውያንን እንዳይቃወሙ አዘዘባቸው ። ይህም ሆኖ በኢትዮጵያ ውስጥ ያለው የሚስዮናውያን ጥላቻ አልበርድ አለ ።

ይህን የአማላጅነት ምክንያት ያገኙት አቡነ ቄርሎስ እንደ ጁሴፔ ሁሉ እሳቸውም ለአገራቸው ለግብፅ ማሰብ ወይም ነገሩን ማዞር

መሩ ። ቴዎድሮስ ከመንግሥቱ አንድ ዓመት ያህል ቀደም ብሎ ሕመድ ሰይዶ ፓሻ የግብፅ ገዢ ሊሆን በሉዳን በኩል ያለው ጉዳይ ተለወጠ ። መሀመድ ሰይዶ ፓሻ በሉዳን በኩል ከኢትዮጵያ ጋር ያለውን ወሰን አልፎ ሰናር፣ በጉስ፣ መንሳ፣ ሐልመሐል፣ ሐባብና ሌሎችም የግብፅ ግዛት ናቸው ብሎ አወጀ ። ይህንንም ለማስገደድም በወሰን ላይ ከኢትዮጵያውያን ጋር ብዙ ጦርነቶች ተደርገው ኢትዮጵያውያን እያሸነፉ የግብፅን ጦር መልሰዋል ።

ጥላውዲን

ይህን የሚያውቁት የአርቶዶክስ ሊተ ጳጳስ ግብጻዊው አቡነ ቄርሎስ በፈረንሳይ በኩል ሰአማላጅነት ሲመረጡ ይህን የወሰነ ጉዳይ በሰላም ለማስጨረስ መንገድ ሰማዘጋጀት እንደሚሹ ሰመሐ መድ ሰይድ ፓሻ አመለከቱ። ሰይድ ፓሻም ሰፈረንሳይ አማላጅነት አስመስለው ይህን ጉዳይ ለማስፈጸም ወደ ኢትዮጵያ እንዲሔዱ ጠየቃቸው። እሳቸውም ጥያቄውን በደስታ ተቀብለው በታህሳስ ወር 1849 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ መጡ። ምናልባት የማያውቁ አንባቢዎች ቢኖሩ በዚያን ጊዜም ሆነ ከዚያን በፊት ለኢትዮጵያ ጳጳስ የሚመጣለት ከግብፅ አገር ግብፃዊ የሆነ ሰው በፓትርያርኩ እየተሾመ ነበር። ስለዚህ የፓትርያርኩ የአቡነ ቄርሎስ ወደ ኢትዮጵያ መምጣት በኢትዮጵያ ሕዝብ ዘንድ ከፍተኛ ከበሬታ ነበረው።

አቡነ ቄርሎስ እንደመጡ አጤ ቴዎድሮስና ሕዝቡ ታላቅ አቀባበል አደረጉላቸው። ከአቀባበሉም ስነ ሥርዓት በኋላ አቡነ ቄርሎስ ከግብፁ ገዥ ከመሐመድ ሰይድ ፓሻ ለአጤ ቴዎድሮስ የተላከውን ደብዳቤ አቀረቡ። የመጡበትም ምክንያት በኢትዮጵያና በግብፅ መካከል የጠበቀ ወዳጅነት ለመመሥረት እንደሆነ በማስታወቃቸው ቴዎድሮስ በጣም ተደስቱ። ይህንንም የሁሉን አገር ወዳጅነት ቴዎድሮስ በጣም እንደሚፈልጉት ገልፀው ለሰይድ ፓሻ የሚላከውን የወዳጅነት ደብዳቤ መልስ እንደሚፀፉ ገለፁላቸው።

አቡነ ቄርሎስ ለሰይድ ፓሻ የሚላከውን የወዳጅነት ደብዳቤ ቀደም ብለን ታሪካቸውን ካነበብነው ከግብፃዊው የኢትዮጵያ ጳጳስ ጋራ ለማዘጋጀት ቢፈቀድላቸው ሰማዘጋጀት ፈቃደኛ መሆናቸውን ለቴዎድሮስ ገለጡ። አጤ ቴዎድሮስም ጉዳዩን በቅን ልቦና ተመልክተው በቴዎድሮስ ስም የሚላከውን ደብዳቤ እንዲያዘጋጁ ፈቀዱላቸው።

በሁለቱ ጳጳሳት የተረቀቀው ደብዳቤ ለአጤ ቴዎድሮስ ቀረበ። አጤ ቴዎድሮስም የደብዳቤውን ረቂቅ ቃሉን ሰምተው ጉዳዩን በጉባኤ ሰማስፈቀድ መኳንንቱና ሕዝቡ እንዲሰበሰብ አዘዙ። መኳንንቱና ሕዝቡ በተሰበሰበበት ጉባኤ ለሰይድ ፓሻ የተፃፈው ደብዳቤ ተነበበ። ደብዳቤው ባጭሩ የሚለው ጥበበኞች እንዲላኩላቸው፣ በሶስት የቱርክ መኮንኖች የሚመሩ የግብፅ ወታደሮች በኢትዮጵያ ገብተው የኢትዮጵያን ወታደር እንዲያሰለጥኑ፣ በኢትዮጵያ ያሉት የእንግሊዝና የጀርመን ዜጎችም እንዲወጡ የሚልና ወሰኑንም በሰላም

አቡነ ቄርሎስ

በፓሻው አስተሳሰብ ለመጨረስ ፈቃደኛ መሆናቸውን የሚገልፅ ነበር። ይህም አስተሳሰብ ኢትዮጵያ ባደዋንሆና ከውስጥ የቱርክና የግብፅ ወታደሮች ገብተው ማንኛውንም የጋይል ሥራ ለመሥራት እንዲችሉ የታሰበ ነበር። አጤ ቴዎድሮስ ደብዳቤውን ካሰነበቡ በኋላ ፓትርያርኩ በቃል የነገሩዋቸውን ጭምር ለተሰበሰበው ሕዝብ ነግረው “የእግዚአብሔርን መንገድ ማስተማር ትታችሁ። ለገዢዎችሁ ለሰይድ ፓሻ አሸከር ከሆናችሁ እኔም በአገሪ ገዢዎችሁ ነኝና በመንገዴ አስራችኋለሁ።” ብለው ፓትርያርኩንም ጳጳሱንም አብረው

ሥት መልክተኞች እልካሁ በማለታቸው ካሚሮን ተገረመ =
“ አንድ የአፍሪካ ቅንሽ ንጉሥ እንዴት ዓለምን ከምታስተዳድር
ከእንግሊዝ ንግሥት ጋር መልክተኛ ልኮ ለመነጋገር ያስባል ? ”
በማለት ተገርሞ ጉዳዩን ናቀው =

በራስ አሊ የምስፍንና ዘመን ፕላውዲን በእንግሊዝ መንግሥት ስም ሆኖ የተዋለውን ውል እንደገና እናድሰው ስለሆነ ካሚሮን እጩ ቴዎድሮስን ጠየቀ = አጩ ቴዎድሮስም “ ቆይህህ ላስብበት ” አሉት = ካሚሮን ግን በየቀኑ እየደጋገመ በመጠየቅ ውት ወታ ስላበዛ አጩ ቴዎድሮስ አንድ ቀን ቀቆጥተው “ ቆይህህ ቆይ = እኔ ቴዎድሮስ እንጂ አሊ አይደለሁም = ስለመንግሥቱም ላስብበት ” ብለው ቁርጠን ስለነገሩት ካሚሮን የመጣበት ቁም ነገር እንዳይባልሽበት ቁጣና ኩራቱን ትቶ ወደ መለማመጥ ስለነበለ =

ፕላውዲን በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ቆንሲል በነበረ ጊዜ በአገሩ መንግሥት ስም ከራስ አሊ ጋር ያደረገው ውል የኢትዮጵያና የእንግሊዝ መንግሥታት በወዳጅነት በንግድ ልውውጥና የሁለቱም አገር ዜጎች አንዱ በሌላው አገር ውስጥ እንዲሰጥና የመዘዋወርን ነገሳት የሚሰጥ ነበር = ይህም ውል ከ1841 እስከ 1847 ወይም እ.ኤ.አ. ከ1849 እስከ 1855 ዓ.ም ድረስ የሚቆይ ነበር =

ውሉ የሁለቱን መንግሥታት ወዳጅነትና የንግድ ልውውጥ የሚጠቅም ቢሆንም የአንዱ አገር ዜጋ በሌላው አገር እንዲሰጥ ገደብ የመዘዋወር መብት መስጠቱ ግን ጥቅሙ ለእንግሊዞች ብቻ እንጂ በዚያን ዘመን ለነበሩ ኢትዮጵያውያን እንግሊዝ አገር ውስጥ ገብተው እንዲሰጡ ሊዘዋወሩ አይችሉም = እንደሆነ ለማድረግ አውቀቱም ገንዘብም የላቸውም = እንግሊዞች ግን በኢትዮጵያ ውስጥ ገብተው ሊዘዋወሩ ይችላሉ = ገንዘብም አውቀትም ያላቸው ናቸው = ከዚህም ሌላ በስለላ ወይም እርስ በርስ ለማጋጨት ተግባር ሊገቡ ይችላሉ = እንግሊዞች አብዛኛዎቹን ቅኝ ግዛቶቻቸውን የያዙትም በዚህ ዓይነት ዘዴ ነበር =

አጩ ቴዎድሮስ በራስ አሊ ዘመን ምስፍን የነበረውን ውል ላጥናው እያሉ ያቆዩት ከላይ በተተነተነው አኳኋን መሆን ያለመ ሆኑ አይታወቅም = በኔ አስተያየት ግን ካሚሮን ውሉን እናድሰን እናድሰን በሚልበት ጊዜ ባርዶል ደግሞ የጦር መሣሪያ ነጋዴ

ነበርና አጩ ቴዎድሮስ ዘንድ እየቀረበ ለራሱ ንግድ እንዲያመቸው ከፈረንሳይ መንግሥት ጋር ቢወዳጁ የጦር መሣሪያ የሚፈልጉትን ያህል ሙግዛት ይችላሉ እያሉ ይነግራቸው ስለነበር አጩ ቴዎድሮስ የሁለቱንም መንግሥት ወዳጅነት ለመፈለግ እስከ በው ይሆናል = ባርዶል አጩ ቴዎድሮስን ምን ያህል ይጨቀጥታቸው እንደነበረ ወዳገሩ በጸፈው ደብዳቤ ላይ ገልጾታል = ባርዶል የታወቀ የጦር መሣሪያ ነጋዴ ቢሆንም በውጭ ግን ሊያስወራ ራሱን የካሚሮን ረዳት አድርጎ ነበር =

ሌላውም ምክንያት ካሚሮን ኢትዮጵያ ውስጥ ገብቶ ሶስት ወር ያህል ከቆየ በኋላ ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከሩሴል ዘንድ ፈብሩዋሪ 22 ቀን 1862 ዓ.ም. የተጻፈ ደብዳቤ መጣለት ለቴዎድሮስም በተጻፈው የሰላምታ ደብዳቤ ላይ አድራገው “ ለክቡር ቴዎድሮስ ” የሚል ስለነበር ምናልባትም ቴዎድሮስ የእንግሊዝ ንግሥት ንጉሥነታቸውን አውቀው “ ንጉሥ ቴዎድሮስ ” እየሉ ሲጽፉ አንድ የበታች ሚኒስትር “ ለክቡር ” ብሎ በመጻፉ ቴዎድሮስ ቁም በመያዛቸው ሊሆን ይችላል =

አጩ ቴዎድሮስ ለእንግሊዝ ንግሥትና ለፈረንሳዊው ሳልሳዊ ንጉሥ ለቻርልስ ሎዊስ ናፖሊዮን ቦናፖርት የወዳጅነትና የእርዳታ መጠየቂያ ደብዳቤ ጽፈው ካሚሮን ወደ እንግሊዝ አገር ባርዶልን ደግሞ ወደ ፈረንሳይ አገር ላኩዋቸው = አጩ ቴዎድሮስ ለእንግሊዝ ንግሥት የጻፉት ደብዳቤ ዘመኑን የአጸጸፍ ስልት ለማሳየት ከእንግሊዝኛው ትርጉም ጋር የሚከተለው ነው =

በስመ፡አብ፡ወ ወልድ፡ወመ ገፈኩ፡ቀዶ፡ኩ፡ፊክሃምላክ
በንድ፡ነት፡በ ሰስት፡ነት፡አግዚአብሔር፡መርጦ፡ያነ
ገሰው፡ንጉሠ፡ነገሥት፡ቴዎድሮስ፡ዘኢትዮጵያ፡
ደ፡ደድረ ስ፡፡ከ ሰግግሊዝ ገግሥት፡ቢክቶሪያ፡፡
አንዲት፡አሉ፡አኔ፡አግዚአብሔር፡ደመስገን፡ደሳ
ኖ፡ነጃ፡፡አስተ፡ዛራ፡ድረ ስ፡አባቶቻ፡ነገሥታቱ፡ፈጣሪ
አቶነገ፡ቢበድሱተ፡መንግሥታቸው፡ሰጋላኖ፡ለቱር
ክ፡አሣል፡ሰጥቶባቸው፡ነበረ፡ዛራ፡ግን፡አኔ፡ከተወ
በድዙ፡ፈጣሪ የ፡ካሳዎድ፡አንስቶ፡ኃይል፡ሰጥቶ፡ባባ
ቶቻ፡መንግሥት፡አቆመኝ፡በአግዚአብሔር፡ኃይል
፡ጋሉ፡ቶን፡ከስለቀቀኋቸው፡ቱርኮች፡ግን፡ያላቴን፡

ከሚሩን ከአጤ ቴዎድሮስ ሲገናኝ የደብዳቤ መልስ ያስመም
ጣቱን ተናገረ = አጤ ቴዎድሮስም ተባላጩ ለ መበላላቱቸውን
የየው ከሚሮንም “ጃንሆይ = እስከ ሁለት ወር ድረስ የደብዳቤዎ
መልስ ይመጣል = ባይመጣ ግን አንገቴን እስጣለሁ (I WILL
GIVE MY HEAD) አላቸው = ቴዎድሮስም እጅ ብለው ሲጠብቁ
የደብዳቤው መልስ ሳይመጣ የቀጠረው ጊዜ ሁለት ወር አለፈ =
ከዚህ በኋላ በቴዎድሮስና በኤርጋውያን መሀል የመጀመሪያ ጠብ
(ያስመጣባቸው) ተፈጠረ =

ሁኔታው በዚህ ላይ አንዳንድ ፈረንሳይው ሙሴ ገሳሚ ሌዥን
የፈረንሳይ መንግሥት መልክተኛ ነኝ ብሎ በኢትዮጵያ ውስጥ
ያለውን የንግድ ሁኔታ ሲያጠና መጣ = ቴዎድሮስም ሌዥንን
በክብርና በደስታ ተቀበሉት = ሌዥንም ለቴዎድሮስ ያመጣውን
ሰጦታ አቅርቦ ሲጨዋውቱ ቴዎድሮስ “... በዓለም ላይ ካለው
ሰጦታ ሁሉ ከፈረንሳይ መንግሥት ጋር መወዳጀቱ የበለጠ ነገር
ነው...” አሉ ሌዥን ስለመጣበት ጉዳይ ከቴዎድሮስ ጋር ተነጋግሮ
ካበቃ በኋላ “ ከዚህ ከኔ አገር ከኔ ጋር ትቆያለህ ወይስ ፈጥነህ
ትሔዳለህ?” ብለው ጠየቁት =

ሌዥንም “ጃንሆይ ከተፈቀደልኝ መቆየት እፈልጋለሁ ብሎ
መለሰ =

“ ጥሩ ብለሃል ” አሉ ቴዎድሮስ “ የአገርህን ሰው ወዳጅን
ሙሴ ባርዲልን ወዳገርህ መንግሥት ሰወዳጅነት ነገር ስለላከሁት
እሱ እስተመለስ ድረስ መቆየት አለብህ ” አሉት = ሌዥንም ይህን
የቴዎድሮስን መልስ በደስታ ተቀበለው =

ዕስት ሳምንታት ከቆየ በኋላ የቴዎድሮስ ዓይነውሃ አላምር
በላለው ሌዥን ከቴዎድሮስ ዘንድ ቀርቦ ወደ አገሪ ስመመለስ አፈ
ልጋለሁና ይፍቀዱልኝ ብሎ ጠየቃቸው = ቴዎድሮስም “ሙሴ ባር
ዲል እስተመለስ ድረስ ቆይ ብየሃለሁና ቆይ” አሉት = ሌዥንም
“ጃንሆይ = ባርዲል የማይረባ ቀጣፊ ሰው ነው = እሱ ወደዚህ አገር
ይመለስምና ለኔ ፈቅደውልኝ ልሔድ ” አላቸው = ገገሱም “ቀጣ
ሪው ግን አንደሆነ ለማረጋገጥ ይበጀኛልና ባርዲል እስተመለስ
ድረስ ከዚህ ቆይ = አትሔድም” አሉት =

ሌዥን የመቆየቱ ጉዳይ አስግቶት ወደ አገሩ ስመሔድ እንዲ
ፈቀዱለት ከክርክር ሲጀምር ሲል ቴዎድሮስ አቆርጠውት “... ያገ
ርህ መንግሥት ለፍቅርና ለወዳጅነት ነገር ልኮህ እንደሆነ በኬን

በለንና በልጆቼ* ፊት ነግራሃለሁ = ባርዲል እስተመለስ ድረስ አር
ፈህ ተቀመጥ = ለጭቅጭቅ ፣ ለድብድብ መጥተህ እንደሆነ ንገረኝ =
እስማሃለሁ =” ብለው ሲቆጠት ሌዥን ደንግጦ አንገቴን አቀርቅር
ዝም አለ =

ሙሴ ባርዲል በመስከረም ወር 1856 ዓ.ም. ተመልሶ መገ =
ባርዲል ሲመጣ ቴዎድሮስ ለፈረንሳይ ንጉሥ ሳልላዊ ናፖሊዮን
ቻርልስ ቦናፓርት ለጸፉት ደብዳቤ ከፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስ
ትር ከሙሴ ድሩይን የተጻፈውን የምላሽ ደብዳቤ ይዞ መጣ = የመ
ጣው መልስ ቴዎድሮስን አላስደስታቸውም =

የመጣው የደብዳቤ መልስ ባጭሩ የሚለው 1ኛ. የፈረንሳይ መንግ
ሥት በዓለም ያሉትን ካቶሊካውያንን ሁሉ የመጠበቅ ኃላፊነት ስላለ
በት የአነሱን መልካም ሁኔታ ከመስማት የበለጠ የሚያስደስተው
ነገር ያለመኖሩን ይገልጻልና 2ኛ. ቴዎድሮስ በመጥፎ አግባብነቱን
ምክር እየተገፋፋ ምንም በማያገባቸው ጉዳይ ከጎረቤቶቻቸው ሕይወት
መንግሥት ጋር ጦርነት መጀመራቸው የማያቀጣቸው ጠጥፎ ነገር
መሆኑን የሚገልጽ ነበር = ይህ ደብዳቤ እንኳን በዚያን ዘመን በወቅ
ታዊው ሁኔታ ላይ ላሉት ቴዎድሮስ ይቅርና በሐሳብ ወይም ዘመን
ለምንሔደው ሰዎች እንኳ የፈረንሳይ መንግሥት አመለሰ የሚ
ያናድድ ነው = ቴዎድሮስ የጠየቁት ስለአገር እደገት ጉዳይ እንጂ
ስለሃይማኖት የቱ ይሻላል የሚል ጥያቄ አራነበረም = ለካቶሊክ
የክርስቲያን ሃይማኖት ጋሻ ሆኖ የቆምኩ ነኝ የሚለው የፈረንሳይ
መንግሥት እስላም ስላጠቃኝ የመሳሪያ አርዳታ ስጡኝ ላሉት ለቴ
ዎድሮስምን አግብቶም፡- ይህ ጋሉ፡ ያገርዎንም ወሰን አርፈው ይልቁኑ
የሚል መልስ መስጠት የሚያሳዝን ነው =

ቴዎድሮስም ቢሆኑ የዋሃ ሰው አልነበሩም = ከፈረንሳይ መን
ግሥት የተላከው ደብዳቤ ኤርጋውያኖቹ በሙሉ ባለባት ሚዳ ላይ
ገብኬ ተደርጎ ከተነበበ በኋላ “ይህን የወዳጅነት መልስ ነው ብዬ
አልቀበሌ” = የፈረንሳይ መንግሥት ለጸፍኩለት ደብዳቤ ምላሽ
አንዳልሰጠ ፣ አድርጎ አቆጥረዋለሁ” ብለው ደብዳቤውን ከመሬት
ላይ ጣሉትና ከላይ ላይ ቆመው እየረጋገጡ በእግራቸው አሸተው
መቅደዳቸውን ሩቤንሰን ጽፎታል = ደብዳቤውን በእግራቸው

* ልጅ የሚሉት በጋፋት ያሉትን ሚስቶቻቸውን ፈረንጅጉን ነው =

ለሸሸተው ሰላዩ እንደቆሙም ከፈረንሳይ ጋር ሲያደርጉት የወጣ ነት ወዳጅነት መቅረቱን ገልጸው የጉንደሩን ጉባኤ በተኑ ።

የባርዴልን መመለስ በናፍቆት፣ ይጠባብቅ የንጹሕው ሌዥን ከቴ ምድርስ ዘንድ በሌላ ቀን ቀርቦ ጠቅላይ ሰላም ለሰጠው ለእንዲቀረጹ ጠየቀ አጤ ቴምድሮስም “ባርዴል አይመጣም፣ ውሸታም ሰው ነው ብለ ሽኝ ነበረ ። አሁን እሱ ለሰላም ጠቅላይና ቀጣፊው አንተ መሆን ሆነ አወቅሁ ። በአገሪ ደግሞ ብዙ ውሸታዎች ስላሉ እነሱ ይበቁ ኛልና አንተ ካገራ ወጣልኝ ” ብለው ወቅሰው ወደ አገሩ እንዲ ሔድ ፈቀዱለት ። ሌዥንም ከኢትዮጵያ ወሰን ሲደርስ ከጉጉሱ አጅ ማምለጡን ሰላወቀ መጥፎ የሰድብ ደብዳቤ ፅፎ ለቴምድሮስ ላከ ላቸው ። ይህም የሰድብ ደብዳቤ ቴምድሮስ በኤርፓውያን ላይ የነበ ሬቸውን ጥላቻ አያባዛው ሔደ ።

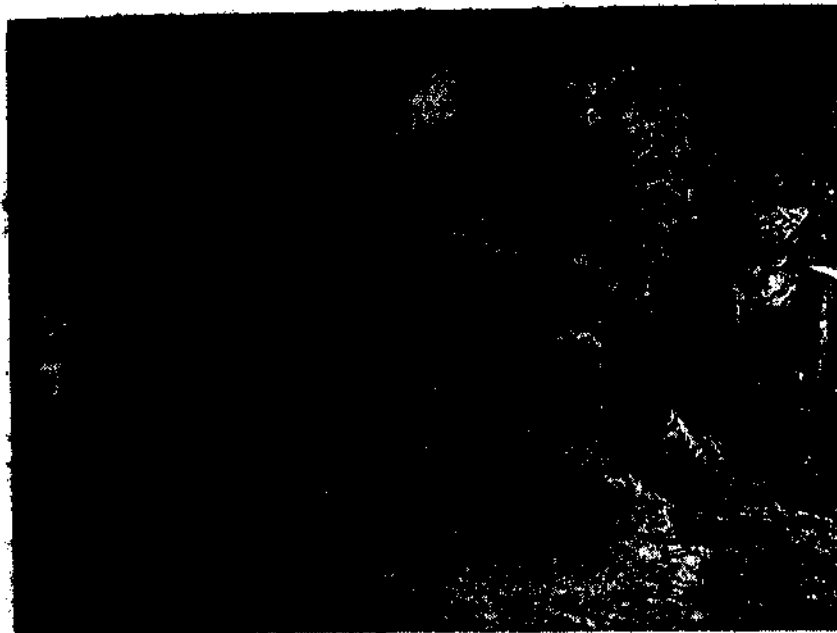
ቴምድሮስ ኤርፓውያኖችን እንዲጠሉ ያደረጋቸው እነኝህ ምክንያቶች ብቻ አይደሉም ። የዶክተር እስተርንና የአቶ ሮዚንታልም ጉዳይ እስከት ። ሮዚንታል ሰወንድሙ በጸፈው ደብዳቤ “ኢትዮጵ ያውያን በራሳቸው ጩካኝ ንጉሥ ከሚገዙ ይልቅ በባዕድ በግብ ጾች ቢገዙ ይሻላል ” የሚል አስተያየቱን ጽፎለት ደብዳቤው ተያዘ ። ደብዳቤውንም አቶ ሣሙኤል ጊዮርጊስና አቶ ብሩ ጴጥሮስ ለቴም ድሮስ ተርጉመው ስድባቸውን አሰሙዋቸው ።

ሚስጥናዊው እስተርን በሃይማኖት ስብከት ምክንያት ኢትዮ ጵያ ውስጥ ገብቶ ጉንደር አጠገብ ካሉት ፈላሻዎች ዘንድ ከርሞ አገሩ ሲመለስ ምንደሪንግ አሞንግ ዘ ፈላሻስ አፍ አቢሲኒያ በሚል ርዕስ አንድ መጽሐፍ አሳተመ ። በመጽሐፉ ውስጥ ባለፈው ገጽ እንዳልኩት ቴምድሮስን የሚለድቡ ቃላት አሉበት ።

እስተርን ይህን መጽሐፍን ካሳተመ በኋላ እንደገና ተመልሶ ወደ ኢትዮጵያ መጣ ። በሰላም በመኖር ላይ እያለ ካሸከሮቹ ጋር በተፈጠረው ያለመግባባት ተከሶ ከአጤ ቴምድሮስ ዘንድ ቀረበ ። በዚያም በሙግት ላይ እንዳሉ እንደ ምልድሚየር አጻጻፍ በንዴት በጉጉሱ ፊት አሸከሮቹን ስለተግታ ንጉሱን ደፈረ ተብሎ እንዲ ታሠር ተደረገ ። በቃሠረ በግግብቱ ሙሴ ባርዴልን አሰጠርቶ “ምንደሪንግ አሞንግ ዘ ፈላሻስ አፍ አቢሲኒያ የተባለው መጽሐፍ ከሣጥኔ ውስጥ በላለ አባክህ አምጣልኝ ። ይህ መጽሐፍ በመኖሩ የተገኘብኝ እንደሆነ ብዬ ፈርቻለሁ ። ምናልባት በጉጉሱ የተገኘብኝ

እንደሆነ ንጉሱን የማያስደስት ነገር አለበት ብሎ አሜውተውና ሰውሮ እንዲያመጣለት ለመነው ።

ባርዴል በተለመነው መሠረት መጽሐፉን ከደራሲው ክእስተ ርን ሣጥን ውስጥ አውጥቶ እንደተጠየቀው ለእስተርን በመስጠት ፈንታ እያንዳንዱን ንጉሱን ቴምድሮስን የሚነካውን ክፍል ይተረጉም ጀመረ ። ሲጠራበትም ያን የተረጉመውን ስድብ ከነመጽሐፉ ለአጤ ቴምድሮስ አቀረበው ። አጤ ቴምድሮስ ስድባቸውን ሲሰሙ እንደገና በባሰ ሁኔታ ተሰላጩ ። በፈረንጅቶ ላይ ያላቸውም ጥላቻ በዛ ። የእስተርን አጻጻፍም ሳጭሩ ቴምድሮስ የኮሶ ሻጭ ልጅ እንጂ የነገ ሥታት ዘር የሌላቸው መጥፎ ሸካካ፣ እንደ ዱር አውሬ ደም የጠ ማቸው መሆናቸውንና ሌላ ሌላ ሁሉ የሚገልፅ ነበር ።

አጤ ቴምድሮስ በእስተርን ላይ ሸጉጥ ደገነው

ይህ የእስተርን የሰድብ ጽሑፍ ከደረሳቸው በኋላ አጤ ቴም ድሮስ ጉዳዩ በችሎት እንዲታይ ወሰኑ ። በችሎቱ እስት በሺ የሚቆ ጠሩ ተመልካቾችና በኢትዮጵያ ያሉ ፈረንጅቶ ሁሉ ቀረቡ ። አጤ ቴምድሮስም ችሎቱ ላይ “...እናንተ የኤርፓ ሰዎች ወደ አገሪ

ሰትመው አፍቅሬ : እኩብሬ : እቀበላችኋለሁ ። እናራችኋለሁም ።
ይህንንም የማደርገው የኤርፓ ሰዎች ሁሉ እንደምወደው እንደ
የሐንሰ ቤል እየመሰለኝ ነው ። እሱ እውነት ተናጋሪ ነበር ። እናንተ
ግን ውሸታዎች ፣ ቀጣፊዎች ናችሁ ። መልካም ሳይርግላችሁ እናንተ
ግን በመጥፎ መለሳችሁልኝ ። ወደ እገራችሁ በምታስተላልፉት ነገር
ሁሉ እኔን የሚያጥላ ነገር ትናገራላችሁ ። ትጽፋላችሁም ። በዓለም
ላይ መጥፎ ስም አሰጣችሁኝ ። በእኔና በእናንተ መሀልም እግዚአ
ብሔር ፍርዱን ይስጥ” ብለው ችሎቱን አስጀመሩ ።

ችሎቱ የተሰበሰበው ጉንደር ከተማ ውስጥ ከሰፊ ሜዳ ላይ
ነበር ። ወዲያው ከርከሩ ከተሰማ በኋላ ሊቃውንቶቹ ፍትሐ ነገሥቱ
ምን እንደሚል እንዲያነቡ ተጠየቁ ። ፍትሐ ነገሥቱ ከተነበበ በኋላ
ችሎቱ በእንደ ድምፅ አቶ አስተርንና አቶ ሮዜንታል በስቅላት
እንዲቀጡ ፈረደ ። ወዲያውም የመስቀያቸው እንጨት ተስቃዮቹ
እየተመለከቱ ይዘጋጁ ጀመር ።

አጤ ቴዎድሮስ የሚወዱትና የሚያከብሩት ሚሰዮናዊው አቶ
ዎልድሚየር በጎዘንና በትካኬ ወደ ንጉሱ ዘንድ ቀርቦ ተንበርከኮ
አያለቀሰ ምሕረት እንዲደረግላቸው ንጉሱን ለመነፃ ቴዎድሮስም
የዎልድሚየርን እጅ ይዘው ከተንበርከከበት አስነሱትና “አይዘህ
አትፍራ ወዳጄ ። ላንተና ለዮሐንስ ቤል ስል አልገድላቸውም ።
እንተ ወዳጄ ነህ ። ይህንን ጣቴን እንኳን ቆርጠህ ስጠኝ ብትለኝ
እስጥሃለሁ ። ምክንያቱም እውነተኛ ሰው ነህና እወድሃለሁ ።”
ለሉት ።

ከዚህ በኋላ የሞት ፍርድ የተፈረደባቸው ሰዎች ፍርዱ በእስ
ራት ተለውጠላቸው አቶ አስተርንና አቶ ሮዜንታል ወዲያውኑ በእ
ግር ብረት ታሠሩ ። ቴዎድሮስ በኤርፓውያን ላይ የነበራቸው ፍቅ
ርና እኩብሮት ተሟጦ ስለነበረ ቁም የያዙባቸውን ፈረንጆች ሁሉ
እንዲታሠሩ አደረጉ ። ማርቲን ፍላድ ፣ እስቲገር እና ብራንዲስ ወዲ
ያውኑ በሰንሰለት ታሠሩ ።

ጥቂት ቀደም ብለን እንዳነበብነው ቴዎድሮስ የጉንደሩን
ችሎት ሲከፍቱ ባደረጉት ንግግር “ወደ እገራችሁ በምታስተላል
ፉት ነገር ሁሉ እኔን የሚያጥላ ነገር ትናገራላችሁ ።” ያሉት እን
ዲያው ከልባቸው አቅንተው ወይም ሳይሆን አይቅርም በሚል
አስተሳሰብ አይደለም ። ምፅዋ ይኖሩ የነበሩት ሚሰዮናዊው አባ
(ፓድሬ) ደልሞ የተባሉ ሰው የእንግሊዝና የፈረንሳይ ጋዜጦች ስለ

ኢትዮጵያና ስለቴዎድሮስ የሚፅፉትን ሁሉ ጋዜጣውን ለቴዎድሮስ
ይልኩ ነበር ። ለአጤ ቴዎድሮስም ጋዜጣውን እየተረገገው የሚያ
ተባላቸው ባርዴል ስለነበረ ሁሉንም ነገር አጣርተው ያውቁታል ።

በካሜሮን እጅ የተላከው ደብዳቤ ዓመት ካለፈው በኋላ በ1856
ዓ.ም. ኬራንስ የተባለ የአይርሽ ሰው ለካሜሮን ከእንግሊዝ መንግ
ሥት የተጻፈውን ደብዳቤ ይዞ ጥቅምት 21 ቀን ጉንደር ገባ ። ቴዎ
ድሮስም የደብዳቤያቸው መልስ መጥቶ እንደሆነ በጠይቁ የእሳ
ቸው ደብዳቤ መልስ ያለመምጣቱን አስረዳ ። ኬራንስ ይዞ የመጣው
ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ለካሜሮን የተጻፈለትን ትእዛዝ
ነበር ።

ደብዳቤውም “. . . በመሀል ኢትዮጵያ የግርማዊት ንግሥት
ወኪል ሆነህ ብትቀመጥ ምንም የሚጠቅም ነገር የለም ። ወደ ነበር
ከበት ወደ ምፅዋ ብትመለስ ግን የተሻለና የበለጠ ሥራ መሥራት
ትችላለህ ። . . . ይህንንም ፈጥነህ አድርግ ። ሌላ ትእዛዝ እስኪመጣ
ልህ ድረስም በምፅዋ እንድትቆይ . . .” የሚል ነበር ። በሩቅ ላለው
ለእንግሊዝ መንግሥት ጉዳዩ ቀላል መለሎ ቢታየውም በቅርብ
ላለው ለካሜሮን ግን ይህን ትእዛዝ ተቀብሎ ለቴዎድሮስ ማሳወቅ
ጭንቁ ነበር ።

ካሜሮን ከዚህ በፊት ከእገሩ በደረሰው ትእዛዝ መሠረት ሱዳን
ውስጥ ገብቶ በመሰንበቱ ቴዎድሮስ ከጠላቶቹ ከደርቡሾች ጋር
ቆየህ በማለት ከፋኛ ቁም ይዘውበታል ። አሁን ደግሞ ቱርኮች
ከኢትዮጵያ አስለቅቀው ወደ ያዙት ወደ ምፅዋ ለመሔድ ከቴዎ
ድሮስ ፈቃድ መጠየቅ በሕይወቱ ላይ መፍረድ ነበር ። ካሜሮን
ይህን ሁሉ በማመዛዘንና በመፍራት የመንግሥቱን ትእዛዝ ቸል
ብሎ ቆየ ። የእንግሊዝ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ግን
እየደጋገመ ትእዛዙን አስተላለፈለት ።

የሁኑ ጊዜ ደግሞ ቴዎድሮስን ያዘናና ጥሩ ጊዜ አልነበረም ።
ግብጻች ከፈረንሳዮች ጋር ትባብረው በሱዳን በኩል ወደ
ኢትዮጵያ ለመዝመት የመዘጋጀታቸው ወሬ ይወራ ነበር ። ወሬም
ብቻ ሳይሆን ከንት ራውል ዱቤሶን ከሱዳን ወይም ከኢትዮጵያ
የጥጥ መትከያ መሬት እንድረፈልግ ታዘዘገገ መጥቻለሁ እያለ ካርቲም
ገብቷል ። ከእሱም ጋር 400 ጠመንጃና አራት መድፎች ያለው የፈ
ረንሳይ ጦር ሠራዊት አጅቦታል ። . . . በሱዳን ውስጥ የጥጥ መትከያ
ሰፊ መሬት የማይገኝ ቢሆን ከኢትዮጵያ ውስጥ ገብቼ እንድረፈልግና

የራሳም መልዕክተኛነት

በሚስተር ራሳም የሚመሩት የእንግሊዝ መልዕክተኞች ምዕቀ ከደረሱ በኋላ ብላንክ ስለነበረው ሁኔታ በመጽሐፉ ሲገልጥ "... ንጉሠ ነገሥቱን ለማግኘት የሳጥላትና ለዎቹንም ለማወር ምክንያት የሆነውን የንግሥቱቱን ደብዳቤ ለማድረስ የነበረው ጥረት ብርቱ ነበር ። የአበሻው ንጉሠ ነገሥት ለእንግሊዝ ንግሥት ልክውት ለነበረው ደብዳቤ መልስ የያዙ መልዕክተኞች ምዕቀ መግባታቸውን ለግርማዊነታቸው የሚያስታውቁ መልዕክተኞች ለማግኘት ምዕቀ በደረሰበት ቀን ወዲያውኑ ሙከራ ጀመርን ። ነገር ግን የእጤ ቴዎድሮስን ስምና ዝና የሰማ ሁሉ ፈጽሞ የሚሸበር ስለሆነ ለዚህ ተግባር የምናውላቸው ሰዎች ለማግኘት ከፍ ያለ ችግር ገጠመን ። ብዙ የገንዘብ ስጦታ እንከፍላለን በማለት ተስፋ ስጥተን ማግኘት ችልን ...” ይላል ። ትርጉም እቶ ዳገው ወልደ ሥላሴ

ራሳም በጻፈው መጽሐፍ ላይ እንደሚገልጠው ለቴዎድሮስ የተጻፈው ደብዳቤ በአረብኛ ፊደልና ቋንቋ ነበር ። ደብዳቤውም "... ትናንት ከዚህ ወደብ መድረሱን ለግርማዊነትም ላስታውቅ ከብር ይሰማኛል ። የመጣሁትም ግርማዊት የእንግሊዝ ንግሥት ለግርማዊነትም የጻፉትን ደብዳቤ ለማድረስ ነው ። ይህንንም ያመጣ ሁትን ደብዳቤ በእጅም ለመስጠት አቸል ዘንድ መልሰሁን አጠባ በቃለሁ ።

"... ከብር አግኝቼ እርሶዎን ለማየትና ከታላቁ ችሎትም ለመቆም በጉጉት አጠብቃለሁ ። በዚህም ምክንያት ከከተማዎ የሚያደርሰኝ እጃቤ እንዲላክልኝ ፈቃድምን አጠይቃለሁ ። የዝናው ወራት ደርሶ መንገዱ አስቸጋሪ ከመሆኑ በፊት ፈቃድዎ ይፈጸም ልኛል ብዬ እመኛለሁ ። ቆንሲል ካሜራንንና ሌሎቹንም አስረኞች በፈቃድዎ ፈትተው እዚህ በታ ድረስ እንደሚልኩልኝም ባለሙሉ ተስፋ ነኝ ።

"ይህ ከሆነም ግርማዊነትም የሚመፍትን ምኞት ሁሉ የሚያስረዳም አንድ የመልዕክተኛ ቡድንም ወደ እንግሊዝ አገር አንዲሁ ልዩ ለፍደርጋለን ። ንግሥታችንም መልዕክተኛዎን ለመቀበል ደስተኛና ፈቃደኛ ናቸው ። ወደ ኤደን ከመመለሱ በፊትም ይህ የሚለክው ቡድን ቢመጣ እንግሊዝ አገር ድረስ በኔ ጠባቂነትና ኃላፊነት እደርሳለሁ ። ከዚህም ደብዳቤ ጋር ሶስት ደብዳቤዎችን ልኬለሁ ። አንደኛው ከግብፅ የኮፕት ፖርቲያርክ ለግርማዊነትም የተጻፈ ነው ። ሁለቱ ግን ለኢትዮጵያው ጳጳስ ለላዕኑ ሰላማ የተላኩ ናቸው ። ... ለነዚህም የሚሆን መልስ ቢልኩ እኔ ተርጉሜ በየእድራሻው ለማድረስ እችላለሁ ። ግርማዊነትም በመልሰሁ እንደሚያስደስቱኝ ተስፋ አለኝ ። ..." የሚል ነው ።

ሚስተር ራሳም ለእጤ ቴዎድሮስ የጻፈውን ይህን ደብዳቤና ለአስረኛው ለካሜራን ስንቅ የሚሆን ገንዘብ ጨምሮ ላከና ምላሽ እስኪመጣ ምዕቀ ሆነው ይጠባበቁ ጀመር ። የደብዳቤው ምላሽ ላይ መጣ በመዘግየቱ መልዕክተኛው በሽፍታ ተገድሎ ወይም ተወርሶ ይሆናል ተብሎ ስለታሰበ ለሁለተኛ ጊዜ አክቶበር 17 (በኛ ጥቅምት 7) ቀን አሁንም በአረብኛ ቋንቋ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፈ ።

"... እዚህ ከደረሰኩ አሁን ሶስት ወር ገደማ እንደሆነኝ በግርማዊነትም ይታወቅልኝ ። የመጣሁትም ከታላቁ የእንግሊዝ ንግሥት ለግርማዊነትም ለተላከው ደብዳቤ ለማድረስ ነው ። እዚህ እንደደረሰኩም ይህን ለግርማዊነትም የሚያስታውቅ ደብዳቤ ጻፈ በሁለት መልዕክተኞች ልኬ ነበር ። መልዕክተኞቹም መሐመድ አባዋለ እና መሐመድ ስኡድ ይባላሉ ። እስካሁን ድረስ ግን አንዳችም መልስ አላገኘሁም ። ...

"እዚህ ስለቆየሁበት ምክንያት በየቀኑ የተለያዩ ወሬዎችን አሰማለሁ ። አንዳንዱ ወሬ መልዕክተኞቹ ከእርሶዎ ዘንድ ባይደርሱ ነው ይሉኛል ። ይኸውም በመንገድ ላይ ከእርሶዎ ዘንድ እንዳይደርሱ የሚያደርጉ አስቸጋሪ ሰዎች እንዳሉ ይነግሩኛል ። አንዳንዱም ወሬ ደብዳቤው ለሌሎች ሰዎች ተስጥቶ እነኛ ሰዎች ለግርማዊነትም ሳያደርሱት ጥለውት ይሆናል የሚል አለ ። በእነዚህ ምክንያቶች አሁን እንደገና ይህን ደብዳቤ ጻፍኩልሁ ። ከዚህም ጋር ከዚህ በፊት ጻፈልዎት የነበረውን ደብዳቤ አልደረስዎት ይሆናል ብዬ ግልባጭ ጨምረ ልኬለሁ ። ...

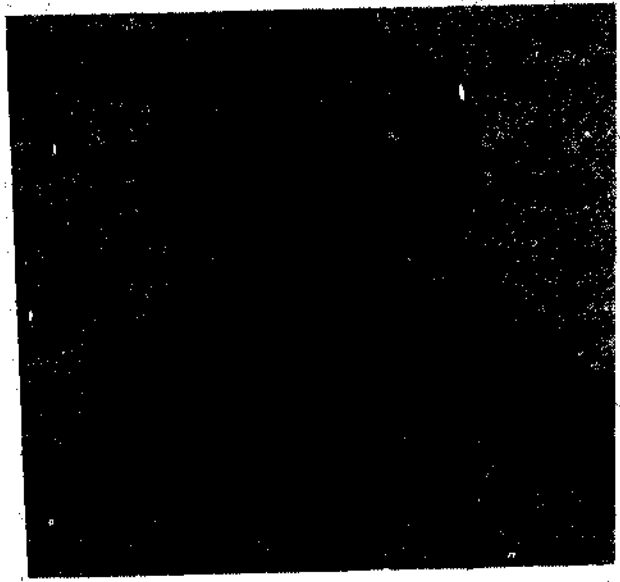
"ናሐብ መሐመድ ቢን አብዱልራህማን ለግርማዊነትም ታማኝ

ወዳጅ መሆኑን በሰነገረኝ ይህን ደብዳቤ በእርሱ በኩል ላኩልዎት ።
... እርሱም በደህናና በሰላም እንደሚያደርስልዎ ተስፋ አለኝ ።
መልሱን በቶሎ በመላክ እንዲያከብሩኝ አለምንዎታለሁ ። ከእንግሊዝ
መንግሥት ለተላኩበት መልዕክትም የግርማዊነትም አስተያየት ምን
እንደሆነ ባወቅ ደስ ይለኛል ። በሁሉም ነገር የግርማዊነትም ፍጹም
ታዛዥ ነኝ...”

ራሳም ይህን ደብዳቤ ከጻፈ በኋላ ለኤርፓውያኖቹም ደብዳቤ
ጽፎ ነበር ። እንግሊዛውያኖቹ ሳይሆኑ ሌሎች የተያዙት ኤርፓው
ያኖች ምን ዓይነት ቋንቋ ይናገሩ እንደሆነ ሰላልታወቀ እነራሳም
በእንግሊዝኛ ፣ በፈረንሳይኛና በጀርመንኛ ቋንቋዎች ደብዳቤ ጽፈው
አስረኞችን ለማስፈታት የሚቻልበትን የተሻለ መንገድ እንዲያማ
ክሩዋቸው ጠየቁ ።

ሁለተኛውም ደብዳቤ ቢሆን ውጤት አልነበረውም ። በምዕዋ
ሐሩር ይቃጠል የነበረው ብላንክ “... የተላኩት ሰዎች ክልዩ
ልዩ ክፍል ከተራው ወገን ፣ ከፍይብ ተከታዮችና የንጉሠ ነገሥቱ
ታማኝ አሸከርና ዘመድ የተባለ ሰው ሁሉ ቢሆንም ውጤቱ እንደ
ሆነ ። ችግሩ ከንጉሠ ነገሥቱ መልስ መምጣቱ ሳይሆን አንዳቸውም
ሳይመለሱ መቅረታቸው ነበር ። ...” ይላል ። በዚህም ምክንያት
እንደገና ሰቦስተኛ ጊዜ በእንግሊዝኛ ቋንቋ ደብዳቤ ጻፈ ። ራሳም
ሶስተኛውን ደብዳቤ በእንግሊዝኛ የጻፈበት ምክንያት በአጤ ቴዎ
ድርስ ዘንድ እንግሊዝኛና አማርኛ የሚያውቁ ኤርፓውያንና ኢት
ዮጵያውያንም መኖራቸውን በለሰማ ነው ። ይህን ሶስተኛውን ደብ
ዳቤ የላከው ኢብራሂም በተባለ ሰው እጅ ነበር ። ኢብራሂም የተ
መረጠበትም የንጉሱ ባለሟል የሳሙኤል ወንድም ነኝ ብሎ በሰ
ተናገረ ነበር ። ማርች 30 በኛ መጋቢት 21 ቀን የተጻፈው ሶስ
ተኛው ደብዳቤም እንደሚከተለው ይላል ።

“... ግርማዊነትም አስረኞቹን ይቅርታ አድርገውላቸው በነፃ
እንደሚለቁቸው በዚህ ለሶስተኛ ጊዜ በጻፍኩልዎት ደብዳቤ ስገልጽ
ልዎ ታላቅ ደስታ ይሰማኛል ። ከስምንት ወርች በፊት በጻፍኩ
ልዎ ደብዳቤ ከእንግሊዝ መንግሥት የተጻፈልዎትን ደብዳቤ ለማድ
ረስ ተልኬ መምጣቴን ገልጬ ነበር ። ሶስት ወር ሙሉ መልሱን
ሰጠብቅ ከቆየሁ በኋላ የመጀመሪያዎቹ ሁለት መልዕክተኞች ባያደ
ርሱልኝ ይሆናል በማለት እንደገና በሐረርጌው ናክብ በኩል ጽፈ
ልኬ ነበር ።”

ናክብ ሐሰን

“ ለመጀሪያውም ሆነ ሁለተኛው ጊዜ በጻፍኩልዎ ደብዳቤ
እስከአሁን መልስ አላገኘሁም ። እንደማስበውና እንደምንምተውም
ሁለቱም ደብዳቤዎች እንደደረሰዎት አድርጌ ነው ። ነገር ግን
የእርስዎ ዝም ማለት እኔን በጣም አሳስቦኛል ።”

“ ለግርማዊነትም ለመግለጽ የምወደው የመጣሁበት ዋና ተግ
ባር ከንግሥታችን የተጻፈልዎትን ደብዳቤ ለግርማዊነትም ለማድ
ረስ ነው ። ይህን ደብዳቤ ለእርስዎ ከማቅረብ ሌላ የማደርገው
ምንም ነገር የለም ። ...”

“ ከፋ አሳቢ ሰዎች የእንግሊዝና የኢትዮጵያ መንግሥት
በመልካም ወዳጅነት እንዳይገናኙ በሰሚመኙ የተላኩበት ሥራ
እንዳይላኩ የሚያደርጉ አሉ ። የእንግሊዝ መንግሥት የጠበቀ ወዳጅ
ነት እንደሚፈልግ አረጋግጥልዎታለሁ ። በሁለቱ መንግሥታት መሀል
የሚደነቀረውን መሰናክል እያሰወገድን መልካም ግንኙነት እንዲ
ኖረን እንጥራለን ።”

“ የመዘግየቱ ጉዳይ የበለጠ እያሳሰበኝና እያሰጩኝ ሔደ ።
ምክንያቱም ሰላካኝ መንግሥት ምን መልስ ልመልስ እያልኩ

ነው ። ሌላው ደግሞ የዘናቡ ወራት አሁን መቃረቡ ነው ። በሌሊት ላይ ግርማዊነትም ፈቃድም ሆኖ መልሰ ፈጥነው ካላኩልኝ ወደ ሥራ በታዩ ወደ ኤደን ለመመለስ የምገደድ መሆኔን አገልጣሪ ለሁ ።

አጤ ቴዎድሮስ የሚጻፉላቸው ደብዳቤዎች ሳይደርሳቸው ቀርተው ሳይሆን ሁሉም ደርሰዋቸዋል ። መልሱን ፈጥነው ለመስጠት ግን የእሳቸው ደብዳቤ መልስ እንደተናቀ እሳቸውም የንግሥቷን ደብዳቤ በመናቅ ብድር ለመመለስ ብለው ነው ። ለራሳም ደብዳቤ መልስ መከልከል ብቻ ሳይሆን የተላኩት መልክተኞች አንኳ ተመልሰው እንዲሁ አልፈዋቸውም ነበር ።

ከመልዕክተኞቹ አንዱ አቶ ወልደ ማርያም የሚባለው ከመቅደላ ተመልሶ ምጽዋ ገባ ። ከእሱም ጋር በመቅደላ የታሰሩት የትግራይ አስረኛ የደጃች መርድ ሁለት አሸከሮች አብረውት መጡ ። እነኝህም ሰዎች ከቴዎድሮስ የተጻፈ ደብዳቤ ባይዘም ከቆንሲሉ ከካሜሩንና ከወንጌላዊው አስተርን የተጻፈ ደብዳቤዎች ይዘው መጡ ። ካሜሩን ለራሳም በጻፈው ደብዳቤ “... ምክራን ልለግ ስህ ፣ የተከበርከው ራሳም ሆይ... ይህን ነገር ከመፍትሔ ለማድረስ ጠንክር ያለ ደብዳቤና ተግባር ያስፈልጋል ። እንዳሁት ያሰው ልመና አያዋጣም ። እርግጥ ይህ ይደረግ ብለን መንግሥታችንን መጫን እንደማይገባን እናውቃለን ። የአንግሊዝ መንግሥት ጥቅምና የአገሪቱ ደህንነት በቅድሚያ ትኩረት የሚገባው ነው ።

“... እሳቸው ነገሩ በሰላም እንዲያልቅ ይፈልጋሉ ። ግን እንዴት እንደሚሆን እያውቁም ። እባክህ ስለ እግዚአብሔር ብለህ ወደዚህ እንዳትመጣ ። እንደሚያስሩህ እርግጠኛ ነኝ ። እንደሚያስቡት አኛ በእጃቸው እስካለን ድረስ ምንም ጥቃት እንደማይደርስባቸው ይገምታሉ ። እንዳንተ ያለው ደግሞ ሲጨመርላቸው ለእሳቸው የበለጠ መልካም ነገር የሚሆንላቸው ይመስላቸዋል ። እንደ እሳቸው አስተያየት ማለቴ ነው ።...” የሚሉ አረፍተ ነገሮች ነበሩበት ።

ራሳም እነኝህን ከመቅደላ የመጡትን ሰዎች ስለቴዎድሮስ ሁኔታና ስለአስረኞቹ ይዘታ ሲጠይቃቸው ንጉሡ የውጥር መያዛቸውን ነገሩት ። ሸዋ ዘምተው ሲመለሱ ወታደራቸው በረሃብና በባሽታ እንደተገደባቸው ፣ የውሎ ሰዎች ሸፍተው ማለቸገራቸውን ፣ የወልቃይቱ ጣለው ጉብዜ ዋናው ከተማ ጉንደርን መያ

ዙን ፣ ምስራቃዊው አውራጃ ላስታ ፣ እገውና ተምቤን እስከ ትግራይ ድረስ በዋግሹም ጉብዜ እጅ መሆኑን ፣ የግሹም ጉብዜም ለቴዎድሮስ ዋና ጠላታቸው መሆኑን ሁሉ ነገሩት ።

ከራሱም ዘንድ እየተላኩ የሔዱት ሰዎች ሁሉ ለምን መልስ ይበው አልመጡም ፣ ለምንስ በዚያው ይቀራሉ ፣ እነኝህን የመሳሰሉ የአንባቢ ጥያቄዎች ይኖራሉ ። ለእነኝህ መልስ መጠነኛ ማብራሪያ የሚሰጠን የመሐመድ ሰይድ ደብዳቤ ነው ። መሐመድ ሰይድ ሐምሌ 17 ቀን 1856 ዓ.ም. የመጀመሪያዋን የሚስተር ራሳምን ደብዳቤ ለአጤ ቴዎድሮስ ሰማድረሰ የተላከ መልዕክተኛ ነው ። መሐመድ ሰይድ የቆየበትን ምክንያት ራፖርት እንዲያቀርብ ራሳም ባዘዘው መሠረት የጻፈው ደብዳቤ (ራፖርት) እንዲህ ይላል ።

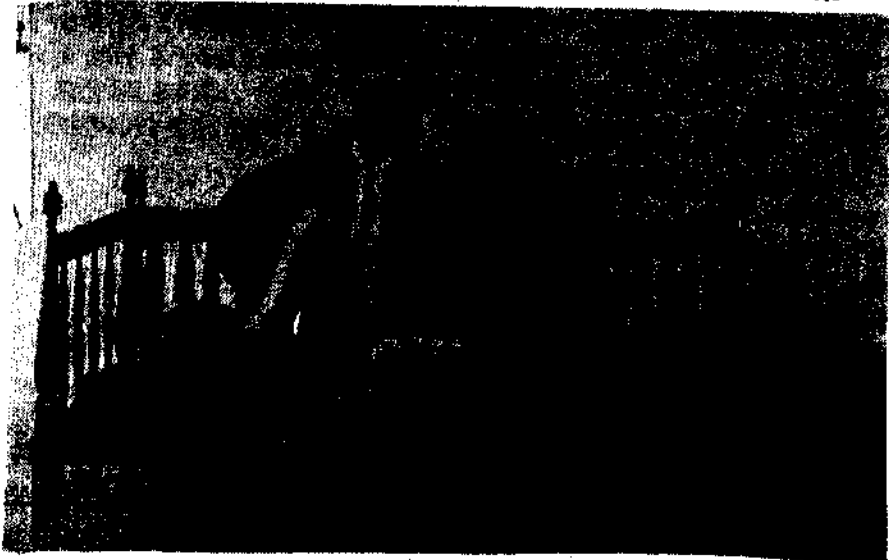
“... እኔና ጓደኛዬ መሐመድ አባዋሶ ወደ አበሻው ንጉስ ዘንድ ተልከን በ16 ቀናችን ደረሰን ። ጉንደር እንደደረሰን ወዲያ ሁኑ ደብዳቤውን ለንጉሱ በእጃቸው ሰጠን ። እሳቸውም ደብዳቤውን ከማንበባቸው በፊት “ይሄን ደብዳቤ የሰጣችሁ ባሻ የሚባለው ምን ዓይነት ለው ነው? አብረውትስ ወታደሮች እሉ? ብለው ጠየቁን ። ምንም የሰም ብለን መልስንላቸው ። ደብዳቤው እንዲነበብ አረብኛ ማንበብ የሚያውቅ እንዲጠራ አዘዘኩ ። ሌላ ሰው ደግሞ ጠርተው ሰኛ ምግብና ማረፊያ እንዲሰጠን አዘዙት ።

“በማግስቱ መልክተኛ ልከው አስጠሩን ። እንደደረሰንም ይህን ወረቀት የለጣችሁ ለው ወደዚህ ለመምጣት የሚፈልግ ነው? ብለው ጠየቁን ። እኛም አዎን ወደዚህ ለመምጣት በጉጉት ይጠባበቃል ብለን ነገርን ። እሳቸውም በእርባ ቀናት ውስጥ መልሱን ይገኙትሁ ትሔዳላችሁ ። እሁን ሂዱና ጠብቁ ብለው ንጉሱ አሰናቡቱን ። በሣሙኤል በኩል መልዕክተኛ ተልኮ መልሱን እስቲነግረን ድረስ ሳንፈራ እንድንቆይ ተነገርን ።

ከሁለት ወር በኋላ ንጉሱ ወደ ደብረ ታቦር ሔዱ ። ኤርፓው ያን ሁሉ ተሰብስበው ቆንሲል ካሜሩንና ሌሎቹንም እስረኞች እንዲፈቱ ለመነዋቸው ። ንጉሱም ነገ ኑ ብለው መሰሉላቸው ። ማታውት መልክተኛ ልከው ልመናቸውን እስቲፈጽሙላቸው ድረስ ከራሳቸው እንዳይቀርቡ አሰነገሩባቸው ። እኛም ሣሙኤል እንደገደባ ወደ ንጉሱ እንዲያቀርቡን ጠየቅነው ። ወደ ምዕዋ ለመመለስ እስኪገኙ ነበርና ነው ። የኛ ሥራ ደብዳቤውን አምጥተን መስጠትና መልሰን

ይዘን መመለስ ነው አልነው። በማግስቱ ወደ ንጉሱ ድንኳን ተወሰድን። ወደ ድንኳኑ ከመግባታችን በፊት ሣሙኤል መጥቶ ጥቂት ቆይቶ በለዋችኋል ብሎ ነገረን።

“ከሐረር ጊጉ ናኦቢ የተላኩት የእርስዎን ደብዳቤ የያዙት ሌላዎቹ መልዕክተኞች መቅደላ መድረሳቸውን ሰማን። የያዙትንም ደብዳቤ ተቀብለው ከተነበበና ጉዳዩን ከሰሙት በኋላ መልዕክተኞቹ ከኛ ጋር እንዲቀላቀሉ ታዘው እኛ ወዳለንበት ሠፈር መጡ።

አገር አብዳላሂ

“ንጉሱ እኛን ያኖሩን ልክ የላላቸውን ተከታዮች እንደሚይዙት ነበር። የሚያስፈልገንን ሁሉ እየጠየቅን በየጊዜው ይሟላል ናል። ይህም በጦርነት ላይ ከሚውሉበት ቀን በስተቀር ነው። የጉንደሩ ነጋዴ ወልደ ሥላሴ ጉበዜ በሐምሌ ወር መጀመሪያ ገደማ ከምፅዋ መጣ። ከንጉሡ ዘንድ ቀርቦም ስለኛ መቆየት እመለከተልን። እሱም ከእርስዎ ጋር መገናኘቱን ገልጾ የዘገዩት የሚሰጣቸውን መልስ ሲጠብቁ ነውና ሲሆን መልሱን ይዘው፣ ያለዚያም እንደዚሁ እንዲሁ ቢደረግ መልካም ነው ላላቸው። ይህን በሚናገር በት ጊዜ ጓደኛዬ መሐመድ አባዋሶ ከዚያው ቆሞ ነበር። ንጉሱም ፈጥነው እንደሚመልሱን ተስፋ ስጥተዋል ተብሎናል።

“ሰኔ 27 ቀን ረቡዕ ዕለት ኢብራሂምና መሐመድ ሺሃዊ ሶስተኛውን የእርስዎን ደብዳቤ ይዘው መጡ። በማግስቱ ሁላችንም ከንጉሱ ዘንድ ተጠራን። ያንጊዜ በመቅደላ ምሽግ ነበር። እዚያም እንደደረሰን ወደ ምፅዋ ለመመለስ ዝግጅት እንድናደርግ ተነገረን።

እሥረኞች

በዚያም ቦታ የንጉሱን የአማርኛና የአረብኛ ፀሐፊዎቻቸውን እየናገሩት ሆነው ለሌሎች ማታና (ማታ የአባቱ ስም ነው ጨለመ መሸ ለማለት አይደለም) ለሌላ ተክሌ ናቸው ለእነሱም ለእርስዎ የሚላኩትን ደብዳቤ ይጽፉ ነበር ።

“ንጉሱ በየትኛው መንገድ ወደ ምዕዋ ለመመለስ እንደምንገባ ጠየቁን ። እኛም በላሰታ በኩል ያለው መንገድ ሰላማዊ (ደህና) መሆኑን ነገርናቸው ። ደብዳቤዎቹ ለሣሙኤል ተሰጡት ፣ እኛም ወደሰፈራችን ሔደን እንድንዘጋጅ ተነገረን ። በመጨረሻው ደብዳቤዎቹ ለኢብራሂምና ለመሐመድ ሲሃዌ ተሰጡ ። በዚያው ቀን በተሰየሙት ገደማ መቅደላን ለቀን የምዕዋ መንገዳችንን ቀጠልን ።

“ከንጉሱ ዘንድ ተሰናብተን ከሔድን በኋላ ቆንሲል ካሜሩን መፈታቱን ሰማን ። ኢብራሂምና መሐመድ ሲሃዌ እግር ብረቱ በሚወልቅበት ጊዜ ከዚያው ከአጠገቡ ነበሩ ። እኔና ጓደኛዬም ቆንሲሉን ብዙ ጊዜ አይተናቸዋል ። እንደ ጊዜ ልብሳችንን የምንገባበት ገንዘብ ልክውልናል ። ከተፈቱ በኋላ ግን ለማየት ጊዜ አልነበረንም ። ለምዕዋው መንገዳችን ተቻኩለን ነበርና ነው ። ከምሽት በደረሰን ጊዜ የንጉሱ ኃይል ብዙ ነበር ። እየቀነሰ ሔዶ አሁን የበሬቱን ግማሽ ያህልም አልቀራቸውም ። ግማሹም በመከብላል ሌላውም በየቦታው ከሸፍቶች ጋር በሚያደርገው ውጊያ እየሞተ አልቋል ። እኛ መቅደላን በለቀቅንበት ጊዜ እንኳን ንጉሱ ትልቁን አመፀኛዋ ሹም ጉብዜን ለመውጋት ሊዘምቱ ነው እየተባለ ይወራ ነበር ። ተከዜ ወንዝ ሰንደርስ እንዳየነው የንጉሱ ሹማምንት ለዘመቻቸው ስንቅ የሚሆን በግና የቀንድ ክብት ይሰርስቡ ነበር ።

“ጓደኛዬ አባዋለ ተምቤን አጠገብ ፋናራ ሰንደርስ ተለያይተን በሰራዊ ውስጥ ጉዳ ፈላሴ ያሉትን ዘመዶቹን ለማየት ብሎ ሔደ ። ምዕዋ ላይ እንገናኝ ብሎን ቀረ ።”

ለሶስተኛ ጊዜ ራሳም ለእጩ ቴዎድሮስ የጻፈውን ደብዳቤ መጋቢት 21 ቀን 1857 ዓ.ም. ይዘው የሐዱት ኢብራሂም ወለድ ሹም እና መሐመድ ሲሃዌ በደብዳቤ ያቀረቡት ረፖርት ደግሞ እንዲህ ይላል ።

“ከእርስዎ እንደተለየን ወደ አበሻው ንጉስ ዘንድ ለመሔድ በትግራይ ፣ በተንቤንና በላሰታ አድርገን ጉዞ ጀመርን ። በጉዞውም ከመጨረሻው ቦታ ለመድረስ እንደ ወር ያህል ፈጀብን ። የምንጓዘውም

ጭቶችን እየፈራን በሌሊት ነበር ። እንዳንደም እንድናሁላት ቀን ግል ጉዞአችንን እያቋረጥን ውሎ እናደርግ ነበር ። ሰቆጣ ሰንደርስ በሰቆጣና በደብረ ታቦር መሃል ያለው መንገድ ሰላማዊ ባለመሆኑ ብዙ ቀን ተቀመጥን ።

“ደብዳቤውን በሣሙኤል በኩል ለመስጠት አሰበን ። እሱም ንጉሱ ባለሟል ነው ። ሰቆጣ እንደደረሰን ስንጠያይቅ እሱ ያለው ደብረ ታቦር መሆኑን አጣራን ። እኛም የመጣንበትን ጉዳይ ገልፀን እንዲረዳን መልዕክተኛ ላክንበት ። እሱም ግድ የለም እንድትመጡ ሲል ላከብን ። እኛም በቀጥታ ወደ ደብረ ታቦር ተጉዘን በ12 ቀናችን ደረሰን ። እሱም የንጉሱን የጦር መሣሪያዎች ጠመንጃዎችንና ጥይቶችን ወደ መቅደላ በማስጫን ሥራ በዝቶበት እገኘነው ። በዚያውም አሰር ቀናት ከቆየን በኋላ ሳሙኤል ቀድሞን ወደ መቅደላ ሔደ ። እኛንም ለንጉሱ ከሚጫነው ጓዝ ጋር እንድንሔድ አደረገን ።

“ጁላይ 4 (ሰኔ 27) ቀን በዘጠኝ ቀናችን ረሰብ ዕለት መቅደላ ደረሰን ። ደብረ ታቦር ሆነን ሳሙኤል ሰላማዊነው ደብዳቤ ለንጉሱ ሊነግርልን ተሰፋ ። ሰጥቶን ነበርና መቅደላ ካለው ከሳሙኤል ቤት እንደደረሰን መልዕክተኛ ሳጥቶ ከንጉሱ ዘንድ እንደምንፈለግ ነገረን ። እኛም ፈጥን ጉዞ ጀመርን ።

“ደብዳቤውን ለግርማዊነታቸው ከመስጠታችን በፊት ማን እንደላከን ጠየቁን ። እኛም እርስዎ እንደላኩን ተናገርን ። እሳቸውም ‘ይሄን የሸፍታውን አገር እንዴት አለፋችሁት?’ ብለው ቢጠይቁን እኛም ‘በእርስዎና በእንግሊዝ መንግሥት ውቃሴ ልናልፈው ቻልን’ ብለን መለስን ። ደብዳቤ ይዘን እንደሆነና የተጻፈውም በምን ቋንቋ እንደሆነ ጠየቁን ። እንደኛው የተጻፈው በአረብኛ ሲሆን ሌላው ደግሞ በእንግሊዝኛ ነው አልናቸው ።

“ደብዳቤውን ከመቀበላቸው በፊት የምንናገረው ሌላ መልዕክት እንዳለ ጠየቁን ። እኛም ‘ጃንሆይ መጀመሪያ ደብዳቤው ይነበብና ከዚያ በኋላ የምንናገረው ይኖረናል’ አልናቸው ። እሳቸውም ‘ግድ የለም ። ደብዳቤውን በኋላ አነበቀሁ ። በመጀመሪያ የምትናገሩት እንዳለ ልሰማው’ አሉን ። እኛም ‘የእንግሊዙ ወኪል ለእርስዎ ከፍተኛ ሰላምታ እንድናደርስ ነግሮናል ። የመጀመሪያዎቹ ደብዳቤዎች ሞገስ እንዳላገኙ ሰግቷል ። በዚህም በእንግሊዝኛ በአበሻ መሀል መልካም ወዳጅነት እንዳይኖር የሚፈልጉ ሰዎች እንዳሉ ጠርጥሯል ። እሱ የመጣበትንም ጉዳይ እያጣመሙ የሚያስረዱ እንዳሉ አድርጎ

ያበባል ። የእንግሊዝን መልካም ወዳጅነት ግን ግርማዊነትም ተመራ ምር እንዲደርስበት ይመኛል ። ይህንንም ከእንግሊዚ ንግስት ለግር ማዊነትም በተጻፈው ደብዳቤ ላይ ያገኛታል ። የያዘውንም ይህን ደብዳቤ ለግርማዊነትም ለመስጠት ቸኩለዋል' ብለን ተናገርን ።

“እሳቸውም ‘ለመምጣት ከፈለገ ለምን ከእናንተ ጋር እይመጣም ነበር?’ አሉን ። እኛም ስንመልስ ‘እንዴት እድርጎ ያለ ግርማዊነትም ፈቃድ መምጣት ይችላል?’ ስንላቸው ሳቁና ‘እሺ ያንን የምትሉ ትን ፈቃድ እልከላታለሁ’ አሉን ። ከዚያም ወደ ሠፈራችን እንድን ሔድና ደብዳቤውን ካነበቡ በኋላ እንደሚያስጠሩን ነገሩን ።”

“ወደሠፈራችን እንደተመለስን ራሳቸው ንጉሡ ከሚበሉት ምግብ ተላክልን ። ከበላንም በኋላ እንድንመጣ ተነገረን ። ከፊታቸው ስንቀርብም ሶሱቱን ደብዳቤዎች ፀሐፊያቸው ሙአሊም ማታ እንደ ገና እንዲያነባቸው ነገሩት ። እሳቸው ከመጀመሪያው ደብዳቤ ይልቅ ሁለተኛው የተሻለ መሆኑን፣ ከሁለተኛው ደግሞ ፫ኛው ደብዳቤ የተ ሻለ መሆኑን ተናገሩ ። በተለይ ፫ኛው ደብዳቤ በጣም እንዳስደሰ ታቸው ገለጹልን ። ሲናገሩም እንግሊዝና አበሻ ወዳጅ ከሆኑ ጊዜው የቆየና አሁንም ወዳጅ መሆናቸውን ተናግረው ቆንሲሉ ግን በሁ ለቱ ለገርች መሀል እንዳለው ወዳጅነት ያለመሥራቱን፣ አሁንም አንተ ሁሉንም እንደምታስተካክል ተስፋ እንዳላቸው ነገሩን ።”

“ከዚህ በኋላ ወደ ሠፈራችን እንድንመለስ ተነገረን ። በሠ ፈራችንም ምንም ነገር እንዳይጉድልብን አስፈላጊያችን ሁሉ እንዲ ደረግልን ሣሙኤልን አዘዙት ። እኛም ‘ንጉሥ ሆይ በእርስዎ ታላቅ ችርነት በምግብ በኩል ምንም የጉደለብን ነገር የለም ። ነገር ግን የምንጠብቀው በታላቁ ችርነትም መልሱን ሰጥተውን ወደ ምፅዋ እንድንመለስ እንዲያደርጉን ነው’ አልናቸው ። እሳቸውም መንገዱ አስቸጋሪ መሆኑና ይህንንም ለማስተካከል በሁለት ወር ጊዜ ውስጥ ወደ ትግሬ እንደሚዘምቱና እኛም ጥቂት እንድንቆይ ቆንሲሉንም እንደሚፈቱ ነገሩን ። እኛም ስንላክ በእርባ ቀን እንደምንመለስ ተስፋ ሰጥተን ነበር ። ከዚህ የበለጠም መቆየት እንፈልግም አልናቸው ።”

“እሳቸውም ሳቅ አሉና በፈገግታ ‘የእንግሊዙ ወኪል በእር ግጥ ወደዚህ ለመምጣት ፈልጉ እንደሆነ እንዴት እድርጎ በሸፈተው አገር ውስጥ ሊያልፍ ይችላል?’ ሲሉ ሳሙኤል በዚያው ነበርና ጣልቃ ገብቶ በመተማ በኩል መልካም (ሰላማዊ) መንገድ መኖሩን

ተናገረ ። ንጉሱም በእሳቡ ተሰማው ። እኛንም አሁን ሂዳና ነን እንድትመጡ አሉን ።”

“በማግስቱ ማለዳ ጁላይ 5 (ሰኔ 28) ቀን ንጉሱም እኛንም ፣ ሣሙኤልንም ፣ የእግርኛና የአረብኛ ፀሐፊዎቻቸውንም አሰጠሩን ። የአረብኛውን ቋንቋ ደብዳቤ ሙአሊም ማታ ጻፈው ። የእግርኛው ደብ ዳቤ ደግሞ በእንድ ፀሐፊ ተጻፈ ። ለእኛም አጃቢ እንደሚሰጡ ንና እነሱም መተማ ድረስ እንደሚሸኙን ነገሩን ። አንተም እዚያ በምትደርስበት ጊዜ ተቀባይና አጃቢ ሳይሉሉህ እይቀርም ። ከም ፅዋ ስትነሳም እንድትጽፍላቸው ነግረውናል ። ይህም መተማ ያለው እንደራሴያቸው እንዲቀበልህ ለማዘዝ ነው ።”

“ከዚህ በኋላ ካንተ የተላኩት የበሬተኞቹ መልክተኞች ሁሉ ከኛ ጋር አብረውን እንዲመለሱ እንዲነገራቸው አዘዙ ። ለእያንዳን ዳቸውም 5 እምስት ብር እንዲሰጣቸው ተናገሩ ። ለኛ ግን ምንም አልሰጡንም ። ነገር ግን ካንተ ጋር ተመልሰን በምንሔድበት ጊዜ እንደሚሸልሙን ተስፋ ሰጥተውናል ። ወደ አንተ የተላከውን ደብዳቤ እንዳልፈረሙበትና ማህተምም እንዳልተደረገበት ነግረውናል ። ምክንያቱም በቆንሲል በጣም ስለተናደዱ ነው ። እሱንም እኛ ከሔ ድን በኋላ እንደሚፈቱት ነገሩን ። እኛም ‘ንጉሥ ሆይ ታላቁን ደግነትዎን የምንለምነው ለላከንም ለአቶ ራሳም ቆንሲል ተፈትቶ እየነው ብለን ለመንገር እንድንችል ከመሔዳችን በፊት ቆንሲሉን ፈትተው ልባችንን በደስታ እንዲሞሉት ነው ። አልናቸው ። እሳቸ ውም ይሁንላቸው ። ለአቶ ራሳም ወዳጅነትና ስለ እናንተም መቸገር ቆንሲል ተለቆ ታዩታላችሁ’ አሉን ።”

“ከዚህ በኋላ አቶ ሣሙኤልንና ዋናውን የጦር አዛዦቻቸውን ራስ እንግዳን አዘው እኛ ከእነሱ ጋር እንድንሔድና ቆንሲሉን ከፈ ታችን እንዲፈታ ፣ እኛም መፈታቱን ማየታችንን ላንተ እንድንነግር አዘዙን ። ቆንሲሉ ከፈታችን ከተፈታ በኋላ ላንተ የሚላክ ደብዳቤ እንዲሰጠን ጠየቅነው ። ሣሙኤል ግን ንጉሱ ካላዘዙ በስተቀር ይሄ ነገር ፈጽሞ አይቻልም እለን ። እኛም ጉዞ በጀመርንበት ጊዜ ቆን ሲሉ ተፈትቶ ነበር ። ይህንንም ታላቅ ችርነታቸውን ተመልሰን ለማ መስገን አስበን ፈርተን አልሔድንም ። ከዚህ በኋላ ጉዞአችንን ቀጥ ለን በ12ኛው ቀናችን ምፅዋ ገባን ። የቆየነውም በመንገዱ ፀጥታ ማጣት ነው ።”

እነኚህ የመልዕክተኞቹ ሪፖርቶች በራሳም መጽሐፍ በመጀመሪ ያው ቮልዩም ላይ ይገኛሉ ።”

በመጨረሻው እነራሳም ምጽዋ በገቡ በዓመቱ በነሐሴ ወር 1857 ዓ.ም. የፈቃዱ ደብዳቤ ከቴዎድሮስ ዘንድ መጣላቸው ከአጤ ቴዎድሮስ ዘንድ ለሚሰተር ራሳም የተጻፈው ደብዳቤ ቀጥሎ ያለው ነው።

በ ስሙ አብ፡ወወ ልዩ፡ወመን ረከ፡ትዳሥ ፡፩ አም ሳክ፡፩ ሰሚን፡ክገ
 ዳ ላ ጥ ፍ ል ህ ፡ ክ ሱ ፡ ሰ ሳ ሚ ፡ ኮ ክ ስ ፡ የ ሚ ሳ ሳ ፡ ረ ሳ ሸ ፡ ፎ ገ ስ ል ፡
 ሰ ሳ ች ሁ ፡ የ ሰ ጸ ዳ ች ሁ ቱ ፡ ኪ ም ሮ ን ፡ ከ ገ ዝ ፡ ከ ተ ማ የ ፡ በ ክ ግ ዜ ክ
 ሰ ሐ ር ፡ ኃ ይ ል ፡ በ ፍ ች ር ፡ ክ ክ ቀ ም ማ ች ሁ ፡ ሰ ስ ሁ ፡ ሰ ጸ ሱ ች ፡ ፡
 የ እ ገ ግ ሊ ዝ ገ ፡ ን ግ ለ ሠ ች ፡ ፍ ች ር ፡ ሰ ፈ ል ግ ፡ ሱ ሳ ጸ ገ ፡ ሱ ሳ ገ ፡ ሱ ሳ ገ ፡
 ሰ ሚ ሳ ሱ ፡ የ እ ገ ግ ሱ ገ ፡ ሰ ም ች ፡ ከ ገ ረ ፡ በ ጸ ሰ ጸ ሱ ፡ በ ክ ግ ዜ ክ ሰ
 ሐ ር ፡ ኃ ይ ል ፡ የ እ ገ ግ ጸ ገ ፡ ጸ ም ፡ ሰ ሰ ሰ ሰ ፡ በ ጸ ገ ሰ ሰ ፡ ገ ፡ ገ ፡
 ዳ ይ ፡ ሰ ሰ ሰ ፡ ሰ ጸ ሱ ች ፡ ፎ ገ ስ ሱ ፡ ኪ ም ሮ ን ፡ የ ሚ ሳ ሰ ሰ ፡ የ ን ግ
 ለ ሠ ች ፡ ሱ ሱ ፡ ገ ገ ፡ በ ሰ ገ ፡ ጸ ገ ረ ገ ፡ ገ ገ ፡ ሸ ሳ ሚ ፡ ለ ሠ ገ ፡ ፍ ገ ፡ ሠ
 ጥ ፣ ከ ን ግ ለ ሠ ች ፡ ወ ጸ ጸ ፡ አ ጸ ር ገ ገ ፡ ሰ ገ ፡ ሰ ሰ ጸ ሰ ፡ ከ ቱ ር ገ ገ ፡
 ጋ ራ ፡ ሰ ገ ሰ ገ ፡ ተ ሰ ሰ ሰ ፡ መ ግ ፡ ጸ ገ ገ ገ ገ ገ ፡ ሰ ሰ ሰ ፡ አ ል ተ ሰ ሰ
 ሰ ሰ ሰ ገ ፡ አ ሰ ገ ፡ ም ግ ፡ ሳ ጸ ረ ገ ሁ ፡ ጠ ሱ ገ ፡ ሰ ገ ፡ በ ገ ገ ገ ፡
 ኃ ይ ል ፡ ዝ ም ፡ አ ል ሁ ፡ ፡

ደ ድ ረ ከ ፡ ከ ሀ ር ዝ ፡ ረ ሳ ም ፡ አ ሁ ገ ም ፡ ት ግ ረ ፡ ሸ ፍ ታ ፡ ወ ጥ
 ቸ አ ል ግ ፡ በ ክ ግ ዜ ክ ሰ ሐ ር ፡ ኃ ይ ል ፡ ዙ ረ ህ ፡ በ ሰ ሰ ሰ ፡ ገ ፡
 ሰ ሰ ሰ ፡ ሰ ገ ገ ገ ፡ ሳ ክ ሰ ገ ፡ በ ክ ግ ዜ ክ ሰ ሐ ር ፡ ኃ ይ ል ፡ ተ
 ተ ሳ ይ ፡ አ ሰ ድ ል ህ ሰ ሁ ፡ ፡

ሰ ሰ ፡ በ ሳ ተ ፡ በ ጸ ህ ተ ገ ፡ ረ ሱ ፡ ተ ግ ሰ ፡

ደብዳቤውም ማህተም አልነበረውም ። ለራሳም የተጻፈበት ደብዳቤ ከዚህ በላይ ያነበብነው አማርኛው ብቻ ሳይሆን ይህ የአማርኛው ደብዳቤ በአረብኛ ተተርጉሞ በአንድነት ከአማርኛው ጋር

ተልኮለታል ። ምናልባትም ለአንባቢዎች ወይም ለተመራማሪዎች ጠቃሚ ይሆን እንደሆነ በማለት እንደ አማርኛው ሁሉ ማህተም የሌለበትን አረብኛ ደብዳቤ ፎቶ ኮፒ ከዚህ ቀጥሎ አስገብቻለሁ።

بسم الاب والابن والروح القدس لآله الواحد له الحمد الى الابد امين
 عدم كتاب اسمي اليك فهد ابرنا سلامه وكوكب اليهودي الذي يدها والوي اد عيتمو فعمل
 الودي كمرور الرسل فكم قد اجلتم في مدينتي المحمصه بقايبه الله بالجد رينا اما معتم بالجد
 شعورتي فيما انا راجب في حبه الملكة الانكليزيه بلديت ريدينا للديريه اناس الجليل
 لما ان سلف شهر في بلادك فينته الله لما اشقت مع اوليك ست تاتليتم فلهذا قالوا انه قاتل التنوس
 شترتي بمرور الوي يدها فعمل اد ما انه خادم الملك رخن فقد زينا به زينة صلبوس بلادنا وقد اعطيناه
 زاده لطيرتي وطلت له ابعلي ان يكون حبيب الملكة لا ارسل بهذا الامر فتوجه وجلس مع مع الترك
 رجبا ليا وقد كلفنا عن حبه لحداب الرسل سا طيره الي الملك فقال الى الان لم حطبي في ماداه ولا رده نقلت ماداه
 ماداه عملت حدودي ريدنرفي بقية سيدك خالتي الجليلي سلك

يصل الي هرز رساع = ايضا فملك ان في هذا الوقت قد صار واحد في بلاد القري عامي بقية الله في
 في الطريق المدييه الي القمه واهم ردين مشترك الي تلك القري ارسل اليه بمسرة الله ارسل اليه الذي ينسلك

١٤٨٨
 ريف يد الرسا
 في حره سلمه
 الصبح

ራሳም ይህ ማህተም የሌለበት የፈቃድ ደብዳቤ እንደደረሰው ከምጽዋ ወደ መተማ ለመሔድ ያለበትን ችግር ሁሉ ያወጣና ያወርድ ጀመር ። ከረምት ስለገባ ከምጽዋ መተማ ለመድረስ የተዘጋጀ መንገድ በሌለበት አገር የማይታሰብ መሆኑን አወቀ ። ሁለተኛው ነገር ደግሞ በዚያው ጊዜ ሱዳን ውስጥ ኃይለኛ በሽታ ገብቶ ሕዝቡን ይጨርስ ስለነበረ በቀጥታ ሂዶ ከዚያ በሽታ ውስጥ መግባትም አስፈራው ። ስለዚህ እንደገና ወደ አጤ ቴዎድሮስ ችግሩን ገልጾ ደብዳቤ ጻፈላቸው ። “ጳገሆይ” ... አንድ ነገር እንደገልጽልዎት እለምናለሁ ። በከሰላና ባካባቢው በገባው በሽታ ምክንያት በአሁኑ ጊዜ እርሶዎ እንዳሉኝ በመተማ ዞሬ ለመምጣት የማይቻል ነው...” ብሎ አሳወቀ ።

ራሳም ይህን ደብዳቤ ከጻፈ በኋላ የከረምቱን ወራት ካይሮ ላይ ለማሳለፍ በመርከብ ተሳፍሮ ወደ ካይሮ ሔደ ። ወደ ካይሮ የሔደበት ዋናው ነገር ከረምቱን በዚያ ለማሳለፍ ብቻ ሳይሆን የእንግ

የጥንታዊት አዳሌስ ከተማ

ሊዝ መንግሥት በራሳም ምትክ ፖሊሳን የተባለውን ሸሞ ምጽዋ ድረስ ሰዶ ስለነበረ ስለዚህ ጉዳይ በቴሌግራፍ ለመጠየቅና ለመነጋገር ነው። ካይሮ ደርሶ የቴዎድሮስን የፈቃድ ደብዳቤ መድረሱንና ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገቡ ይመክራቸው የነበረው ካሚርንም አሁን ግብ የሚለው የንጉሱ ደብዳቤ ከደረሰባቸው በኋላ ቢቀሩ በአስረኞቹ ላይ አደጋ እንደሚደርስ ገልጾ የጻፈለትንም ጨምሮ ለእንግሊዝ መንግሥት በቴሌግራፍ አስታወቀ። የእንግሊዝ መንግሥት ጉዳዩ እስከዚህ ድረጃ ከደረሰ በራሳም ምትክ ወደ ቴዎድሮስ እንዲሁ ይታዘዝ የመጣው ፖሊሳን ባለበት በዚያው በካይሮ እንዲቆይ ሆኖ ራሳም ግን በደረሰው የፈቃድ ደብዳቤ መሰረት ከነተከታዮቹ ወደ ኢትዮጵያ እንዲገባ የሚል ትእዛዝ አሳለፈ። ከዚህ በኋላ ራሳም ከእንግሊዝ አገር ሲነሳ ለአጼ ቴዎድሮስ የሚሰጥ የያዘው ስጦታ አጥጋቢ መስሎ ስላልታየው አንዳንድ ስጦታዎችን ገዛ። እስከ መስከረም ድረስ ካይሮ ከቆዩ በኋላ መስከረም 28 ቀን 1858 ዓ.ም. ተመልሰው ምጽዋ ገቡ።

እነራሳም ምጽዋ እንደገቡ ጊዜ ላያጠፉ ጥቅምት 6 ቀን 1858 ዓዛቸውን በተከራዩዋቸው ስልሳ ግመሎች ላይ ጭነው በቀጠሯቸው በብዙ ሰዎች ታጅበው የመተማ ጉዞአቸውን ቀጠሉ። ከምጽዋ መተማ ድረስ ያለውን ረጅም ጉዞ በመሬት በመጓዝ 704 ኪሎ ሜትር ተጉዘው ከምጽዋ በተነሱ በወር ከሰባት ቀናቸው ሕዳር 12 ቀን መተማ ገቡ። ጉንደር ለመድረስ ግን ገና 160 ኪሎ ሜትር ያህል መንገድ ይቀራቸዋል።

መተማ ድረስ ስለነበረው የጉዞ ሀይታ ብላንክ ሲጽፍ “... በሠፈርገበት በታ ሁሉ የአንበሳች ጩኸት ጀርአችንን ያደነቁ ረው ነበር። የአገሩ መቀት ከመጠን በላይ ኃይለኛ አለቃቂ ስለነበረ የቀኑን ሐሩር ለመሸሽ ስንል በጧት እየተነሳን መጓዝን እንወድ ነበር። ከሁሉም ይልቅ ማታ ማታ ጨረቃ ቢኖርም ባይኖርም ከቀኑ ሐሩር ይሻላል በማለት መጓዝን እንመርጣለን። እንደዚህ ባለ ከባድ ሁኔታ የምንገለግለው የመንግሥታችንን ትእዛዝ ለማከብርና በሰንሰለት የታሠሩት ወገኖቻችን ወደሚገኙበት አገር በመድረስ ተግባራችንን ለመፈጸም ግዴታችን ስለነበረ ነበር። የምንጠጣው ውሃ በፍጥነት አቅማዳ የተያዘውን መቅና ቆሻሻ ውሃ ስለነበር በፀሐይ የተቃጠለውን እካላታችንን ለማለስለስና ድካማችንንም ለማውጣት መንገድ አልነበረንም። የደረሰብንን መጉሳቆል በሱዳን ላይ ለማቋረጥ የገጠመን ችግርና መከራ ከባድ ቢሆንም በጥንቃቄ እንድ ሰው በሞት ሳይለየን በሰላም መተማ ድረስን። አብረውን የተጓዙት የአገሬው ሰዎችና ተከታዮቻችን ሚስተር ራሳምም ሳይቀር በወባ በሽታ መስቃየታቸው ባይቀርም ሁሉም በሕይወታቸው ላይ አደጋ ሳይደርስባቸው ድነዋል...” ብሏል።

መተማ እንደደረሱ ቴዎድሮስ መተማ ስትደርስ ላከብኝ ባሉት መሠረት ራሳም ወደ አጼ ቴዎድሮስ መተማ መድረሱን በደብዳቤ ጻፈላቸው። አጼ ቴዎድሮስም የፍቃድ ደብዳቤ ተቀባይና አጃቢም ላኩላቸው። ለመተማው ገዢ ለሸሀ ጁማ አጼ ቴዎድሮስ በጻፉለት ደብዳቤም “... የምወደው ወዳጄ አቶ ኸርመዝድ ራሳም የሚባል የእንግሊዝ ሰው አሁን አንተጋ መተማ አለ። እሱንም አጅቦህና በደህና አድርገህ ጭልጋ እንድታደርሰው ይሁን። ከዚያም የኔ ሰዎች ይቀበሉታል። በዚህ ጉዳይ እንድትበረታበት ምክንያቱም የምወደው ወዳጄ ነውና። እንድታከብረውም ይሁን። ...” ይላል።

እነ ራሳም እንደ ቴዎድሮስ ትእዛዝ ሁሉ ታጀበው ጭልጋ ሲደርሱ 1400 የሚሆኑ ከአጤ ቴዎድሮስ የተላኩ ተቀባዮች ተቀብለዋቸው ይጓዙ ጀመር ። ጥር 20 ቀን 1858 ዓ.ም በጊምድርንና ጻዋትን ከሚያዋስነው በታ እኩሰ ቀን ላይ ሲደርሱ ራስ እንግዳ ብዙ ሰው ይዘው አቀባበል አደረጉላቸው ። ከዚህ በታ አጤ ቴዎድሮስ ዘንድ ለመድረስ የሚቀራቸው መንገድ ሃያ ደቂቃ ያህል የሚያስኬድ ነው ።

በዚያ በታ ስለነበረው አቀባበል አብሮ ይጓዝ የነበረው ደክተር ባላንክ ሲገልጽ "ተራራማ በታ ላይ የአጤ ቴዎድሮስ ወታደሮች የጦር መሣሪያና ጦር በያዙ... ባጌው ሰዎች ተሞልተዋል ነበር ።... ቁጥራቸው አስር ሺህ የሚሆኑ ሰዎች በሁለት ረድፍ ተሰልፈው ስለጠበቁን በመካከላቸው ስናልፍ፣ በቀኝ በኩል የተሰለፉት በተንቆጠቆጠ ልብስ አጊጠው በብር ያጌጠ ጋሻና ጦር ይዘው፣ ፈረሶቻቸው ባማረ መሣሪያ ተሸላልጠው፣ የንጉሠ ነገሥቱ መኮንኖችና የቤት አሸከሮች በሚያማምሩት ፈረሶቻቸው ላይ በንቃት ተቀምጠው ነበር ። በግራ በኩል የተሰለፈው ፈረሶች ሠራዊት ለታዎት ባለ ሁኔታ በብዛት የቆመ ሲሆን የቀኙ ክፍል ደግሞ ግልጽ ነበር ።..." ብሏል ።

ከዚህ አቀባበል በኋላ ለራሳም መሔጃ ከአጤ ቴዎድሮስ በተላኩት ውብ ሆና ባጌጠች በቅሎ ራሳም ተቀምጦ በደመቀ አጀብ ከቴዎድሮስ ሠፈር ደረሱ ። ከሠፈሩም የመንገደኞቹ ድንኳን እስከ ተክል ድረስ ለመቀበያ ተብሎ ከተተከለው ከአጤ ቴዎድሮስ የግል ቀይ ድንኳን ውስጥ ገብተው አረፉ ። ግብር ገብተላቸው በሚዘና ኑበት ጊዜ ከአጤ ቴዎድሮስ በአረብኛ የተጻፈ ደብዳቤ ለራሳም ደረሰው ። ደብዳቤው እንዲህ የሚል ነበር ።

كسمرات والابن والروح القدس الله الواحد له الحمد سوماً امين
 ملك الملوك الخ شيعان السلطان اوردور

يصل بقوة الله حيث انك حمة طالب لنا بيل العجه مجنا عز ريسا
 في هذا المعرك لان البيات والراحد وفي بال المواجهه ولكن منا جالس
 في بلاد قد اكلت مستنقز من حصررك فالصالح والحيث قد صاروا جعلا
 فقد صار المر اليعيم بالمواجهه مع --- وفي بال السر فالان احضر

በስመ አብ ወወልድ ወመንፈስ ቅዱስ ፩ አምላክ አሜን
 ከንጉሠ ነገሥት ቴዎድሮስ በእግዚአብሔር ኃይል፣ ይድረስ
 ከወዳጄ ወዳጅነቱን ከሚፈልገው ሀርመዝ ራሳም ።

የዛሬውን ሌሊት አርፈህ ብታሳልፈው የተሻለ ይሆንልህ ነበር ።
 ነገ ጧት ብንገናኝም ጥሩ ነበር ። ነገር ግን እኔ በዚህ አገር ያንተን
 መምጣት ስጠባበቅ ብዙ ቆይቻለሁ ። ስንቅ በማለቁ ምክንያት ወታደሩ
 ደሩ ምግብ ፍለጋ ላይ ነው ። በዚህ ምክንያት ለእኔ ባንተ መሀል
 የሚደረገው ንግግር ዛሬ ሲጀመር መልካም ነው ። ነገ ጧት ጉዞ
 እንጀምራለንና አሁን መጥተህ እንገናኝ ።"

ከዚህ በኋላ ለራስ እንግዳ እየተመሩ ከንጉሱ ድንኳን አካባቢ ሲደርሱ በሩምታ ጥይት ተተኩሶ አቀባበል ተደረገላቸው ። ከድን

ኳት ውስጥ ሲገቡም አጤ ቴዎድሮስ በዙፋናቸው ተቀምጠው በግ ራና በቀኝ ሹማምገቶቻቸው ቆመው ነበር። ቴዎድሮስ የለበሱት ያገር ልብስ ሲሆን ራሳቸውን ተከናንበዋል። በእናንዳቸውም ላይ የኩታቸውን ጠርዝ አድርገዋል። እነ ራሳም ገብተው ከተጻፈ ዓመት ከመንፈቅ የሆነውን የንግሥት ቪክቶሪያን ደብዳቤ ለመስ ጠት ራሳም ሲጠጋ ከንብንባቸውን አወረዱ።

ራሳም የንግሥቲቱን ደብዳቤ ለአጤ ቴዎድሮስ ከሰጠ በኋላ ከዚያው ከፈታቸው ቆሞ “እጅግ በጣም ከተከበሩት የእንግሊዝ ንግስት የተጻፈውን ይህን ደብዳቤ ለግርማዊነትም ሳቀርብ ታላቅ ከብር ይለማኛል” በማለት ንግግር አደረገ። ቴዎድሮስም “ደብዳቤ ውን የምቀበለው በደስታ ነው። እተንም በደህና በማየቴ ተደስቻለሁ” ብለው መልስ ሰጡ። ደብዳቤውንም በሶስተኛው ካለው መካዳ ላይ እስቀመጡት። ወደ ተነጠፈው ሥጋጃ እያሳዩም “ተቀመጡ” አሏቸውና ተቀመጡ።

ከንግሥቲቱ በእንግሊዝኛ የተጻፈውን ደብዳቤ ወደ አማርኛ ለመተርጎም አስተርጓሚ አቶ ወልደ ገብርኤል ቀረቡ። አቶ ወልደ ገብርኤል ትውልዳቸው ሸዋ በመሆኑ ለሸዋው ንጉሥ ለምኒልክ ረድተው ነገር ያበላሻሉ ብለው አጤ ቴዎድሮስ ውጣ ብለው ከድ ንኳት አስወጧቸው። ስለዚህ ደብዳቤውን በቀጥታ ወደ አማርኛ የሚተረጎመው ሰላልተገኘ ራሳም ወደ አረብኛ እየተረጎመ አቶ ሣሙኤል ደግሞ ከአረብኛ ወደ አማርኛ ቃል በቃል ይተረጎመው ጀመር።

ከንግሥቲቱ በተጻፈው ደብዳቤ ላይ “... ግርማዊነትም ሚስ ተር ራሳምን በመልካም እንደሚቀበሉት ስለምናምን ስለኛም የሚነ ገርዎትን ሁሉ ዋጋ እንደሚሰጡት እምናለሁ። ... “የሚለውን አረፍተ ነገር አቶ ሣሙኤል ሲያስተረጎሙ “... ሚስተር ራሳም የሚፈልጉትን ሁሉ ያደርጋል... ብለው ተረጎሙት ይህን “ራሳም የሚፈልጉትን ያደርጋል” የሚለውን የተላላተ ትርጉም የሰጡት ቴዎድሮስ በጣም ደስ አላቸው። “... ከእንግዲህ ወዲህም እን ዲህ ያለ ሰው ካገኘሁ በኢትዮጵያና በእንግሊዝ መሀል ያለው የቆየ ወዳጅነት እንደገና ይታደሳል። ከእነኝያ ኤርፓውያን እስረኞች ሁሉ ይህ ሰው የበለጠ ነውና ወዳጅ ሚስተር ራሳም ከኔ ጋር የሚ ቆይ ከሆነ እነኝያ ወደፊት በት ይሂዱ። ልቀቋቸው...” አሉ።

በዚህ በአጤ ቴዎድሮስ መልስ ራሳም ተደስተ። ራሳም እንደ መሰለው አጤ ቴዎድሮስ እስረኞቹ እንዲፈቱ ያዘዙት ከንግሥቲቱ

በመጣው ደብዳቤ ተደስተው መሰለው እንጂ “ከኔ ጋር የሚቆይ ከሆነ” የሚለውን አረፍተ ነገር አላጤነውም። ከዚህ በኋላ በተደረ ገው ጭውውት ቴዎድሮስ ለራሳም ኤርፓውያን እንዴት እንዳበቀ የሙዋቸው፣ በተለይ አቡነ ሰላማ፣ ቆንሲል ካሜራና ቄስ እስተርን አንድነት ሆነው የበደሏቸውን ሁሉ ነገሩት። ካሜራን የለጡትን ለእንግሊዝ ንግሥት የጻፉትን ደብዳቤ ይዞ ምዕዋ በመሔድ ፈንታ ወደ ከሰላ ሔዶ ከጠላቶቻቸው ከቀርቦች ጋር ሲግከር መቆ የቱን፣ ከቀርቦችም ጋር በተገናኘ ጊዜ በተደረገለት የእራት ግብዣ ላይ ይዞ የሔደውን የአበሻ አሽከር እየሸለሰ እንዲከር ቢያዘውና እ ምቢ ቢለው አስገድዶ ማሸለሉን፣ ቀርቦችም እየላቁ “ትልቁ ንጉሣ ችሁ ወታደሮች የሚያዋጋው እንደዚህ ነው” እያሉ ማላገጣቸውን ሁሉ ነገሩት።

አስተርጓም አቡነ ሰላማ የነገሩትን ይዞ የኮስ ሻጭ ልጅ ብሎ መጻፋንና እሳቸው ያደረጉትን ውለታ ሁሉ ለራሳም አጫወቱት። ድካማቸውም አገሪቱን በእንድ ንጉሥ የምትገዛ ሰላማዊ አገር ለማ ድረግ መነሳታቸውን ሁሉ አጫወቱት። “... ወደ ደቡብ ስሔድ በስሜን ያለው ሕዝብ ይሸፍታል። ወደ ምዕራብ በምሔድበት ጊዜ ደግሞ በምሥራቅ ያሉት ይሸፍታሉ...” እያሉ ነገሩት። ቀርቦች በሱዳን በኩል ገብተው ከኢትዮጵያ ግዛት ስናርን ቆርሰው መውሰ ዳቸውንና በአሁኑም ጊዜ ለጦርነት መዘጋጀታቸውን ሁሉ ነገሩት። ራሳምም የሚነግሩትን ሁሉ በጥምና እዳመጠ። በመጨረሻውም አጤ ቴዎድሮስ ለነሚስተር ራሳም ባልደረባ እንዲሆናቸው ፀሐፊያ ቸውን አቶ ሣሙኤልን ሰጡዋቸው። እነ ራሳምም ባልደረባቸውን ከተቀበሉ በኋላ ከቴዎድሮስ ድንኳን ጥቂት ራቅ ብሎ ከተተከለላ ቸው የማረፊያ ድንኳን ውስጥ ገቡ።

ለነሚስተር ራሳም ለሚያስፈልጋቸው ወጭ አጤ ቴዎድሮስ 10000 ብር (15000 የሚሉም አሉ) ለጡዋቸው። በየቀኑም አንድ ሺ እንጀራ፣ ሁለት የቀንድ ከብት ሃያ ዶር 500 እንቁላል፣ አሰር ነገቦ ወተትና አሥር ገንቦ ማር እንዲሰጣቸው ድርጉ አዘዙላቸው። መቅደላ ያሉት እስረኞችም ተፈትተው ለነራሳም እንዲሰጡ ተፈ ቅዶ መልከተኛ ወደ መቅደላ ተላኩ።